

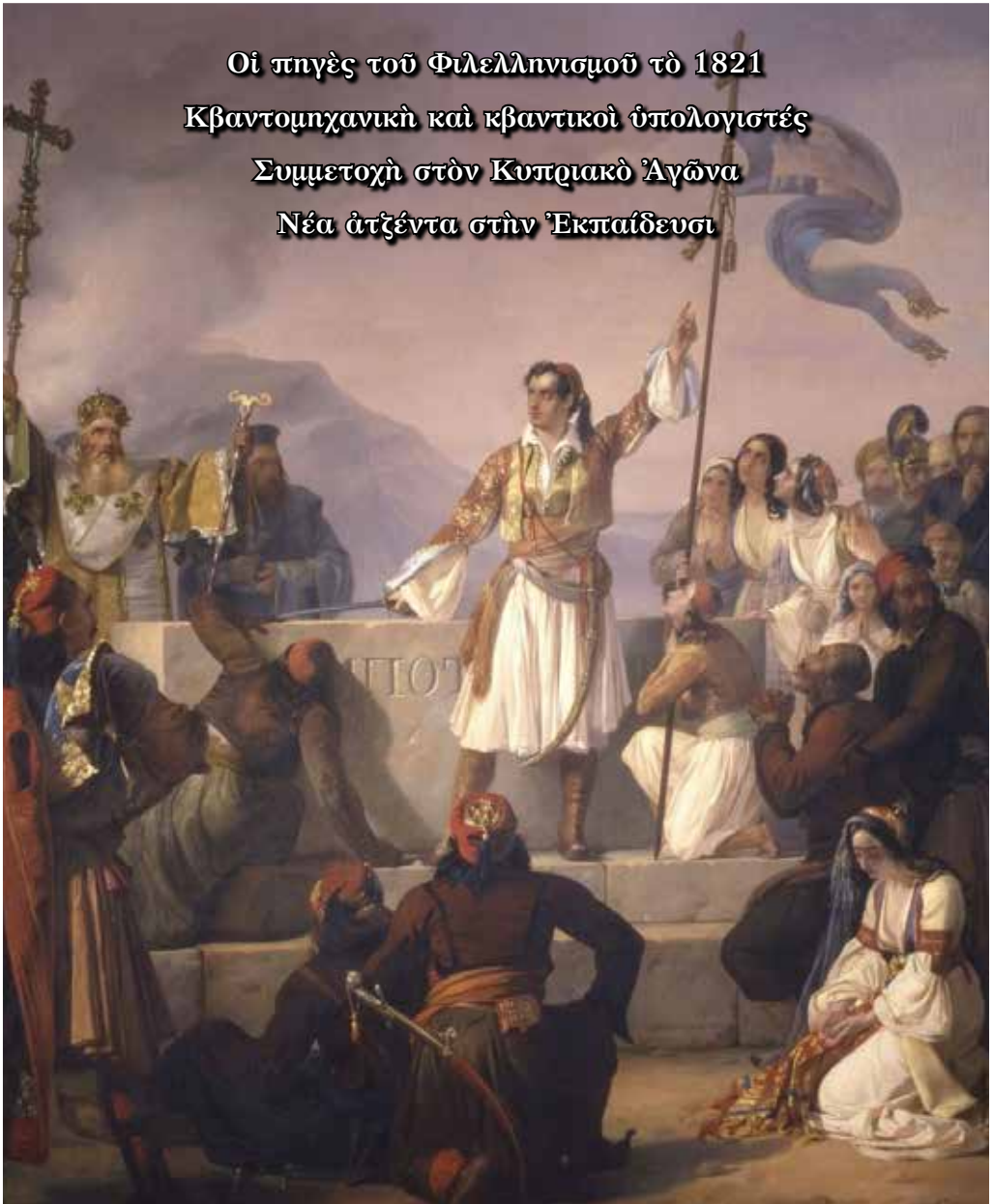
ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 85^ο | ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2022 | ΑΡΙΘ. 792

Οί πηγές του Φιλελληνισμού τὸ 1821
Κβαντομηχανικὴ καὶ κβαντικοὶ ὑπολογιστές
Συμμετοχὴ στὸν Κυπριακὸ Ἄγωνα
Νέα ἀτζέντα στὴν Ἐκπαίδευσι

«Η ΔΙΧΟΝΟΙΑ... Η ΔΟΛΕΡΗ» Γ.Β.Μ.....	45
ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΟ 1821 ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	47
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΓΩΝΑ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	63
ΚΒΑΝΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΒΑΝΤΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΛΙΒΑΝΗΣ	72
ΝΕΑ ΑΤΖΕΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ! Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	82
ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΑΤΙΑ Γ.Τ.	85
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	87

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 15€
Έξωτερικού 30€
Κύπρου 20€

Έκδοτης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύπια 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεληξινόνας 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Επιτροπή επιφυλάσσει σε έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης επικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Άπρίλιος 2022

Εικόνα έξωφύλλου:

«Η όρκωμοσία του ήόρδου Βύρωνα στο Μεσοήογγι»,
πίνακας του Ίταλου ζωγράφου Ludovico Lipparini (1800-1856)

«Η ΔΙΧΟΝΟΙΑ... Η ΔΟΛΕΡΗ»

*«Η Διχόνοια πὸν βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή,
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, καὶ σύ».*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Αθήνα, 8 Ὀκτωβρίου 1838. Οἱ φλόγες τοῦ Ἀγῶνα ἔχουν σβήσει. Ἡ θέρημ του μένει ἀπείραχτη. Ἡ ἀνάμνησή του ζωντανή. Γιὰ τοὺς γενναίους πρωτεργάτες τοῦ ἐθνικοῦ ξεσηκωμοῦ, ἡ ὥρα τοῦ ἀπολογισμοῦ: Τί πῆγε καὶ τί δὲν πῆγε καλά. Διδάγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, μαθήματα γιὰ τὸ μέλλον. Οἱ λαοὶ πρέπει νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τὰ λάθη, γιὰ νὰ μὴν τὰ ἐπαναλαμβάνουν. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι μόνο «περασμένα μεγαλεῖα» ἢ μικρότητες. Εἶναι καὶ σχολεῖο πὸν διδάσκει. Δέν εἶναι μόνο παρελθόν. Εἶναι καὶ παρὸν καὶ μέλλον. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ τὴ μελετᾶμε προσεκτικά. Ἐνα τέτοιο ἀπολογισμὸς ἔκανε καὶ ὁ θρυλικὸς Γέρος τοῦ Μοριᾶ, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, τὴν ἡμέρα αὐτή, στὸν περίφημο λόγο του στὴν Πνύκα. Θὰ ἄξιζε καθημερινά, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄρχοντες καὶ λαός, νὰ τὸν θυμόμαστε. Ἡ ἀξία του εἶναι διαχρονική, πάντοτε ἐπίκαιρη, ιδιαίτερα γιὰ τὴν Πατρίδα μας.

«Ὅταν ἀποφασίσαμε νὰ κάνουμε τὴν Ἐπανάσταση, δὲν συλλογιστήκαμε οὔτε πόσοι εἴμαστε οὔτε πὼς δὲν ἔχουμε ἄρμα-

τα οὔτε ὅτι οἱ Τοῦρκοι βαστοῦσαν τὰ κάστρα καὶ τίς πόλεις οὔτε κανένα φρόνιμος μᾶς εἶπε πὸν πάτε ἐδῶ νὰ πολεμήσετε μὲ σιταροκάραβα καὶ βατσέλα, ἀλλὰ ἔπεσε σὲ ὄλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας καὶ ὅλοι, καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ μορφωμένοι καὶ οἱ ἔμποροι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι συμφωνήσαμε σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ κάναμε τὴν ἐπανάσταση.

» Στὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἐπανάστασεως εἶχαμε μεγάλη ὁμόνοια καὶ ὅλοι τρέχαμε σύμφωνοι. Ὁ ἓνας πῆγε στὸν πόλεμο, ὁ ἀδελφός του ἔφερνε ξύλα, ἡ γυναῖκα του ζύμωνε, τὸ παιδί του κουβαλοῦσε ψωμὶ καὶ μπαρουτόβολα στὸ στρατόπεδο. Καὶ ἂν αὐτὴ ἡ ὁμόνοια βαστοῦσε ἀκόμη δύο χρόνους, θέλαμε κυριεύσει καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Μακεδονία καὶ ἴσως φτάναμε καὶ ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη. Τόσο τρομάξαμε τοὺς Τούρκους, ὅπου ἄκουγαν Ἑλληνα καὶ ἔφευγαν χίλια μίλια μακριά. Ἐκατὸ Ἑλληνας ἔβαζαν πέντε χιλιάδες ἐμπρός καὶ ἓνα καράβι μιὰ ἀρμάδα. Ἀλλὰ δὲν ἐβάσταξε. Ἄρχισε ἡ διχόνοια καὶ χάθηκε ἡ πρώτη προθυμία... Ἴσως ὅλοι θέλαμε τὸ

*Διδάγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, μαθήματα γιὰ τὸ μέλλον.
Οἱ λαοὶ πρέπει νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τὰ λάθη, γιὰ νὰ μὴν
τὰ ἐπαναλαμβάνουν. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι μόνο «περασμένα
μεγαλεῖα» ἢ μικρότητες. Εἶναι καὶ σχολεῖο πὸν διδάσκει.
Δέν εἶναι μόνο παρελθόν. Εἶναι καὶ παρὸν καὶ μέλλον.
Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ τὴ μελετᾶμε προσεκτικά.*

καλό, πλὴν καθέννας κατὰ τὴ γνώμη του. Ὃταν προστάξουν πολλοί, ποτὲ τὸ σπίτι δὲν χτίζεται... Ἐξ αἰτίας τῆς διχόνοιας μᾶς ἔπεσε ἡ Τουρκιὰ πίσω μας ποὺ κοντέψαμε νὰ χαθοῦμε...».

Μεγάλες ἀλήθειες μᾶς ὑπογράμμισε ὁ Κολοκοτρώνης, ἰδιαίτερα χρήσιμες γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες. Ἐμεῖς ποὺ μεγαλουροῦμε,

διχόνοιες, ἀπὸ τοὺς ἐγωισμούς μας. Πιὸ εὐκόλα θυσιάζουμε τὴ ζωὴ μας, παρὰ τὸν ἐγωισμό μας.

Ἐδῶ βρίσκεται καὶ ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἡ θλιβερὴ αὐτὴ κατάστασις δὲν εἶναι παρὰ προέκτασις τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς. Πόσες φορές τὸ σπίτι μας, ἡ οἰκογένειά μας, ἡ γειτονιά μας, ἡ ἐργασία μας γίνο-

---

Ἐμεῖς ποὺ μεγαλουροῦμε, ποὺ κάνουμε θαύματα ἐνωμένοι καὶ μονοιασμένοι, ἀφήνουμε νὰ καταστραφοῦμε ἀπὸ τὴ διχόνοιά μας. Ἐνωμένοι οἱ Ἕλληνες ἔκαναν τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα, σεβαστὴ στοὺς φίλους, φοβερὴ στοὺς ἐχθρούς. Ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τὴν ἔφοδο τοῦ βαρβαρισμοῦ. Μιὰ χούφτα Ἕλληνες κατατρόπωσαν χιλιάδες πάνοπλους ἀντιπάλους. Λιοντάρια οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι. Καὶ ὄχι μόνο στὸ μακρινὸ παρελθόν. Χθὲς καὶ σήμερα τὸ ἴδιο. Ἡ Πατρίδα μας δὲν κινδύνευσε καὶ δὲν κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς, ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἀπὸ τὴν ἀσυνεννοησία μας, ἀπὸ τὶς διχόνοιες, ἀπὸ τοὺς ἐγωισμούς μας. Πιὸ εὐκόλα θυσιάζουμε τὴ ζωὴ μας, παρὰ τὸν ἐγωισμό μας.

ποὺ κάνουμε θαύματα ἐνωμένοι καὶ μονοιασμένοι, ἀφήνουμε νὰ καταστραφοῦμε ἀπὸ τὴ διχόνοιά μας.

Ἐνωμένοι οἱ Ἕλληνες ἔκαναν τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα, σεβαστὴ στοὺς φίλους, φοβερὴ στοὺς ἐχθρούς. Ἔσωσαν τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τὴν ἔφοδο τοῦ βαρβαρισμοῦ. Μιὰ χούφτα Ἕλληνες κατατρόπωσαν χιλιάδες πάνοπλους ἀντιπάλους. Λιοντάρια οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι. Καὶ ὄχι μόνο στὸ μακρινὸ παρελθόν. Χθὲς καὶ σήμερα τὸ ἴδιο. Ἡ Πατρίδα μας δὲν κινδύνευσε καὶ δὲν κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Κινδυνεύει ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς, ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἀπὸ τὴν ἀσυνεννοησία μας, ἀπὸ τὶς

νται πεδίο συγκρούσεων καὶ μάχης! Πόσες φορές βρισκόμαστε σ' ἓνα κηρυγμένο ἢ ἀκήρυκτο πόλεμο στὶς σχέσεις μας μὲ τὰ ἀδέλφια μας, τοὺς συνεργάτες μας, τοὺς συνανθρώπους μας! Τί μᾶς λένε ὅλα αὐτά; Ἄν κοιτάξουμε βαθιά, θά δοῦμε ζωντανὸ τὸν ἐγωισμό, τὴν ἐγωπάθειά μας. Αὐτὴ μᾶς κάνει νὰ θεωροῦμε τὸν ἑαυτὸ μας μοναδικὴ αὐθεντία, ἀλάθητο. Σὰν τὴ γνώμη μας δὲν ὑπάρχει ἄλλη πιὸ σωστή, καὶ ὅποιος τολμῆσει νὰ τὴν ἀμφισβητήσει γίνεται ἀντίπαλος, ἐχθρός. Ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλαρχίας, τῆς ἐξουσίας, τῆς ἐκδικήσεως, προκαλοῦν τὶς διχόνοιες, τὶς φιλονικίες καὶ προετοιμάζουν τὶς μεταξύ μας συγκρούσεις.

G.B.M.

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΟ 1821

Ο Φιλελληνισμός είναι ένα φαινόμενο μοναδικό στην παγκόσμια ιστορία. Πραγματικά, είναι μοναδικό φαινόμενο ο αγώνας ενός λαού –ό οποίος αγώνας ενός λαού– να ξεσηκώνει τέτοιο κύμα ένθουςιασμού και τέτοια ρίγη συγκινήσεως απ’ άκρη σ’ άκρη σ’ όλο τον κόσμο. Λογοτέχνες, ποιητές και ζωγράφοι εμπνεύστηκαν από τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων, συγκροτήθηκαν έπιτροπές, διενεργήθηκαν έξρανοι, πολλοί δέ ήταν αυτοί που κατέβηκαν κιόλας στην έπαναστατημένη Ελλάδα και συμμετείχαν στον

ένοπλο αγώνα, δίνοντας συχνά και την ίδια τη ζωή τους στα πεδία των μαχών.

Για να μη φανεί ότι υπερβάλλουμε, όταν κάνουμε λόγο για παγκόσμιο κύμα ένθουςιασμού και ρίγη συγκινήσεως, είναι χρήσιμο να ξεκινήσουμε με κάποια παραδείγματα (σε πολλά από τα όποια είχαμε άλλωστε σταθεί και σε άλλες ευκαιρίες¹), πριν περάσουμε

1. Βλ. Γιάννη Κ. Τσέντου, «Ο ρόλος των Μεγάλων δυνάμεων στην έλληνική ανεξαρτησία. Μέρος Α'», *Ακτίνες* 749 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2015), σελ. 19-27· «Ο ρόλος των Μεγάλων δυνάμεων στην έλληνική ανεξαρτησία. Μέρος Β'», *Ακτίνες* 750 (Μάρτιος - Απρίλιος 2015), σελ. 44-54.

στο κατεξοχήν θέμα του άρθρου μας, που είναι οι πηγές και τα αίτια του Φιλελληνισμού.

Παραδείγματα Φιλελληνισμού

Μιλώντας για τον Φιλελληνισμό, δεν μπορούμε να μη μνημονεύσουμε τη θρυλική μορφή που είναι σχεδόν συνώνυμη του Φιλελληνισμού, τον λόρδο Βύρωνα, τον εμπνευσμένο ποιητή με τον θυελλώδη βίο. Κάτι που συνήθως δεν αντιλαμβανό-

ας, σύμφωνα με την όποια, πολύ απλά, 'Ελλάδα... δεν υπήρχε.

Και ο λόρδος Βύρων δεν ήταν ο μόνος από τον πνευματικό κόσμο της Μεγάλης Βρετανίας που αγκάλιασε με ένθουσιασμό τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των 'Ελλήνων. Πριν καν έλθει ο λόρδος Βύρων στο Μεσολόγγι, ήδη το 1821, ο σπουδαίος Άγγλος ρομαντικός ποιητής Percy Shelley έγραψε και αφιέρωσε στον Άλεξανδρο Μαυροκορδάτο το λυρικό δράμα Έλλάς,

---

*Ὁ Φιλελληνισμὸς εἶναι ἓνα φαινόμενο μοναδικὸ
στὴν παγκόσμια ἱστορία. Πραγματικά, εἶναι μοναδικὸ
φαινόμενο ὁ ἀγώνας ἑνὸς λαοῦ – ὁ ὅποιος ἀγώνας
ἑνὸς λαοῦ– νὰ ξεσηκώνει τέτοιο κῦμα ἐνθουσιασμοῦ
καὶ τέτοια ρίγη συγκινήσεως ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη σ' ὅλο τὸν
κόσμο. Λογοτέχνες, ποιητὲς καὶ ζωγράφοι ἐμπνεύσθηκαν
ἀπὸ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων,
συγκροτήθηκαν ἐπιτροπές, διενεργήθηκαν ἔρανοι, πολλοὶ
δὲ ἦταν αὐτοὶ ποὺ κατέβηκαν κιόλας στὴν ἐπαναστατημένη
Ἑλλάδα καὶ συμμετεῖχαν στὸν ἔνοπλο ἀγώνα, δίνοντας
συχνὰ καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους στὰ πεδία τῶν μαχῶν.*

μαστε πλήρως είναι ότι ο λόρδος Βύρων ήταν ένας αστέρας της εποχής του, ο κορυφαίος ίσως "celebrity" της εποχής του, για να χρησιμοποιήσουμε έναν σύγχρονο όρο, τηρουμένων βεβαίως των αναλογιών. Και αυτός ο αστέρας ήλθε στην Ελλάδα ως εκπρόσωπος Άγγλων κεφαλαιούχων για την προώθηση αγγλικού δανείου προς την ελληνική κυβέρνηση, αγάπησε την Ελλάδα και αφοσιώθηκε σε αυτήν, συνέδραμε ενεργά με όλες του τις δυνάμεις τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων και, το σημαντικότερο, πέθανε στην Ελλάδα, το 1824. Μετά από όλα αυτά, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς πόσο δύσκολο ήταν να σταθεί πλέον ή επίσημη πολιτική της Ίερᾶς Συμμαχι-

στον πρόλογο του οποίου έγραψε το εμβληματικό: «Εἶμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας, ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. [...] Ἡ μορφή καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἔφθασαν τὴν τελειότητά τους στὴν Ἑλλάδα»².

Ἡ Γαλλία, ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι ἡ πατρίδα μερικῶν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Φιλέλληνες. Στὸ Ναύπλιο μάλιστα, στὸ κέντρο τῆς πλατείας Φιλελλήνων, στέκει μνημεῖο ἀφιερωμένο εἰδικὰ στοὺς Γάλ-

---

2. Percy B. Shelley, *Hellas. A lyrical drama*, London 1822, σελ. Viii-ix (πρβ. Πέρσου Σέλλεϋ, *Ἑλλάς*, μετάφραση Ἀναστάσιος-Μιλάνος Στρατηγόπουλος, Ἀθήνα 1932, σελ. 18-20).

λους Φιλέλληνες, θεμελιωμένο το 1903 με φροντίδα του έφετη Νικολάου Κωτσάκη. Στην ανατολική πλευρά του μνημείου είναι χαραγμένη στα γαλλικά η έπιγραφή: «*Είς μνήμην του στρατάρχη Μαιζόν, του στρατηγού Φαβιέρου, του ναυάρχου Δετριγνύ και των ναυτών και στρατιωτών της Γαλλίας που έδωσαν τη ζωή τους για την ελληνική ανεξαρτησία. Η Πατρίδα και η Έλευθερία*».

Από τους μνημονεύομενους στην έπιγραφή, άξίζει να σταθοΰμε στον Φαβιέρο, μία από τις ευγενέστερες μορφές των Φιλελλίνων που ήλθαν και πολέμησαν στην Ελλάδα, διοικητή του τακτικού στρατού, περίφημο για τη διάσπαση της πολιορκίας της Ακρόπολης και τον ανεφοδιασμό των πολιορκημένων σε αυτήν Έλλήνων στις 30 Νοεμβρίου 1826. Όταν άργότερα ο Όθων τον τίμησε απονέμοντάς του τον Μεγαλόσταυρο του Τάγματος του Σωτήρος, ο Φαβιέρος σχολίασε ταπεινά: «*Η Ελλάδα μου πληρώνει μεγαλοπρεπώς μερικές σταγόνες αίματος, που χύθηκαν για την άγίαν της υπόθεσιν*».

Και άν ο βρετανικός φιλελληνισμός έχει τον ποιητή του στο πρόσωπο του λόρδου Βύρωνα, ο γαλλικός φιλελληνισμός έχει και αυτός τον δικό του ποιητή, και μάλιστα ένα ποιητή της άκτινοβολίας και του πνευματικού βεληνεκοΰς του Βίκτωρος Ούγκώ. Τα φιλελληνικά ποιήματα του Ούγκώ, έμπνευσμένα από τον έθνικοαπελευθερωτικό άγώνα των Έλλήνων και τους ήρωές του (γνωστό, για παράδειγμα, είναι το ποίημά του για τον Κανάρη), συγκεντρώθηκαν στη συλλογή *Τα Ανατολικά*, όπου ξεχωρίζει το περίφημο «*Ελληνόπουλο*» (*L'enfant*). Η είδοποιός διαφορά στην περίπτωση του Ούγκώ είναι ότι ο φιλελληνισμός του δεν υπήρξε αποτέλεσμα μιας έξαρσης στιγμιαίου ένθουσιασμού, την περίοδο που οί φιλελληνικές τοποθετήσεις ήταν της μόδας, αλλά, όπως αποδείχθηκε, χαρακτηρισζόταν από συνέπεια και σταθερό-

τητα. Πολύ άργότερα, κατά την Κρητική Έπανάσταση του 1866-69, ο Ούγκώ θα δημοσιεύσει στον ευρωπαϊκό τύπο τρεις έπιστολές υπέρ των Κρητών, παρὰ το γενικά άρνητικό για την ελληνική υπόθεση διεθνές κλίμα της εποχής· επίσης, θα καταδικάσει άπερίφραστα την άρπαγή των μαρμάρων του Παρθενώνα από τον λόρδο Έλγιν.

Όπως και ο άγγλικός και ο γαλλικός φιλελληνισμός, έτσι και ο ρωσικός φιλελληνισμός έχει να επιδείξει τον δικό του ποιητή, που δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον έθνικό ποιητή της Ρωσίας Άλεξάντρ Πούσκιν, αυτόν για τον όποιο ο Μαξιμ Γκόρκυ είπε ότι «*Για μās τους Ρώσους, ο Πούσκιν είναι η άρχη κάθε άρχης*», και ο Νικολά Γκόγκολ έγραψε: «*Ο Πούσκιν ήταν για όλους τους ποιητές σαν μια ποιητική φλόγα που έπεσε απ' τα ούράνια και από την όποία σαν κεράκια άναψαν άλλοι άυτοφυείς ποιητές. Γύρω του διαμορφώθηκε όλόκληρος άστερισμός*». Ο Πούσκιν παρακολούθησε από κοντά τον έθνικοαπελευθερωτικό άγώνα των Έλλήνων, κυριεύομενος κατά καιρούς από ένθουσιασμό η και άπογοήτευση, και βεβαίως έμπνεύσθηκε από αυτόν, γράφοντας, μεταξύ άλλων, το ποίημα «*Ξεσηκώσου, Ελλάδα*». Αλλά ο άγώνας των Έλλήνων προκάλεσε στη Ρωσία και ευρύτερο ένθουσιασμό, που έκανε τον Πούσκιν να γράψει χαρακτηριστικά: «*Τίποτα δεν ήταν τόσο δημοφιλές, όσο η ελληνική υπόθεση*».

Και δεν ήταν μόνο ο Πούσκιν. Από τους πολλούς άλλους άξίζει να μνημονεύσουμε τον Βίλχελμ Κάρλοβιτς Κιουχελμπέκερ (Wilhelm Karlovich Kuchelbecker, στα ρωσικά Вильгельм Карлович Кюхельбекер), γερμανικής καταγωγής Ρώσο ρομαντικό ποιητή και Δεκεμβριστή, ο όποιος εξέφρασε την επιθυμία να κατεβεί ο ίδιος στην Ελλάδα, για να συμμετάσχει στον έθνικοαπελευθερωτικό της άγώνα. Ο ίδιος μετέφρασε στα ρωσικά τον *Ύμνο*

του Απόλλωνα του Καλλιμάχου και έγραψε φιλελληνικά ποιήματα, σε ένα από τα όποια, με την ονομασία «Έλληνικό ἄσμα», αφιερωμένο στην Έλληνική Έπανάσταση, γράφει απευθυνόμενος προς τους ομοεθνείς του:

*«Φίλοι, μᾶς περιμένουν
τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδας!
Ποιὸς θὰ μᾶς δώσει φτερὰ
νὰ πετάξουμε;».*

που διασχίζει τὸ Μόναχο). Τέτοια μνημεῖα εἶναι ἡ Ruhmeshalle, ἡ Αἴθουσα τῆς Δόξας, μπροστὰ ἀπὸ τὴν ὁποία δεσπόζει τὸ ἄγαλμα τῆς Βαυαρίας, ἡ Βαλχάλλα τῶν Ἡρώων βορειοανατολικά τοῦ Μονάχου, ἀντίγραφο τοῦ Παρθενῶνα, κτισμένη σὲ λόφο ποῦ δεσπόζει τοῦ Δούναβη στὰ ἀνατολικά τοῦ Regensburg, καὶ κυρίως τὰ μνημεῖα τῆς Königsplatz, τῆς πλατείας τοῦ Βασιλέως στὸ Μόναχο: ἡ περίφημη Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου, μὲ ἰωνικὴ κι-

---

Πρὶν κἂν ἔλθει ὁ λόρδος Βύρων στὸ Μεσολόγγι, ἥδη τὸ 1821, ὁ σπουδαῖος Ἄγγλος ρομαντικὸς ποιητὴς Percy Shelley ἔγραψε καὶ ἀφιέρωσε στὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδατο τὸ λυρικό δράμα Ἑλλάς, στὸν πρόλογο τοῦ ὁποίου ἔγραφε τὸ ἐμβληματικό: «Εἴμαστε ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ φιλολογία μας, ἡ θρησκεία μας, οἱ τέχνες μας, ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν Ἑλλάδα. [...] Ἡ μορφὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἔφθασαν τὴν τελειότητά τους στὴν Ἑλλάδα».

Ἰδιαίτερη μνεῖα θὰ ἄξιζε νὰ γίνεῖ στὸν γερμανικὸ φιλελληνισμό. Οἱ Γερμανοί, ἐπιηρεασμένοι καὶ ἀπὸ τὸν κλασικισμό καὶ τὸν ρομαντισμὸ μέσα στὸν ὁποῖο μεγάλωναν στὴ χώρα τους, χαιρέτισαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν Ἑλληνικὴ Έπανάσταση. Ἀπὸ τοὺς Φιλέλληνες ποῦ ἔπεσαν μαχόμενοι στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων στὴ μάχη τοῦ Πέτα τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822, ἡ μεγάλη πλειοψηφία ἦταν οἱ Γερμανοί. Ὁ Λουδοβίκος Α΄ τῆς Βαυαρίας, ὁ πατέρας τοῦ Ὁθῶνα, ἀπὸ τοὺς πιδ ἐνθουσιώδεις φιλέλληνες, ἔκανε τὴ Βαυαρία τὸ μόνο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀνοικτὰ φιλελληνικὸ βασίλειο στὴν Εὐρώπη. Ὁ ἴδιος γέμισε τὴ Βαυαρία, καὶ κυρίως τὴν πρωτεύουσά του, τὸ Μόναχο, μὲ ἐπιβλητικὰ μνημεῖα ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, ποῦ ἔκαναν τὸ Μόναχο νὰ εἶναι γνωστὸ τὸ 19^ο αἰῶνα ὡς «ἡ Ἀθῆνα τοῦ Ἴζαρ» (Ἴζαρ εἶναι ὁ ποταμὸς

ονοστοιχία, ἡ Κρατικὴ Συλλογὴ Ἀρχαιοτήτων, κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, καὶ τὰ Προπύλαια, δωρικοῦ ρυθμοῦ, μὲ πρότυπο τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκρόπολης, μνημεῖο ἀφιερωμένο ἀκριβῶς στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑπανάσταση τοῦ 1821. Τὰ Προπύλαια προορίζονταν νὰ εἶναι ἡ πύλη τῆς πόλεως τοῦ Μονάχου, στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς ἀναγεγραμμένα μὲ μεγάλα κεφαλαῖα γράμματα στὴν ἑλληνικὴ τὰ ὀνόματα Ἑλλήνων Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 καὶ ἐπιφανῶν Φιλελλήνων.

Ρίγη ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκίνησης προκάλεσε ὁ ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων καὶ στὴν ἀντίπερα ὄχθη τοῦ Ἀτλαντικοῦ, στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ τότε πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. James Monroe (1758-1831, πρ. 1817-1825), πέμπτος κατὰ σειρὰν πρόεδρος τῶν Η.Π.Α., ἔσπευσε νὰ χαιρετίσει μὲ θερμὰ λόγια τὴν Ἑλληνικὴ

Ἐπανάσταση, ἦδη σὲ διάγγελάμα του τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1822, λέγοντας, μεταξύ ἄλλων: «Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδας γεμίζει τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά μὲ τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθήματα. Ἡ ἀφάνεια τῆς χώρας αὐτῆς κάτω ἀπὸ τὸν φοβερὸ ζυγὸ ποὺ τὴν ἔπνιγε εἶχε βαθιὰ λυπήσει τὰ γενναϊόφρονα πνεύματα τῶν περασμένων καιρῶν. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ ἢ νέα ἐμφάνισι τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερία του, νὰ προκαλέσει τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴ συμπάθεια σὲ ὅλες τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες». Ἐνα χρόνο ἀργότερα, στὶς 2 Δεκεμβρίου τοῦ 1823, στὸ βαρύνουσας σημασίας μῆνυμα ποὺ ἀπνύθιυνε στὸ Ἀμερικανικὸ Κονγκρέσσο καὶ ἔχει μείνει γνωστὸ ὡς «Δόγμα Μονρόε», ὁ πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. ἐκφράσθηκε ἐκ νέου μὲ θερμὰ λόγια γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, καταλήγοντας ὡς ἑξῆς: «Ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῶν πιὸ φλογερῶν ἐπιθυμιῶν μας νὰ ξαναγίνει ἢ Ἑλλάς ἀνεξάρτητο κράτος»³.

Ἐνδεικτικὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ποὺ προκαλέσει ὁ ἐθνικοαπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες εἶναι ἓνα μόνο στοιχεῖο: Σὲ φιλο-

λογικὴ ἐργασία τῶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς καθηγητῶν στὶς Η.Π.Α. Μάριου-Βύρωνα Ραῖζη καὶ Ἀλέξανδρου Πάπας, κατονομάζονται ὄχι ἓνας καὶ δύο, ἀλλὰ ἑκατὸν τριάντα δύο (!) Ἀμερικανοὶ ποιητὲς τῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ποὺ ὑμνησαν τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας.

Πραγματικά, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων εἶχε σκορπίσει κῦμα ἐνθουσιασμοῦ καὶ συμπαράστασης σὲ ὅλη τὴν ὑφήλιο. Ἡ πρώτη διεθνὴς ἀναγνώρισι τῶν Ἑλλήνων ἦλθε ἀπὸ τὴ μακρινὴ Ἰατρία, πρῶτον γαλλικὴ κτήσι, τὴ δευτέρη χώρα τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου –μετὰ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες– ποὺ διεκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησία της. Ἐκεῖ συγκροτήθηκε μάλιστα καὶ σῶμα 100 ἐθελοντῶν, πρόθυμων νὰ ἔλθουν στὴν Ἑλλάδα νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων. Δυστυχῶς κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εὐτύχησε νὰ φθάσει στὴν Ἑλλάδα, καθὼς ὅλοι τους βρῆκαν τὸν θάνατο στὸ θαλάσσιο ταξίδι. Τὸ κῦμα τοῦ Φιλελληνισμοῦ ἔφθασε μέχρι καὶ στὴ μακρινὴ Καλκούτα, ὅπου συνεκλήθη μιὰ ἰδιαίτερα δραστήρια Φιλελληνικὴ Ἐταιρεία, στὴν ὁποία συμμετεῖχαν Ἄγγλοι, Ἰνδοί, Ἀμερικανοὶ καὶ Κινέζοι.

Πέρα ἀπὸ τὴν παγκόσμια συγκίνησι ποὺ προκαλέσει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὰ θερμὰ λόγια ποὺ ἀκούστηκαν γιὰ τοὺς Ἕλληνες σὲ ὅλη τὴ γῆ, δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ ἀποτίσουμε τὸν δέοντα φόρο τιμῆς στοὺς Φιλέλληνες ἐκείνους ποὺ δὲν περιορίστηκαν στὰ λόγια, ἀλλὰ ἦλθαν κιόλας στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀγωνίσθηκαν γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Ἐνδεικτικὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Ἰταλὸ στρατιωτικὸ κόμη Santorre di Santarosa (1783-1825), τοῦ ὁποιοῦ ὁ ἀνδριάντας κοσμεῖ τὴν πλατεῖα ποὺ φέρει τὸ ὄνομά του στὴ γενέθλια πόλιν του στὴ βόρειο Ἰταλία, τὴν πόλιν Savigliano. Ὁ Santarosa ἐμπνεόταν ἀπὸ τὸν πιὸ ἀγνὸ φιλελληνισμό. Ὅταν τὸν

3. "A strong hope has been long entertained, founded on the heroic struggle of the Greeks, that they would succeed in their contest and resume their equal station among the nations of the earth. It is believed that the whole civilized world take a deep interest in their welfare. Although no power has declared in their favor, yet none according to our information, has taken part against them. Their cause and their name have protected them from dangers which might ere this have overwhelmed any other people. The ordinary calculations of interest and of acquisition with a view to aggrandizement, which mingles so much in the transactions of nations, seem to have had no effect in regard to them. From the facts which have come to our knowledge there is good cause to believe that their enemy has lost forever all dominion over them; that Greece will become again an independent nation. That she may obtain that rank is the object of our most ardent wishes".

Δεκέμβριο του 1824 ἤλθε στὸ Ναύπλιο καὶ παρουσιάσθηκε ἐνώπιον τῶν ἑλλη-
νικῶν ἀρχῶν, εἶπε: «*Ἡμουν ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν στὴν πατρίδα μου, τὸ Πεδεμόντιο, καὶ εἶναι τιμὴ μου νὰ πολε-
μήσω γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπλὸς στρατιώ-
της*». Καὶ ὅπως τὸ εἶπε, ἔτσι καὶ ἔγινε. Ὁ Santarosa συμμετείχε ὡς ἀπλὸς στρατιώ-
της μὲ τὸ ὄνομα Derossi στὴν ἐκστρατεία
στὸ Νιόκαστρο τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1825. Σὲ
λιγώτερο ἀπὸ ἓνα μῆνα βρῆκε τὸν θάνα-
το στὴ Σφακτηρία, στὶς 7 Μαΐου. Στὴ
Σφακτηρία στήθηκε μνημεῖο πρὸς τιμὴν
του τὸ 1925, μὲ τὴ συμπλήρωση 100 ἐτῶν
ἀπὸ τὸν θάνατό του.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ Σανταρόζα. Στὸ
Ναύπλιο, στὸν ναὸ τῆς Μεταμορφώσε-
ως, γνωστὸ ὡς Φραγκοκκλησιά, βλέπουμε
στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τῆς εἰσόδου με-
γάλῃ ξύλινῃ ἀψίδα, ποὺ ἔστησε τὸ 1841 ὁ
συνταγματάρχης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ
Τουρὲ εἰς μνήμην τῶν Φιλελλήνων ποὺ
ἔπεσαν κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Ἐπανάστα-

νὰ θυσιασθοῦν.

Ὅλα τὰ παραπάνω δὲν εἶναι παρὰ
ἐνδεικτικά, πιστεύουμε, παραδείγματα
Φιλελληνισμοῦ. Ὅλη ὅμως αὐτὴ ἡ ἀνα-
φορὰ μας στὸ κῦμα ἐνθουσιασμοῦ καὶ
ἀλληλεγγύης ποὺ προκάλεσε ὁ ἀγώνας
τῶν Ἑλλήνων ἐνάντια στὸν ὀθωμανικὸ
ζυγὸ μᾶς ὀδηγεῖ ἐντελῶς φυσικὰ καὶ ἀβί-
αστα στὸ μεγάλο, τὸ πραγματικὰ καίριο
ἐρώτημα: Ποῦ ὀφείλεται ὁ Φιλελληνισμὸς,
αὐτὸ τό, ὅπως εἶπαμε, μοναδικὸ φαινό-
μενο στὴν παγκόσμια ἱστορία;

Ἄν καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ γράφουμε
πολλά, θὰ σταθοῦμε ἐδῶ σὲ τρία βασικὰ
αἷτια, τρεῖς πηγὲς τοῦ Φιλελληνισμοῦ:

- α) τὶς φιλελεύθερες ιδέες ποὺ εἶχαν δια-
δοθεῖ μὲ τὸν Διαφωτισμὸ καὶ τὴ Γαλ-
λικὴ Ἐπανάσταση,
- β) τὴν ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς Τούρκους
καί,
- γ) τὴν ἀναγνώριση τῆς ὀφειλῆς πρὸς τοὺς
Ἕλληνας.

---

*Ὅταν ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, οἱ συνθῆκες ἦταν
περισσότερο ὄριμες ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε, γιὰ νὰ γίνεῖ εὐμενῶς
δεκτὸς ὁ ἀγώνας τοῦ ἀδύναμου ἐνάντια στὸν δυνατὸ, τοῦ
ἀδικημένου ἐνάντια στὸν εὐνοημένο, τοῦ καταπιεσμένου
ἐνάντια στὸν καταπιεστή του. Εἶχε δὲ διαμορφωθεῖ ἕνας
πυρήνας ἀνθρώπων ἔτοιμων νὰ στρατευθοῦν στὸν ἀγῶνα
τῆς δικαιοσύνης ἐνάντια στὴν ἀδικία.*

σης. Στὰ σηρίγματα τῆς ἀψίδας εἶναι
ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν πεσό-
ντων Φιλελλήνων, ποὺ προσέφεραν τὴ
ζωὴ τους γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία.
Ὅπως εἶναι εὐλόγο, οἱ Ἕλληνες ὀφείλου-
με ὡς ἔθνος τὴν πιὸ μεγάλη εὐγνωμοσύνη
στοὺς Φιλέλληνες ἀγωνιστὲς, οἱ ὁποῖοι
δὲν ἤλθαν στὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ αὐτὸ
ἐπέτασσε ἡ πολιτικὴ τῶν χωρῶν τους,
ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶδαν στὴν Ἑλλάδα κάτι γιὰ
τὸ ὁποῖο ἄξιζε νὰ ἀγωνισθοῦν, ἀκόμη καὶ

α) Οἱ φιλελεύθερες ιδέες

Ὅτι οἱ φιλελεύθερες ιδέες ποὺ εἶχαν
διαδοθεῖ ἀπὸ τὸν Διαφωτισμὸ καὶ τὴ Γαλ-
λικὴ Ἐπανάσταση συνέβαλαν ἀποφα-
σιστικὰ στὴ διαμόρφωση ἑνὸς κλίματος
εὐμενοῦς ἀποδοχῆς τοῦ ἐθνικοαπελευθε-
ρωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, αὐτὸ πᾶ
εἶναι κάτι ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτη-
ση, καὶ ἄλλωστε δὲν χρειάζεται νὰ ποῦμε
πολλά ἐπ' αὐτοῦ.

Ἀσφαλῶς καὶ δὲν χωράει ἀμφισβί-

τηση ότι τὸ καθεστὼς τοῦ Ναπολέοντα ἐκμεταλλεύθηκε αὐτὲς τὶς φιλελεύθερες ιδέες, γιὰ νὰ διευρύνει τὰ ἐρείσματα του στὴν Εὐρώπη καὶ νὰ ἐξυπηρετήσει συμφέροντα ποὺ δὲν εἶχαν καὶ πολλὴ σχέση μὲ αὐτὲς τὶς φιλελεύθερες ιδέες. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀναιρεῖ τὸ γεγονός ὅτι, ὅταν ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, οἱ συνθήκες ἦταν περισσότερο ὥριμες ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε, γιὰ νὰ γίνει εὐμενῶς δεκτὸς ὁ ἀγώνας τοῦ ἀδύναμου ἐνάντια στὸν δυνατὸ, τοῦ ἀδικημένου ἐνάντια στὸν εὐνοημένο, τοῦ καταπιεσμένου ἐνάντια στὸν καταπιεστί του. Εἶχε δὲ διαμορφωθεί ἓνας πυρήνας ἀνθρώπων ἑτοιμῶν νὰ στρατευθοῦν στὸν ἀγώνα τῆς δικαιοσύνης ἐνάντια στὴν ἀδικία.

Ἐνα εὐγλωττο παράδειγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο οἱ φιλελεύθερες ιδέες δημιούργησαν πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνθησι τοῦ Φιλελληνισμοῦ μᾶς δίνουν τὰ λόγια τοῦ Πολωνοῦ φιλέλληνα Φράντσισεκ Μιρτσεγιέφκνυ (Franciszek Mierzejewski), ἀξιωματικοῦ τῆς προσωπικῆς φρουρᾶς τοῦ Ναπολέοντα, ποὺ ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας στὴ μάχη τοῦ Πέτα τὸ 1822. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βετεράνος τῶν Ναπολεοντείων πολέμων εἶπε στὸν ἐπίσης φιλέλληνα συνταγματάρχη Δάνια, λίγο πρὶν δώσει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσι:

«Ὅπου καὶ ἂν πολέμησα, ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Μπολιβάρ, στὴ Ρωσία, στὴ Γαλλία, στὸ Πεδεμόντιο, στὴ Νότιο Ἀμερικὴ, στὴ Νεάπολη, τίποτα ἄλλο δὲν κέρδισα παρὰ τὴν πεποίθησι ὅτι παντοῦ στὴ γῆ τὰ πράγματα ἔχουν κακῶς. Μὲ παρηγορεῖ μόνο ἡ συνείδησι ὅτι, ἀπὸ τὴ νεότητά μου μέχρι σήμερα, ἀγωνίσθηκα ἐκεῖ ποὺ νόμισα ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀγώνα ὑπὲρ τῶν ὑφίστων δικαίων τῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ μόνο καὶ τὸ τελευταῖο ποὺ ἐπιθυμῶ, ἐρχόμενος ἐδῶ, εἶναι νὰ κατακτῶ μαχόμενος, πιστὸς στὶς ιδέες μου, ἓναν ἔντιμο τάφο στρατιώτη στὴν κλασικὴ γῆ τῶν Ἑλλήνων, ἢ

νὰ δῶ κάτω ἀπὸ νέα, ὠραία ἐλευθερία νὰ ἀναβλαστάνει ἡ ἀγιασμένη αὐτὴ γῆ ὡς γηραιὸς πολίτης της».

Ἡ ἐπίδρασι λοιπὸν τῶν φιλελεύθερων ιδεῶν στὴ διαμόρφωσι ἐνὸς κλίματος εὐμενοῦς ἀποδοχῆς τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀταπόδεικτη, ἐξ οὗ καὶ δὲν χρειάζεται νὰ σταθοῦμε περισσότερο σὲ αὐτὴν.

β) Ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς Τούρκους

Ἡ διάδοσι ὅμως τῶν φιλελεύθερων ιδεῶν δὲν θὰ ἀρκοῦσε νὰ ἐξηγήσει τὴ γέννησι καὶ γιγάντωσι τοῦ φιλελληνικοῦ ρεύματος στὴν Εὐρώπη, ἂν δὲν ὑπῆρχε κοντὰ σὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ μέσος Εὐρωπαῖος γιὰ τοὺς Τούρκους ἦταν ἡ εἰκόνα ἐνὸς βάρβαρου καὶ ἀπολίτιστου λαοῦ. Ἀκόμη καὶ ὅσοι φοβοῦνταν τὸν κίνδυνο ποὺ θὰ ἐγκυμονοῦσε γιὰ τὴν παγκόσμια τάξι καὶ ἀσφάλεια μιὰ ἐξέγερσι ἐνάντια σὲ μιὰ νόμιμη ἐξουσία σὰν τὴν ἐξουσία ἐνὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ', δύσκολα θὰ εἶχαν ἀνάλογες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ ἐνὸς ἐξαθλιωμένου λαοῦ –καὶ ποιοῦ λαοῦ!– ἐνάντια στὴ βάρβαρη ἐξουσία τῶν Ὀθωμανῶν.

Συχνὰ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχουμε τὴν τάσι νὰ νιώθουμε ὅτι ἐμεῖς μόνο ἔχουμε τὸ θλιβερὸ προνόμιο τῆς τραυματικῆς ἐμπειρίας τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη εἶχε γνωρίσει τὴν ἀπειλὴ τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας στὰ χρόνια τῆς μεγάλης ὀθωμανικῆς ἐπέκτασις, καὶ οἱ μνημες αὐτῆς τῆς βαρβαρότητας μπορεῖ νὰ ἔχουν ἀτονήσει σήμερα, ἀλλὰ ἦταν πολὺ πιὸ νωπὲς τὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασις.

Μισὸ αἰῶνα πρὶν τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Σουλτᾶνος Βαγιαζήτ Α', ὁ ἐπονομαζόμενος «Γιλιτιρῖμ», δηλαδὴ Κεραυνός, καυχιόταν πὼς θὰ πῆγαινε νὰ ταῖσει τὰ ἄλογά του στὴν Ἁγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου στὴ Ρώμη. Καὶ λίγοι θυμοῦνται σήμερα ὅτι ἀργό-

τερα, ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Πορθητῆ, σὲ μία ἀπὸ τὶς τολμηρότερες ἐκστρατείες τῶν Ὀθωμανῶν, τουρκικὲς δυνάμεις ἀποβιβάσθηκαν στὴν ἴδια τὴν ἰταλικὴ χερσόνησο ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Γκεντικ Ἀχμέτ Πασᾶ. Συγκεκριμένα, τὸ 1480, ἓνα χρόνο πρὶν τὸν θάνατο τοῦ Μωάμεθ, τουρκικὲς δυνάμεις ἀποβιβάσθηκαν στὴ νότιο Ἰταλία καὶ κυρίευσαν τὸ Ὀτράντο, ἀπὸ ὅπου διενεργοῦσαν ἐπιδρομὲς στὸ Πρίντζι,

σου τὴν τουρκικὴ βαρβαρότητα κατὰ τοὺς πολυετεῖς πολέμους ἀνάμεσα στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὴ Βενετία. Οἱ περισσότεροὶ Εὐρωπαῖοι θυμοῦνταν τὴν ἄγρια σφαγὴ ποὺ ἀκολούθησε τὴ συνθηκολόγησι τῆς Ἀμμοχώστου στὴν Κύπρο μετὰ ἀπὸ ἕνδεκα μῆνες πολιορκίας τὸ 1571. Δύσκολα μποροῦσε νὰ σβήσει ἀπὸ τὴ συλλογικὴ μνήμη ἡ οἰκτρὴ τύχη τοῦ ἥρωικοῦ ὑπερασπιστῆ τῆς Ἀμμοχώ-

---

Ἡ διάδοσις ὁμως τῶν φιλελεύθερων ἰδεῶν δὲν θὰ ἀρκοῦσε νὰ ἐξηγήσει τὴ γέννησι καὶ γιγάντωσι τοῦ φιλελληνικοῦ ρεύματος στὴν Εὐρώπη, ἂν δὲν ὑπῆρχε κοντὰ σὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ μέσος Εὐρωπαῖος γιὰ τοὺς Τούρκους ἦταν ἡ εἰκόνα ἐνὸς βάρβαρου καὶ ἀπολίτιστου λαοῦ. Ἀκόμη καὶ ὅσοι φοβοῦνταν τὸν κίνδυνον ποὺ θὰ ἐγκυμονοῦσε γιὰ τὴν παγκόσμιαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν μιὰ ἐξέγερσις ἐνάντια σὲ μιὰ νόμιμον ἐξουσίαν σὰν τὴν ἐξουσίαν ἐνὸς Λουδοβίκου ΙΣΤ', δύσκολα θὰ εἶχαν ἀνάλογες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ ἐνὸς ἐξαθλιωμένου λαοῦ –καὶ ποιοῦ λαοῦ!– ἐνάντια στὴ βάρβαρον ἐξουσίαν τῶν Ὀθωμανῶν.

τὸν Τάραντα καὶ τὴν ἐνδοχώρα. Ἡ παρουσία τουρκικῶν δυνάμεων στὴν ἰταλικὴ χερσόνησο προκάλεσε ἀπίστευτον πανικὸν στὴ Δύση, μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τὸν πανικὸν ποὺ εἶχε προκαλέσει νωρίτερα ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κυκλοφοροῦσαν ἔντονος φῆμεις ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητὴς θὰ ἐρχόταν στὴν Ἰταλία, καὶ ὁ Πάπας σχεδίαζε νὰ διαφύγει στὴν Ἀβινιόν. Ἄρχισε μάλιστα νὰ συγκεντρώνεται πολυεθνικὴ δύναμις, κατόπιν ἐκκλήσις τοῦ Πάπα. Ὅμως αὐτὸ ποὺ ἔσωσε τότε τὴ Δύση δὲν ἦταν κάποια στρατιωτικὴ νίκη κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ ὁ θάνατος τοῦ Μωάμεθ.

Στὴ συνέχεια, οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν πολλὰς φορὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρί-

στον Μάρκου Ἀντώνιου Μπραγαδίνου, τὸν ὁποῖον οἱ Τούρκοι, μετὰ ἀπὸ ἀνείπωτα βασανιστήρια, ἔδεσαν σὲ μιὰ κολῶνα ποὺ ὑπάρχει μέχρι σήμερον καί... ἔγδαρον ζωντανό. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ δέριμα τοῦ Μπραγαδίνου μεταφέρθηκε σὰν τρόπαιον στὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου γιὰ χρόνια ὀλόκληρα ἦταν στημένο στὴν κεντρικὴ πλατεία τῶν χαρμεῶν γεμισμένο μὲ ἄχυρον, γιὰ νὰ στέκεται. Μόνον δέκα χρόνια ἀργότερον κατάφερε νὰ τὸ κλέψει ἓνας παλαιὸς συμπολεμιστὴς τοῦ Μπραγαδίνου, ποὺ εἶχε γλιτώσει ἀπὸ τὴν Ἀμμοχώστον. Τὸ μετέφερε στὴ Βενετία, ὅπου βρίσκεται ἀκόμη καὶ σήμερον στὴ Βασιλικὴ τῶν ἁγίων Ἰωάννου καὶ Παύλου. Τὸ μνημεῖον ποὺ στήθηκε γιὰ τὸν ἄτυχον

Μπραγαδίνο, και ποῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ μέχρι σήμερα, ἀποτελοῦσε μιὰ διαρκῆ ὑπόμνηση τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας.

Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν εἶχε νιώσει ἄμεσα τὴν τουρκικὴ ἀπειλὴ στὰ ἀνατολικά της. Καὶ ὄχι μόνο. Σὲ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τῆς Εὐρώπης, στὰ βόρεια τῆς Βαλκανικῆς, οἱ πληθυσμοὶ τῆς ἐποχῆς διατηροῦσαν –καὶ διατηροῦν σὲ κάποιο βαθμὸ μέχρι σήμερα– ζωντανὴ τὴ μνήμη τῆς ἀναμέτρσής τους μὲ τὴν τουρκικὴ ἀπειλή. Ἐνα μόνο παράδειγμα: Στὴ σημερινὴ Βιέννη, στὴ νοτιοανατολικὴ γωνία τοῦ ἐμβληματικοῦ γοτθικοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, βρίσκεται ἓνας ἄμβωνας, στὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ μοναχὸς καὶ ἱεροκήρυκας Johannes Capistrano (1386-1456) συνήγειρε τὰ πλήθη ἐναντία στὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ τὸ 1471, γιὰ νὰ ἠγηθεῖ ὁ ἴδιος σὲ ἡλικία 70 ἐτῶν μιὰς χριστιανικῆς σταυροφορίας ποῦ ὀδήγησε στὴ λύση τῆς τουρκικῆς πολιτορκίας τοῦ Βελιγραδίου τὸ 1456. Ἡ γλυπτὴ μπαρόκ σύνθεση τοῦ 18^{ου} αἰῶνα πάνω ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ἀπεικονίζει τὸν Capistrano νὰ πατᾶ θριαμβευτικὰ ἓναν ἐξουδετερωμένο Τοῦρκο εἰσβολέα, σὲ μιὰ συμβολικὴ ἀπεικόνιση τῆς ἐξουδετέρωσης τῆς ὀθωμανικῆς ἀπειλῆς. Μιὰ ἀνάλογη λογικῆ σύνθεση μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν Capistrano βρίσκουμε στὴ Βουδαπέστη τῆς Οὐγγαρίας.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἀναμέτρηση τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν τουρκικὴ ἀπειλὴ στὸ συγκεκριμένο μέτωπο δὲν κράτησε λίγα χρόνια, ἢ ἔστω λίγες δεκαετίες, ἀλλὰ αἰῶνες ὀλόκληρους. Μὲ τὸν Capistrano βρισκόμαστε μόλις δύο δεκαετίες μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες, δύο φορὲς βρέθηκαν οἱ Τοῦρκοι κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Βιέννης, δύο φορὲς τὴν πολιτορκήσαν, τὸ 1529 καὶ τὸ 1683, καὶ δύο φορὲς ἀναχατισθήκαν.

Ἡ δὲ παρουσία τῶν Τοῦρκων στὰ περὶχωρα τῆς Βιέννης ἔδωσε στους Εὐρωπαίους ἀπτὰ δείγματα τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας. Ἐνα μόνο παράδειγμα:

Στὸ χωριὸ Πέχτελσντορφ ὁ πληθυσμὸς εἶχε καταφύγει τρομοκρατημένος στὴν ἐκκλησία καὶ στὸ παρακείμενο κοιμητήριο. Ὁ πασᾶς ποῦ ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων στὴν περιοχὴ κάλεσε ἓναν ἐκπρόσωπο τῶν κατοίκων, τὸν ὁποῖο ὑποδέχθηκε μὲ καθησυχαστικὰ λόγια, καθισμένος πάνω σὲ ἓνα κόκκινο χαλί. Ὅπως τοῦ εἶπε, ὅτι ἐπιθυμοῦσε ἦταν νὰ τοῦ φέροι τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας... μὰ παρθένα κόρη μὲ μακριὰ ξανθὰ μαλλιά· ὁ ἴδιος θὰ ἄφηνε ὅλους τοὺς κατοίκους νὰ φύγουν, χωρὶς νὰ τοὺς πειράξει, καὶ στὴν κόρη θὰ ἔκανε δῶρο ἕξι χιλιάδες χρυσᾶ νομίσματα. Ὁ ἐκπρόσωπος τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ ἀναθάρρησε, καὶ μάλιστα τοῦ ἔστειλε τὰ κλειδιά μὲ τὴν ἴδια τὴν κόρη του, ἐνῶ καὶ οἱ κάτοικοι καθησυχασμένοι βγήκαν ὅλοι μαζί. Δὲν χρειάζεται πολλὴ φαντασία, γιὰ νὰ φαντασθεῖ κανεὶς τὴ συνέχεια. Ὅλοι οἱ ἄνδρες κάτοικοι, 3.500 τὸν ἀριθμὸ, σφαγιάσθηκαν ἐπὶ τόπου. Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ στάλθηκαν στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Κωνσταντινουπόλης. Κατὰ τὴν τοπικὴ παράδοση, ἡ ξανθὴ κόρη ἐπέστρεψε ὕστερα ἀπὸ 15 χρόνια, ἀνθρώπινο ράκος, μὲ κομμένα αὐτὰ καὶ γλῶσσα. Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἓνα μόνο παράδειγμα τῆς ἀπτῆς, ὀδυνηρῆς πείρας ποῦ εἶχαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπὸ τὴν τουρκικὴ βαρβαρότητα.

Καὶ οἱ δύο πολιτορκίες τῆς Βιέννης, καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι τῶν Ἐνετῶν μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς, μπορεῖ νὰ εἶναι γεγονότα γενικὰ γνωστά, ἀλλὰ δύσκολα συνειδητοποιεῖ κανεὶς ὅτι ὑπῆρξε ἐποχὴ ποῦ ἡ τουρκικὴ ἀπειλὴ σκίαζε ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη. Πραγματικὰ δὲν τὸ χωράει ὁ νοῦς ὅτι τὸν 17^ο αἰῶνα τὴν τραυματικὴ ἐμπειρία τῶν τουρκικῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν δοκίμασαν μέχρι καὶ οἱ... Ἰσλανδοί, καὶ μάλιστα σὲ δύο κύματα: μιὰ πρώτη ἐπιδρομὴ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1627 ὑπὸ τὸν Μουράτ Ρεῖς προερχόμενη ἀπὸ τὸ Σαλέ, ποῦ βρίσκεται στὸ σημερινὸ Μαρόκκο,

κομμάτι τότε της Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιδρομὴ οἱ ἐπιδρομεῖς παρέμειναν στὴν Ἰσλανδία ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχαν λεπλατίσει τὶς ἀκτὲς τῆς Πορτογαλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς δυτικῆς Ἀγγλίας· καὶ μιὰ δευτέρη ἐπιδρομὴ τὸν ἐπόμενον μῆνα ὑπὸ τὸν Ἄλι Μπιτσὶν Ρέις, ἡ ὁποία εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ

Οἱ δύο πολιορκίες τῆς Βιέννης, καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι τῶν Ἐνετῶν μετὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς, μπορεῖ νὰ εἶναι γεγονότα γενικὰ γνωστά, ἀλλὰ δύσκολα συνειδητοποιεῖ κανεὶς ὅτι ὑπῆρξε ἐποχὴ πού ἡ τουρκικὴ ἀπειλὴ σκίαζε ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη. Πραγματικὰ δὲν τὸ χωράει ὁ νοῦς ὅτι τὸν 17^ο αἰῶνα τὴν τραυματικὴ ἐμπειρία τῶν τουρκικῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν δοκίμασαν μέχρι καὶ οἱ... Ἰσλανδοί.

τὸ Ἀλγέρι, ἐπίσης κομμάτι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ στὶς δύο αὐτὲς ἐπιδρομὲς, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ντόπιους προσπάθησαν νὰ ἀντισταθοῦν, καθὼς καὶ οἱ ἠλικιωμένοι, φονεύθηκαν ἐπὶ τόπου, ἐνῶ μεγάλος ἀριθμὸς Ἰσλανδῶν, περίπου 400, ἀπῆχθησαν, μεταφέρθηκαν στὸ Ἀλγέρι καὶ πωλήθηκαν στὰ σκλαβοπάζαρα. Ἀπὸ τοὺς ἀπαχθέντες, ἓνας λουθηρανὸς ἱερέας ὀνόματι Ólafur Egilsson ἀπελευθερώθηκε, γιὰ νὰ συγκεντρώσει λύτρα γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους, ἐπέστρεψε στὴν Ἰσλανδία καὶ ἐξιστόρησε σὲ βιβλίον πού ἐξέδωσε τὴ

μεγάλῃ αὐτὴ περιπέτεια, ἀπὸ τὴν ὁποία τελικὰ ἐπέστρεψαν μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια, μετὰ τὴν καταβολὴ λύτρων, μόλις 50 ἀπὸ τοὺς ἀπαχθέντες. Οἱ ἐπιδρομὲς αὐτὲς ἔχουν μείνει στὴν ἰσλανδικὴ ἱστορία ὡς “Tyrkjaránið” («Τουρκικὲς ἀπαγωγές»). Στὴν ὑπόλοιπη Εὐρώπη μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι εὐρύτερα γνωστὲς, ἀλλὰ ἔχουν σημαδέψει τὴν ἰσλανδικὴ ἱστορία. Ἡ βαρβαρότητα τῶν Τούρκων μάλιστα προκάλεσε τόσο ἔντονα συναισθήματα στοὺς Ἰσλανδοὺς, ὥστε μέχρι τὸ 1970 στὴν Ἰσλανδία βρισκόταν σὲ ἰσχὺ νόμος πού ὄριζε ὅτι ὅποιος Τούρκος ἐθεάτο ἐπὶ ἰσλανδικοῦ ἐδάφους ἔπρεπε νὰ σκοτωθεῖ ἐπὶ τόπου!

Ἅλλα τὰ παραπάνω δὲν εἶναι παρὰ λίγα παραδείγματα ἀπὸ τὰ πολλὰ πού πιστοποιοῦν ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἦταν καθόλου ἄπειροι τῆς τουρκικῆς ἀπειλῆς. Καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης μπορεῖ νὰ ὑπῆρχαν καὶ οἱ ἀντίρροπες τάσεις, πού ἐμφάνιζαν τὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία σὰν ἓνα ἐξωτερικὸ βασίλειον, ἀλλὰ πάντως ὁ ξεσηκωμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐνάντια στοὺς Ὀθωμανοὺς ἔγινε σὲ μιὰ περίοδο πού στὴν Εὐρώπη ἦταν ἀκόμῃ ζωντανὲς οἱ μνημὲς τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας. Ὁ μεγάλος Γερμανὸς ἱστορικὸς Leopold Ranke (1795-1886), μιὰ σπουδαία μορφή μετὰ καταλυτικὴ ἐπίδραση στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας, θεμελιωτῆς τῆς πρακτικῆς τῆς συστηματικῆς μελέτης τῶν πηγῶν, ἔγραψε τὸ 1827:

«Υπάρχει μιὰ παροιμία, πού λέει πὼς ἐκεῖ πού πάτησε τὸ πόδι του τουρκικὸ ἄλογο δὲν ξαναφντρώνει χορτάρι. Καὶ τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιῶνεται ἐπαρκῶς ἡ ἐρήμωση τῶν πιὸ ὁμορφῶν χωρῶν, πού ἔχουν κατακτῆσει οἱ Τούρκοι. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς μπόρεσαν νὰ ἐκπολιτίσουν. [...] Ἔμειναν πάντα βάρβαροι»⁴.

---

4. Leopold Ranke, *Fürsten und Völker von Süd-Europa im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert*, Hamburg 1827, σελ. 95.

Και αργότερα, ο σπουδαίος Βρετανός πολιτικός William Gladstone, που διέτελεσε πρωθυπουργός του Ήνωμένου Βασιλείου, έλεγε για τους Τούρκους:

«Οί Μωαμεθανοί Τούρκοι δέν είναι οί πρώοι Μωαμεθανοί τών Ίνδιών, ούτε οί ίπποτικοί Σαλαδίνοι τής Συρίας, ούτε οί πολιτισμένοι Μαυριτανοί τής Ίσπανίας. Οί Τούρκοι σχεδόν στο σύνολό τους, από τής έμφανίσεώς τους στη Μικρά Άσία και στην Εύρώπη, είναι τó μοναδικό δείγμα

“Οπως είναι φανερό, δέν ήταν μόνο ή διάδοση τών φιλελεύθερων ιδεών που αποτέλεσε τó γόνιμο έδαφος, για να βλαστήσει τó φιλελληνικό κίνημα. Κοντά σ’ αυτές πρέπει να συνεκτιμάμε και την πείρα που είχαν οί Εύρωπαίοι τής τουρκικής βαρβαρότητας και την εικόνα που είχε ó μέσος Εύρωπαίος για τούς Τούρκους: την εικόνα ενός βάρβαρου και απολίτιστου λαού.

Ό ξεσηκωμός τών Έλλήνων έναντια στους Όθωμανούς έγινε σέ μιá περίοδο που στην Εύρώπη ήταν άκομη ζωντανές οί μνήμες τής τουρκικής βαρβαρότητας.

Ό μεγάλος Γερμανός ιστορικός Leopold Ranke (1795-1886), μιá σπουδαία μορφή με καταλυτική επίδραση στην εξέλιξη τής έπιστήμης τής Ίστορίας, θεμελιωτής τής πρακτικής τής συστηματικής μελέτης τών πηγών, έγραφε τó 1827: «Υπάρχει μιá παροιμία, που λέει πως εκεί που πάτησε τó πόδι του τουρκικό άλογο δέν ξαναφυτρώνει χορτάρι. Και του λόγου τó άληθές φαίνεται να έπιβεβαιώνει έπαρκώς ή έρήμωση τών πιό όμορφων χωρών, που έχουν κατακτήσει οί Τούρκοι. Άλλά ούτε και τούς έαυτούς τους μπόρεσαν να εκπολιτίσουν. [...] Έμειναν πάντα βάρβαροι».

τής ανθρωπότητας που έδειξε τή μεγαλύτερη έλλειψη ανθρωπισμού. Από όπου πέρασαν, μιá πλατιά κηλίδα αίματος έδειχνε τά ίχνη τής διαβάσεώς τους, και σ’ όλη την έκταση τής κυριαρχίας τους ó πολιτισμός εξαφανιζόταν. Πέρασαν δια πυρός και σιδήρου τούς Βαλκανικούς λαούς και τόν 16° αιώνα έφθασαν πρό τών πυλών τής Βιέννης, όπου ήττήθηκαν από τόν Συμμαχικό Στρατό τής Εύρώπης. Εάν είχαν νικήσει τότε οί Τούρκοι, ή Εύρώπη σήμερα θα ήταν χειρότερη από τις ύποανάπτυκτες χώρες τής Άσίας και τής Άφρικής».

γ) Ό θαυμασμός για την Ελλάδα και ή άναγνώριση τής όφειλῆς προς τούς Έλληνες

Ένας τρίτος παράγοντας που εύνόησε τόν φιλελληνισμό και στόν όποιο επιβάλλεται να σταθοῦμε έδω είναι ίσως ó πιό σημαντικός άπ’ όλους. Είναι ó θαυμασμός τών Εύρωπαίων για την Ελλάδα και ή άναγνώριση τής όφειλῆς προς τούς Έλληνες.

Δέν είναι εύκολο να συνειδητοποιήσουμε σήμερα τή δύναμη αυτού του παράγοντα και την καταλυτική του επίδραση στη γένεση και άνθηση του φι-

λελλνισμοῦ. Ὁ Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς, ὑπερήφανος (σὲ πολλὰς περιπτώσεις καθ' ὑπερβολὴν) γιὰ τὸν πολιτισμὸ του, εἶχε συνείδηση ὅτι αὐτὸ ποὺ σκόρπισε τὸ σκοτάδι τοῦ Μεσαίωνα καὶ ἔκανε νὰ ἀνατεῖλει τὸ φῶς τῆς νεώτερης ἐποχῆς ἦταν ἀκριβῶς ἡ στροφὴ στὴν Ἀρχαιότητα μὲ τὸν Ἀναγεννησιακὸ Ἀνθρωπισμὸ ἢ Οὐμανισμό, ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτὶ ἡ μελέτη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματείας θεωρήθηκε ὅτι ἔφερε τὸν ἄνθρωπο σὲ ἐπαφὴ μὲ ἀρχὲς καὶ ἀξίες ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ εἶναι ἄξιος νὰ λέγεται ἄνθρωπος. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ

ἴσουμε πόσο ψηλὰ ἀνέβαζε τὶς μετοχὲς τῶν Ἑλλήνων ἢ ἀναγνώριση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς τῆς ὀφειλῆς τους πρὸς στὴν Ἑλλάδα. Ὁ τρίτος Πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Thomas Jefferson, σὲ θερμὴ ἐπιστολὴ του ποὺ ἔστειλε στὸν Ἀδαμάντιο Κοραῖ στὸ Παρίσι στὶς 31 Ὀκτωβρίου 1823, διευτύπωνε τὶς πιὸ θερμὲς εὐχὲς του γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ἀναγνωρίζοντας, κατὰ λέξη: «Στοὺς προγόνους σας ὀφείλουμε ὅλοι ἐμεῖς τὰ φῶτα ποὺ ἀρχικῶς μᾶς ὀδήγησαν, γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸ γοτθικὸ σκοτάδι».

Ὁ Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς, ὑπερήφανος (σὲ πολλὰς περιπτώσεις καθ' ὑπερβολὴν) γιὰ τὸν πολιτισμὸ του, εἶχε συνείδηση ὅτι αὐτὸ ποὺ σκόρπισε τὸ σκοτάδι τοῦ Μεσαίωνα καὶ ἔκανε νὰ ἀνατεῖλει τὸ φῶς τῆς νεώτερης ἐποχῆς ἦταν ἀκριβῶς ἡ στροφὴ στὴν Ἀρχαιότητα μὲ τὸν Ἀναγεννησιακὸ Ἀνθρωπισμὸ ἢ Οὐμανισμό, ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι, γιὰτὶ ἡ μελέτη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς γραμματείας θεωρήθηκε ὅτι ἔφερε τὸν ἄνθρωπο σὲ ἐπαφὴ μὲ ἀρχὲς καὶ ἀξίες ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ εἶναι ἄξιος νὰ λέγεται ἄνθρωπος. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία, ποὺ ἦταν βασικὰ ἢ ἐλληνικὴ παιδεία, ἦταν ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν καλλιεργημένο καὶ τὸν ἀκαλλιέργητο ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητο ἐφόδιο τῶν ἀνώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων.

παιδεία, ποὺ ἦταν βασικὰ ἢ ἐλληνικὴ παιδεία, ἦταν ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν καλλιεργημένο καὶ τὸν ἀκαλλιέργητο ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητο ἐφόδιο τῶν ἀνώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων.

Σήμερα, ποὺ τὰ παιδευτικὰ πρότυπα τῆς ἐποχῆς μας ἔχουν ἀλλάξει, καὶ ἡ ἔμφαση πέφτει στὴν τεχνοκρατικὴ ἐκπαίδευση, εἶναι δύσκολο νὰ συνειδητοποιή-

Γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς τεχνοκρατικῆς ἐποχῆς μας εἶναι δύσκολο νὰ συλλάβει, ἀκόμα καὶ νὰ ὑποψιαστεῖ, τὸ δέος μὲ τὸ ὁποῖο ἔβλεπε ὁ Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς κάθε τι τὸ ἐλληνικὸ. Ἕνα παράδειγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ἐπέδρασε αὐτὸ τὸ δέος στὴ γένεση καὶ ἀνῆση τοῦ φιλελλνισμοῦ μποροῦμε νὰ βροῦμε στὴν περίπτωση τοῦ Thomas Gordon (1788-1841). Ὁ Gordon ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς

πιό ενδιαφέρουσες μορφές Φιλελλίνων. Δεν ήταν από τους Εύρωπαίους εκείνους στους οποίους είχαν βρει απήχηση οι φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Έπανάστασης, οι οποίες νομιμοποιούσαν την επανάσταση των άδικημένων. Αντίθετα, ο Gordon ήταν εύπορος ευγενής, γόνος παλαιάς σκωτσέζικης οικογένειας, στην οποία είχαν

– Ευτυχισμένος εγώ, που είδα με τα μάτια μου όσα διάβαζα στην ιστορία και άκουγα από τους προγόνους μου!

Το ίδιο δέος με το οποίο έβλεπε ο Εύρωπαίος της εποχής κάθε τι το ελληνικό διακρίνουμε και στον Santarosa, ο οποίος, σε επιστολή του προς τον φίλο του Γάλλο φιλόσοφο Victor Cousin στις 24 Οκτωβρίου, έναμιση μήνα πριν έλθει

Άπ' άκρη σ' άκρη στην Εύρώπη, άνθρωποι που ένιωθαν ότι χρωστούσαν τὰ πάντα στην Ελλάδα πληροφοροῦνταν ότι, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου που εἶχε ὑπάρξει ἡ κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες – δέος τοὺς ἔπιανε μόνο στὸ ἄκουσμα τῆς λέξης– εἶχαν ξεσηκωθεί ἐναντία στὸν βάρβαρο ὀθωμανικὸ ζυγὸ, που τοὺς εἶχε κρατήσει ἐπὶ αἰῶνες στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας, και ἀγωνίζονταν ἥρωικὰ γιὰ τὴν ἐλευθερία και τὴν ἐθνικὴ τους παλιγγενεσία. Ὁ ἀγώνας αὐτὸς δὲν ἀφοροῦσε μόνο αὐτὸν τὸν ταλαιπωρημένο και ἀδικημένο λαό. Ἦταν ἀγώνας ὅλης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας.

παραχωρηθεῖ τίτλο ευγενείας. Ἦταν, θὰ λέγαμε, ἕνας ἄνθρωπος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ status quo που εἶχε διαμορφωθεῖ τὸ 1815. Καὶ ὅμως, ὅταν ἔφθασαν στὴν Ἀγγλία τὰ νέα τῆς ἐπανάστασης τῶν Ἑλλήνων στὴν Πελοπόννησο, ὁ Gordon κυριεύθηκε ἀπὸ τέτοιο φιλελληνικὸ ἐνθουσιασμό, ὥστε ἀποφάσισε νὰ κατέβει στὴν Ελλάδα και νὰ πολεμήσει και ὁ ἴδιος γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Ναύλωσε πλοῖο, τὸ ὁποῖο γέμισε μὲ ὄπλα και πολεμοφόδια γιὰ τοὺς Ἕλληνες, και ἀποβιβάσθηκε στὸ Λεωνίδιο. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἐνημερωμένος γιὰ τὴν ἀφίξή του, εἶχε στείλει ἐκεῖ μὴ ὁμάδα Ἑλλήνων νὰ τὸν προὔπαντίσουν. Ὅταν ὁ Gordon τοὺς εἶδε νὰ πλησιάζουν ντυμένοι τὶς φουστανέλλες τους, και τοῦ εἶπαν ὅτι αὐτοὶ ἦταν Ἕλληνες, ἀναφώνησε μὲ δέος:

ὁ ἴδιος στὴν Ελλάδα, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ δώσει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, ἔγραφε χαρακτηριστικά: «Αἰσθάνομαι γιὰ τὴν Ελλάδα μὴν ἀγάπη που ἔχει κάτι τὸ μεγαλειώδες... Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Σωκράτη, τὸ καταλαβαίνεις;». Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐρώτημα παρακινεῖ τελικὰ και ἐμᾶς, που ζοῦμε σὲ μὴ ἐντελῶς διαφοροτικὴ ἐποχὴ, μὲ διαφοροτικὲς ἀξίες και ἀξιολογήσεις, νὰ καταλάβουμε τὸ δέος μὲ τὸ ὁποῖο ἔβλεπαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς κάθε τι τὸ ἐλληνικό, ἕνα δέος που ἐξηγεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο τὴ γένεση και ἀνῆση τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἔκαναν τὰ ἀδύνατα δυνατά, γιὰ νὰ μὴ γίνεαι λόγος γιὰ «Ἕλληνες», συνειδητοποιώντας και τὸν μεγάλο κίνδυνο τῆς ἐθνικῆς ἀφύ-

πνισης τῶν ραγιαδῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνανακλαστικὰ ποῦ ἐνεργοποιοῦσε αὐτὸ τὸ ὄνομα στὴν Εὐρώπη. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ποῦ συνέβη, ὅταν στὶς 7 Μαΐου 1822 οἱ Σουλιῶτες, στὸ πλαίσιο μιᾶς παρελκυστικῆς πολιτικῆς, ἔστειλαν ἐπιστολὴ στὸν Χουρσίτ, ζητώντας δῆθεν ἀμνηστία γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς ὑπόλοιπους Ἕλληνες, γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποστήριζαν ὅτι εἶχαν παρασυρθεῖ στὴν ἐπανάσταση ἀπὸ τὶς ραδιουργίες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Χουρσίτ ἀγνοοῦσε τὴ λέξη «Ἕλληνες» καὶ ζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσουν τὴ σημασία της. Καὶ ὅταν τοῦ ἐξήγησαν, ἔγινε ἔξω φρενῶν μὲ τοὺς Σουλιῶτες, ποῦ εἶχαν ξεχάσει πὼς ἦταν ραγιαδες καὶ αὐτοπροσδιορίζονταν ὡς «Ἕλληνες», καὶ διέταξε νὰ μὴν τολμίσει στὸ ἐξῆς κανεὶς νὰ προφέρει ξανά αὐτὴ τὴ λέξη μπροστά του.

Ἀλλὰ κανεὶς δὲν μποροῦσε πιά νὰ ἀλλάξει τὸν ροῦ τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἱστορίας. Ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν Εὐρώπη, ἄνθρωποι ποῦ ἔνωσαν ὅτι χρωστοῦσαν τὰ πάντα στὴν Ἑλλάδα πληροφοροῦνταν ὅτι, σὲ αὐτὴ τὴ γωνιὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου ποῦ εἶχε ὑπάρξει ἡ κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες –δέος τοὺς ἔπιανε μόνον στὸ ἄκουσμα τῆς λέξης– εἶχαν ξεσηκωθεί ἐναντία στὸν βάρβαρο ὀθωμανικὸ ζυγὸ, ποῦ τοὺς εἶχε κρατήσει ἐπὶ αἰῶνες στὸ περιθώριο τῆς ἱστορίας, καὶ ἀγωνίζονταν ἥρωικὰ γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἐθνικὴ τους παλιγγενεσία. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς δὲν ἀφοροῦσε μόνον αὐτὸν τὸν ταλαιπωρημένο καὶ ἀδικημένο λαό. Ἦταν ἀγῶνας ὅλης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας. Ὁ Φιλελληνισμὸς, ποῦ ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι εἶναι ἓνα φαινόμενο μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία, ἦταν ἀκριβῶς ἡ συστράτευση, μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, σὲ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ποῦ ἦταν πολὺ εὐκόλο νὰ νιώσει κανεὶς ὡς ἀγῶνα τοῦ πολιτισμοῦ ἐναντία στὴ βαρβαρότητα.

Ἐπίμετρον

Ὁλοκληρώνοντας ἐδῶ τὴν ἀναφορὰ μας στὸ θαυμαστὸ φαινόμενο τοῦ Φιλελληνισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ σημειώσουμε κάποιους «ἀστερίσκους» στὰ ὅσα εἶπαμε παραπάνω.

Βεβαίως, πρέπει νὰ τὸ σημειώσουμε αὐτό, ὑπῆρξε καὶ νόθος φιλελληνισμὸς ἢ ψευδοφιλελληνισμὸς. Κάτι ποῦ δὲν εἶναι εὐρύτερα γνωστὸ εἶναι ὅτι ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἀρχαιότητα μὴ Ἕλληνας ποῦ ἀποκλήθηκε «φιλέλληνας» ἦταν ὁ... Μωάμεθ ὁ Β' – αὐτὸς ἀκριβῶς ποῦ ὑπήγαγε βίαια τὸν ἑλληνισμὸ στὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ, ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς. Καὶ αὐτὸς ποῦ τὸν ὀνόμασε «φιλέλληνα» ἦταν ἓνας... Ἕλληνας ἱστορικός, ὁ Μιχαὴλ Κριτόβουλος⁵.

Ἔτσι καὶ στὴν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, ἀσφαλῶς καὶ δὲν ἐμπνέονταν ἀπὸ γνήσια φιλελληνικὰ αἰσθήματα ὅλοι ὅσοι συμμετεῖχαν στὶς ἐκδηλώσεις τῶν φιλελληνικῶν ἐπιτροπῶν στὶς εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες. Καὶ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ οὔτε κἀν ὅλοι ὅσοι ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα νὰ ἀγωνισθοῦν, ὑποτίθεται, γιὰ τὴν ἐλευθερία της. Δὲν χωράει ἀμφιβολία ὅτι στὴν Ἑλλάδα ἦλθαν καὶ τυχοδιῶκτες. Ὑπῆρχε, ἐξάλλου, πλῆθος ἀπὸ ἐπαγγελματίες στρατιωτικούς οἱ ὁποῖοι, μετὰ τὴν εἰκοσιπενταετία σχεδὸν τῶν ναπολεοντείων πολέμων, εἶχαν μείνει χωρὶς ἀντικείμενο, καὶ κατέβηκαν στὴν Ἑλλάδα ὄχι διαπνεόμενοι ἀπὸ φιλελληνικὰ αἰσθήματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μισθώσουν τὶς ὑπηρεσίες τους στοὺς Ἕλληνες.

Ἐπίσης, ὑπῆρχαν Φιλέλληνες οἱ ὁποῖοι, πίσω ἀπὸ τὸν «φιλελληνισμὸ» ποῦ ἐπεδείκνυαν, ἔκρυβαν καὶ ἄλλες σκοπιμότητες ἢ ἐπεδίωκαν νὰ ἐξυπηρετήσουν συγκεκριμένα συμφέροντα. Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Γάλλου

5. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ὁ Μωάμεθ ἦταν, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ Κριτόβουλου, «σοφὸς τε καὶ φιλέλλην καὶ μέγας βασιλεὺς» (Μιχαὴλ Κριτόβουλου, ed. D. R. Reinsch, *Συγγραφεὺς ἱστοριῶν Γ'* 9, 6.3-4).

ἀπόστρατου στρατηγού Ρός, ὁ ὁποῖος ἔφθασε στὸ Ναύπλιο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1825, ἔχοντας, μεταξύ ἄλλων, μυστικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ τὸ Παρίσι τὴν προώθησι τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ δούκα τοῦ Νεμουρ γιὰ τὸν ἑλληνικὸ θρόνο, ἂν ἡ Ἑλλάδα κατόρθωνε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητο κράτος.

Πέρα ἀπὸ τὰ παραπάνω, πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι πολλοὶ Φιλέλληνες εἶχαν ἐνθουσιασθεῖ μὲ τοὺς Ἕλληνες ὅπως οἱ ἴδιοι τοὺς φαντάζονταν, χωρὶς κἂν νὰ ἀναγνωρίζουν σὲ αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν τὴ δική τους ταυτότητα, τὴν ὁπωσδήποτε διαφοροτικὴ ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποὺ ἤθελε νὰ ἔχει γι' αὐτοὺς ἓνας Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς. Ἕνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὶς πάμπολλες ζωγραφιὲς ποὺ φιλοτεχνήθηκαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν Εὐρώπη μὲ θέμα τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι μοιάζει νὰ ἀποφεύγεται σχεδὸν συστηματικὰ ἡ ἀπεικόνισι ὀρθόδοξου ἱερέα. Σὲ μιὰ μάλιστα γνωστὴ γαλλικὴ λαϊκὴ ἀπεικόνισι ποὺ εἰκονίζει τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν παρουσιάζεται νὰ μεταλαμβάνει τοὺς Ἕλληνες πολεμιστὲς... ὡς καθολικὸς ἐπίσκοπος! Στὴ δὲ γνωστὴ σειρὰ πορτραίτων τοῦ Friedel ποὺ κυκλοφόρησε στὴν Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία τὸ 1827 καὶ στὴν ὁποία ὀφείλουμε πολλὰ ἀπὸ τὰ πορτραῖτα τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Ἐπανάστασις, εἰκονίζεται ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἐντός... γοτθικοῦ ναοῦ...

Ἐπειτα, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Φιλελληνισμοῦ ὀδηγοῦσε κάποτε σὲ ὠραιοποιήσεις ποὺ δὲν εἶχαν καὶ πολλὴ σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἕνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ ἐξῆς: Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1821 ἡ Μπουμπουλίνα, ποὺ συμμετεῖχε στὸν διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμὸ τοῦ Ναυπλίου, ἔσπευσε μὲ τὸ πλοῖό της στὸ Ἄστρος, γιὰ νὰ χαιρετήσῃ μιὰ ὁμάδα Φιλελλήνων ποὺ εἶχε μεταβεῖ ἐκεῖ μὲ μιὰ γολέτα τοῦ

Τομπάζη. Ἡ φήμη τῆς ἠρωικῆς Σπετσιώτισσας εἶχε ἤδη φθάσει στὴν Εὐρώπη, ὅπου μάλιστα εἶχαν κυκλοφορήσει καὶ λιθογραφίαι ποὺ ἀπεικόνιζαν, ὑποτίθεται, τὴ Μπουμπουλίνα, καὶ ἔτσι οἱ Φιλέλληνες ἔσπευσαν μὲ ἐνθουσιασμὸ νὰ τὴ γνωρίσουν ἀπὸ κοντά. Ἕνας μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς εἶχε μαζί του μιὰ τέτοια

*Πρέπει νὰ σημειώσουμε
ὅτι πολλοὶ Φιλέλληνες
εἶχαν ἐνθουσιασθεῖ
μὲ τοὺς Ἕλληνες ὅπως
οἱ ἴδιοι τοὺς φαντάζονταν,
χωρὶς κἂν νὰ
ἀναγνωρίζουν σὲ αὐτοὺς
τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν τὴ
δική τους ταυτότητα, τὴν
ὁπωσδήποτε διαφοροτικὴ
ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποὺ ἤθελε
νὰ ἔχει γι' αὐτοὺς ἓνας
Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς.*

ἀπεικόνισι τῆς Μπουμπουλίνας καὶ εἶχε τὴν... ἔμπνευσι νὰ τὴ βγάλει καὶ νὰ τὴ δείξῃ στὴν Καπετανίσινα. Γιὰ λίγο ἐπικράτησε ἀμχανία. Διότι ἡ λιθογραφία ἔδειχνε μιὰ νεαρὴ ἀμαζόνα ἐκπάγλου καλλονῆς, μιὰ Ἑλληνίδα Ζὰν ντ' Ἄρκ, ἐνῶ ἡ Μπουμπουλίνα, ποὺ βρισκόταν ἤδη τότε στὰ πενήντά της, ἦταν, νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, μιὰ «νταρνανογυναίκα» ποὺ δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν ἰδεαλιστικὴ αὐτὴ ἀπεικόνισί της. Αὐτὸ ποὺ ἔβγαλε ὅλους ἀπὸ τὴν ἀμχανία ἦταν τὸ τραναχτὸ γέλιο τῆς ἴδιας τῆς Μπουμπουλίνας, ὅταν εἶδε τὴν –ὑποτίθεται– ἀπεικόνισί της, ὅποτε ὅλοι ξέσπασαν σὲ ἀσυγκράτητα γέλια καὶ ἐπικράτησε γενικὴ εὐθυμία. Σὲ αὐτὴ τὴ συγκεκριμένῃ περίστασι, ἡ Μπουμπου-

λίνα επέδειξε μιὰ γνησιότητα καὶ μιὰ ἀνωτερότητα ποὺ θὰ ἀρκοῦσε νὰ κερδίσει τὶς ἐντυπώσεις περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ὁποιαδήποτε ὠραιοποιημένη ἀπεικόνισή της. Ὅμως εἶναι ἀλήθεια ὅτι σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἢ διάφραση τῆς ὠραιοποιημένης εἰκόνας ποὺ εἶχαν πολλοὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας ἔκανε τὸν Φιλελληνισμό νὰ «ξεφουσκώσει».

---

*Οἱ Ἕλληνες ὀφείλουμε
ὡς ἔθνος τὴν πιὸ μεγάλην
εὐγνωμοσύνη στοὺς
Φιλέλληνες ἀγωνιστές,
οἱ ὅποιοι δὲν ἦλθαν
στὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ αὐτὸ
ἐπέτασσε ἡ πολιτικὴ
τῶν χωρῶν τους, ἀλλὰ
ἐπειδὴ εἶδαν στὴν Ἑλλάδα
κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἄξιζε
νὰ ἀγωνισθοῦν, ἀκόμη
καὶ νὰ θυσιασθοῦν.*

Τελικά, αὐτὸ ποὺ ἔκανε τὸν Φιλελληνισμό νὰ ἀτονήσει, καὶ σὲ κάποιες περιπτώσεις ὀδήγησε καὶ σὲ ἀντίρροπες τάσεις, εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση γέννησε ἀσύμμετρες προσδοκίες, ποὺ δὲν ἦταν οὔτε λογικὸ οὔτε ἐφικτὸ νὰ εκπληρωθοῦν. Ὅπως σημειώνει ὁ καθηγητὴς τῆς Νομικῆς καὶ σημαντικὸς χριστιανὸς διανοητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης:

«Οἱ φιλέλληνες περίμεναν τὸ τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, μὲ τὴν προσδοκία νὰ δοῦν νὰ φυτρώνουν στὴν ἀπελευθερωμένη πιά ἑλληνικὴ γῆ Ξενοφῶντες καὶ Πλάτωνες καὶ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλούταρχοι, καὶ εἶδαν ἀντὶ αὐτῶν... ἐκεῖνο ποὺ εἶδανε. Καὶ τότε ἡ κραυγὴ

ἀπογοτεύσεως διαδέχθηκε τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἐνθουσιασμοῦ: Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ Ἕλληνες; Γι' αὐτοὺς ἐχύσαμε τὸ αἷμα μας; Γι' αὐτοὺς ἐνθουσιασθήκαμε; Βέβαια καὶ ἡ ἀπογοίτευση ἦταν ἀκριτὴ, ὅπως καὶ ὁ ἐνθουσιασμός, καὶ ἄδικη. Περιμέναν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη ὀραγιάς νὰ γίνῃ Ἀριστοτέλης (μ' ὅλο ποὺ καὶ ὅμως ἔγινε καὶ Μιλτιάδης καὶ Λεωνίδα καὶ Σαλαμινομάχος)»⁶.

Καὶ βεβαίως, τὸ ἄλλο ποὺ εἶδαν οἱ Εὐρωπαῖοι –δὲν κρυβόταν ἄλλωστε– ἦταν ἡ διχόνοια καὶ ὁ ἀλληλοσπαραγμὸς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἔκανε πολλοὺς Φιλέλληνες νὰ ἀπογοτευθοῦν ἢ καὶ νὰ ἀγανακτήσουν – ὅσο καὶ ἂν αὐτὴ ἡ διχόνοια καὶ αὐτὸς ὁ ἀλληλοσπαραγμὸς εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ διαχρονικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα.

Ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι, ἀσφαλῶς, παρατηρήσεις ποὺ πρέπει νὰ κάνουμε, «ἀστερίσκοι» ποὺ πρέπει νὰ σημειώσουμε, δὲν ἀναιροῦν ὅμως καὶ δὲν ἀμβλύνουν οὔτε κατ' ἐλάχιστον τὸ θαῦμα τοῦ φιλελληνισμοῦ, ποὺ ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι εἶναι ἕνα φαινόμενο μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία. Καὶ τὸ εἶπαμε καὶ παραπάνω καὶ ἀρμόζει νὰ τὸ ἐπαναλάβουμε καὶ ἐδῶ καὶ νὰ κλείσουμε μὲ αὐτό, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀφείλουμε ὡς ἔθνος τὴν πιὸ μεγάλην εὐγνωμοσύνη στοὺς Φιλέλληνες ἀγωνιστές, οἱ ὅποιοι δὲν ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα, ἐπειδὴ αὐτὸ ἐπέτασσε ἡ πολιτικὴ τῶν χωρῶν τους, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶδαν στὴν Ἑλλάδα κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἄξιζε νὰ ἀγωνισθοῦν, ἀκόμη καὶ νὰ θυσιασθοῦν.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

---

6. Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, *Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες*, Ἐκδόσεις «Συζήτησις», Ἀθῆναι 1977, σελ. 54-55.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΑΓΩΝΑ

Στὸ Χριστιανικὸ Ἔργο ὑπῆρχε ἀνέκαθεν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Κύπρου. Εἶχαν πάει στὴν Κύπρο ὀρισμένοι θεολόγοι καὶ καθηγητὲς γυμνασίου, οἱ ὁποῖοι φρόντιζαν γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐνίσχυση τοῦ λαοῦ, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς νεολαίας. Ἐνας στενὸς συνεργάτης μας στὴν Κύπρο ἦταν ὁ π. Σταῦρος Παπαγαθαγγέλου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου καὶ εἶχε ἐμπνεύσει τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν πατρίδα σὲ πολλὰ νέα παιδιά. Αὐτὰ τὰ παιδιά ἀποτελέσαν ἀργότερα τὸν πυρῆνα τῆς ΕΟΚΑ, καὶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ θυσιάστηκαν στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Μερικὰ παιδιά μετὰ τὸ τέλος τῶν γυμνασιακῶν τους σπουδῶν ἦρθαν στὴν Ἀθήνα ὡς φοιτητὲς σὲ διάφορες σχολές. Ἐγὼ γνώρισα μερικοὺς φοιτητὲς στὸ οἰκοτροφεῖο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπου ἔμενα κατὰ τὰ φοιτητικὰ μου χρόνια. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν ὁ Τάκης Κάιζερ, φοιτητῆς τῆς Θεολογίας, μὲ τὸν ὁποῖο μέναμε στὸ ἴδιο δωμάτιο. Ἀργότερα αὐτὸς ἔγινε κληρικός. Συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους καὶ ἀργότερα, ὅταν ἔγινε ἡ τουρκικὴ εἰσβολή, ἦταν μετὰ τῶν ἀγνοουμένων.

Ἐνας ἄλλος νέος φοιτητῆς ποὺ γνώρισα ἦταν ὁ Ρένος Κυριακίδης, ἀδελφὸς τοῦ Μητροπολίτη Κυρνεῖας Κυπριανοῦ.

Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1952 προσκάλεσα τὸν Ρένο Κυριακίδη στὴν πατρίδα μου, τὸ Αἴγιον, ὅπου ἐτοιμάζαμε μιὰ χριστουγεννιάτικη ἐορτὴ γιὰ τὸ κοινὸ τῆς πόλεως. Ζήτησα ἀπὸ τὸν Ρένο νὰ πει λίγα λόγια χαιρετισμοῦ καί, γιὰ νὰ μὴ χαλάσει τὸ πρόγραμμα, τοῦ ζήτησα νὰ γράψει ὅ,τι εἶχε νὰ πει. Ἀλλά, ὅταν βγήκε ὁ Ρένος νὰ μιλήσει, ἔβαλε τὸ σημείωμα στὴν τσέπη

του καὶ ἄρχισε νὰ μιλάει μὲ τέτοιο ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν Κύπρο, ποὺ συνεπῆρε ὅλο τὸ ἀκροατήριο. Μίλησε γιὰ μισή ὥρα, καὶ μετὰ τὰ χειροκροτήματα ἦταν ἀτελείωτα.

Τὸ 1955 ἦμουν ἐπιμελητῆς στὸ Πανεπιστήμιο. Τότε ὁ Ρένος, ποὺ τελείωνε τὶς σπουδές του, μὲ πλησίασε καὶ μὲ γνώρισε μὲ μιὰ ομάδα φοιτητῶν ποὺ ἀποτελοῦσαν μιὰ ὁργάνωση ποὺ τὴν ὀνόμαζαν ΚΑΡΗ (Κύπριοι Ἀγωνιστὲς Ριφοκίνδουνοι Ἡγέτες). Ἀρχηγὸς τῆς ὁργάνωσης ἦταν ὁ γιατρὸς Γιάννης Ἰωαννίδης. Ἡ ΚΑΡΗ εἶχε σκοπὸ νὰ ἀναπτύξει ἓνα ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Κύπρο ἐναντίον τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς.

Ὁ Ρένος Κυριακίδης καὶ ἄλλοι νέοι εἶχαν ἤδη ἀρχίσει ἕναν ἀγῶνα στὴν Κύπρο ἀπὸ τὸ 1954. Εἶχαν προσπαθήσει νὰ σαμποτάρουν ἕνα φεστιβάλ στὶς Πλάτρες, ποὺ γινόταν κάθε χρόνο. Ἔβαλαν ἐκρηκτικὰ καὶ ἀναψαν τὰ φυτίλια τὴν ὥρα τοῦ φεστιβάλ, ἀλλὰ ἐκρήξεις δὲν ἔγιναν, γιὰτὶ δὲν ἤξεραν ὅτι ἔπρεπε νὰ βάλουν καὶ πυροκροτητές.

καὶ Κίνηση», ὅπου δύο ὀμάδες κινουῦνται πρὸς ἕνα στόχο. Ὅταν ἡ πρώτη ὀμάδα κινεῖται, ἡ δεύτερη ὀμάδα καθιπλώνει τοὺς ἀντιπάλους μὲ πυροβολισμούς. Κατόπιν κινεῖται ἡ δεύτερη ὀμάδα, ἐνῶ βάλλει πυρὰ ἡ πρώτη ὀμάδα κ.ο.κ.

Κατόπιν τοὺς ἔμαθα πῶς νὰ κάνουν παραλλαγὴ μὲ πρόχειρα τοπικὰ ὑλικά, κάτι ποὺ εἶχαν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα οἱ

Στὸ Χριστιανικὸ Ἔργο ὑπῆρχε ἀνέκαθεν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Κύπρου. Εἶχαν πάει στὴν Κύπρο ὀρισμένοι θεολόγοι καὶ καθηγητὲς γυμνασίου, οἱ ὁποῖοι φρόντιζαν γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐνίσχυση τοῦ λαοῦ, καὶ ἰδιαίτερος τῆς νεολαίας. Ἐνας στενὸς συνεργάτης μας στὴν Κύπρο ἦταν ὁ π. Σταῦρος Παπαγαθαγγέλου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου καὶ εἶχε ἐμπνεύσει τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν πατρίδα σὲ πολλὰ νέα παιδιά. Αὐτὰ τὰ παιδιά ἀποτελέσαν ἀργότερα τὸν πυρῆνα τῆς ΕΟΚΑ, καὶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ θυσιάστηκαν στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Ἔτσι, ἤθελαν νὰ ἐκπαιδευτοῦν, ὥστε νὰ κάνουν μὲ ἐπιτυχία τὸν ἀνταρτοπόλεμό τους. Μοῦ εἶπαν τὸ πρόβλημά τους, καὶ τότε ἐγὼ τοὺς πρότεινα νὰ τοὺς ἐκπαιδεύσω θεωρητικὰ στὰ ἐκρηκτικὰ καὶ στὴν παραλλαγὴ. Συγχρόνως ἡ οἰκογένεια Μπαντουβὰ στὴν Κρήτη, ἡ ὁποία εἶχε πολέμησει τοὺς Γερμανοὺς κατὰ τὴν Κατοχή, ἀνέλαβε νὰ τοὺς ἐκπαιδεύσει στὰ ὄπλα μὲ πραγματικὰ πυρὰ.

Ἀρχίσαμε μαθήματα σὲ μιὰ ὀμάδα φοιτητῶν στὸ ἐργαστήριό Ἀστρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐγὼ εἶχα διατελέσει Ἀξιωματικὸς Μηχανικοῦ, εἶχα ἀρκετὲς γνώσεις γιὰ τὰ ἐκρηκτικὰ καὶ τίς μετέδωσα στοὺς νέους αὐτοὺς. Κατόπιν πῆγαμε στὸν Ὑμηττό, ὅπου κάναμε μιὰ στοιχειώδη ἐκπαίδευση. Ἐμαθάν τὸ «Πῦρ

πρόσκοποι. Τοὺς ἔκανε ἰδιαίτερη ἐντύπωση ὅτι ἐγὼ ἔκρυβα κάποιον καὶ μετὰ ζητοῦσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν βροῦν. Μερικὲς φορὲς ἔφταναν καὶ νὰ τὸν πατήσουν μέσα στὰ χόρτα ποὺ ἦταν κρυμμένος, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν ἔχουν βρεῖ.

Ἡ ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν στὴν παραλλαγὴ ἀποδείχθηκε πολὺ χρήσιμη στὴν Κύπρο. Ἐνα παράδειγμα μᾶς τὸ ἔδωσε ὁ Θάσος Σοφοκλέους, τὸν ὁποῖο κυνηγοῦσαν οἱ Ἕλληνες στὰ βουνὰ τοῦ Πενταδάκτυλου. Ὁ Θάσος Σοφοκλέους κρύφτηκε στὸν χῶρο ἐνὸς παλιοῦ φρουρίου. Ἦταν τὸ φρούριό τῆς Καντάρας. Κρύφτηκε κάτω ἀπὸ ἕνα θάμνο, καὶ δύο Ἕλληνες κάθισαν δίπλα του, χωρὶς νὰ τὸν προσέξουν. Μάλιστα, ἕνας τοῦ πατοῦσε τὸ χέρι, καὶ αὐτὸς ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸ

τραβήξει. Οί Άγγλοι τὸν εἶχαν δεῖ ποὺ μπῆκε στὴν περιοχὴ τῆς Καντάρας καὶ μὲ ξιφολόγχες τρυπούσαν ἕναν ἕναν τοὺς θάμνους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θάμνο ὅπου ἦταν οἱ δύο Άγγλοι στρατιῶτες. Ἔτσι ὁ Θάσος σώθηκε, καὶ οἱ Άγγλοι ἔφυγαν.

Ἡ ἀπόφαση γιὰ ἔνοπλο ἀγῶνα στὴν Κύπρο εἶχε ληφθεῖ σὲ μιὰ μυστικὴ συνάντηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, τοῦ στρατηγοῦ Γρίβα καὶ ἄλλων τὸ 1953. Ἡ διεύθυνση τοῦ ἔνοπλου ἀγῶνα τῆς Κύπρου ἀνατέθηκε στὸν στρατηγὸ Γρίβα-Διγενῆ. Καὶ τὴν 1^η Ἀπριλίου τοῦ 1955 ἔγιναν οἱ πρῶτες δολιοφθορὲς μὲ ἀνατινάξεις στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν ΕΟΚΑ (Ἐθνικὴ Ὁργάνωσις Κυπρίων Ἀγωνιστῶν).

Ὁ Ρένος Κυριακίδης συνάντησε τὸν Διγενῆ, καὶ αὐτὸς ἐδέχθη νὰ προσχωρήσει ἢ ΚΑΡΗ στὴν ΕΟΚΑ. Ζήτησε ὅμως ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς νὰ διακόψουν τὶς σπουδὲς τους καὶ νὰ πᾶνε τὸ συντομώτερο στὴν Κύπρο νὰ πολεμήσουν. Ἔτσι, ἡ πρώτη ομάδα ἔφτασε στὴν Κύπρο στὸν Μάιο τοῦ 1955.

Οἱ φοιτητὲς αὐτοὶ ἄρχισαν τὶς ἀνατινάξεις στόχων Ἄγγλων, καὶ ὁ Διγενῆς διύθυσε τὸν ἀγῶνα. Οἱ Άγγλοι ἔκαναν πολλὲς προσπάθειες νὰ τὸν συλλάβουν, ἀλλὰ ἐκεῖνος συνέχεια διέφυγε. Σὲ μιὰ περίπτωση, ποὺ ὁ Διγενῆς καὶ οἱ στενοὶ συνεργάτες του εἶχαν κρυφτεῖ σὲ κάποιον κοίλωμα τοῦ ἐδάφους, ἕνας σκύλος μπῆκε μέσα καὶ τοὺς γαύγισε. Τότε ἕνας συνοδὸς τοῦ Διγενῆ εἶπε: «Νὰ σκοτώσω τὸν σκύλο;» «Ἦχι», εἶπε ὁ Διγενῆς, καὶ ὁ σκύλος ἔφυγε καὶ ἀκολούθησε τοὺς Ἄγγλους, ποὺ πέρασαν δίπλα, χωρὶς νὰ καταλάβουν τίποτα.

Ἐγὼ ἐν τῷ μεταξύ ἀνάλαβα νὰ ἐκπαιδεύσω καὶ ἄλλες ομάδες φοιτητῶν, ποὺ μοῦ ἔστειλεν ὁ Ρένος. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ μιὰ ομάδα κοριτσιῶν, μὲ ὑπεύθυνη μιὰ κόρη τοῦ Πολύκαρπου Ἰωαννίδη, ποὺ ἐξοριστηκε στὶς Σευχέλλες μαζὶ μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο. Οἱ κοπέλες στὴν Κύπρο προσέφεραν πολλὰ στὸν ἀγῶνα

καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις πολέμισαν σὰν ἄντρες.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1955 μάθαμε ὅτι συνελήφθη ὁ Ρένος Κυριακίδης. Οἱ Ἄγγλοι εἶχαν περικυκλώσει μιὰ περιοχὴ στὸ ὄρος Τρόδος, ὅπου βρισκόταν ὁ Διγενῆς. Ὁ Ρένος ἦταν μέσα σ' ἕνα σπίτι καὶ εἶδε τοὺς Ἄγγλους. Ἦθελε νὰ εἰδοποιήσει τὸν Διγενῆ καὶ πῆδηξε ἀπὸ ἕνα παράθυρο στὰ χωράφια. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως τὸν εἶδαν καὶ τὸν πυροβόλησαν. Τὸν τραυμάτισαν καὶ τὸν συνέλαβαν. Ὁ Διγενῆς πάντως ξέφυγε.

Ἡ ἀπόφαση γιὰ ἔνοπλο ἀγῶνα στὴν Κύπρο εἶχε ληφθεῖ σὲ μιὰ μυστικὴ συνάντηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, τοῦ στρατηγοῦ Γρίβα καὶ ἄλλων τὸ 1953. Ἡ διεύθυνση τοῦ ἔνοπλου ἀγῶνα τῆς Κύπρου ἀνατέθηκε στὸν στρατηγὸ Γρίβα-Διγενῆ. Καὶ τὴν 1^η Ἀπριλίου τοῦ 1955 ἔγιναν οἱ πρῶτες δολιοφθορὲς μὲ ἀνατινάξεις στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν ΕΟΚΑ (Ἐθνικὴ Ὁργάνωσις Κυπρίων Ἀγωνιστῶν).

Ὅταν μάθαμε τὴ σύλληψη τοῦ Ρένου, μάζεψα μερικοὺς Κυπρίους, ὅπως τὸν Τάκη Κάιζερ καὶ τὸν Φρίξο Δημητριάδη τῆς Φυσικομαθηματικῆς, καὶ τοὺς ζήτησα νὰ ὀργανώσουν ἕνα συλλαλητήριον. Εἶχαν γίνῃ διάφορα συλλαλητήρια στὸ παρελθόν, ἀλλὰ αὐτὸ ἤθελα νὰ ἀναφέρεται ἰδιαίτερα

στά βασανιστήρια που έκαναν οί Άγγλοι στους κρατούμενους. Ήταν φοβερά αυτά τὰ βασανιστήρια, και έφοβούμην ιδιαίτερα για τόν Ρένο. Άλλά οί Κύπριοι αυτή τή φορά δέν κατόρθωσαν νά οργανώσουν ένα συλλαλητήριο. Τότε θύμωσα, τούς κάλεσα και τούς είπα ότι, ένφ οί άλλοι δίνουν τή ζωή τους στην Κύπρο, εκείνοι δέν είναι ίκανοί για τίποτα. Τότε ό Φρίξος Δημητριάδης μου είπε: «Είστε άδικος, κύριε Κοντόπουλε, δέν είμαστε τόσο άνικανοι όσο νομίζετε», και προσέθεσε ότι είχε έτοιμάσει μιá ομάδα φοιτητών και έψαχναν νά βροϋν κάποιον τής ΕΟΚΑ, για νά πάνε νά πολεμήσουν στην Κύπρο. Τότε του είπα: «Βρήκατε ήδη τόν κατάλληλο άνθρωπο, έμένα». Τους έκανα τήν κατάλληλη εκπαίδευση και τούς έστειλα σέ γνωστούς στην Κύπρο.

Ό Φρίξος πήρε άμέσως τὰ βουνά. Άργότερα όμως συνελήφθη από τούς Άγγλους και ύπέστη φοβερά βασανιστήρια. Κατόρθωσε όμως νά δραπετεύσει και συνέχισε τόν άγώνα του. Μετά τó τέλος του άγώνα ήρθε στη Θεσσαλονίκη, όπου ήμουν καθηγητής, και μου είπε με πολλή μετριοφροσύνη: «Εμείς, κύριε Κοντόπουλε, κάναμε τó καθήκόν μας». Με πολλή δυσκολία του άπέσπασα κάποιες πληροφορίες και είδα στην πλάτη του τὰ σημάδια από τὰ βασανιστήρια. Τó 2008 ό Δημητριάδης δημοσίευσε ένα βιβλίο με τόν τίτλο *Βασανιστήρια*, όπου περιέγραφε αυτά που ύπέστη αυτός και πολλοί άλλοι κρατούμενοι από τούς Άγγλους. Έν τώ μεταξύ, ό Ρένος πέρασε από δίκη και καταδικάστηκε σέ 12 χρόνια φυλάκιση. Τόν μετέφεραν στην Άγγλία σέ πολύ άυστηρές φυλακές άσφαλείας, όπου έμεινε μέχρι τó 1959, και άπελευθερώθηκε μετά τή συνθήκη Ζυρίχης-Λονδίνου. Ό Ρένος περιγράφει τήν ιστορία του με λεπτομέρειες στο βιβλίο του *Ό Ρωμανός τής Πιτσιλιās*, Λευκωσία 2002.

Κατά τή διάρκεια του κυπριακού άγώνα έγώ άνέλαβα ένα επιπλέον

καθήκον. Νά προμηθεύω τούς Κυπρίους με όπλα και πυρομαχικά. Ζήτησα από τόν ίεροκήρυκα τής Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης π. Λεωνίδα νά με φέρει σέ έπαφή με μερικούς άξιωματικούς. Και αυτοί με προμήθευαν με όπλα και πυρομαχικά, τὰ όποια διοχέτευα στον φίλο μου Γιάννη Μάσο στην Άθήνα, και αυτός τὰ διοχέτευσε τήν Κύπρο. Ό Γιάννης Μάσος είχε παίξει ένα σημαντικό ρόλο στην Κύπρο, όπου ήταν διορισμένος καθηγητής. Οί Άγγλοι τόν έδιωξαν, και αυτός έγκαταστάθηκε στην Άθήνα. Αυτός με μερικούς Κυπρίους είχαν οργανώσει ένα σύστημα μεταφοράς όπλων και πυρομαχικών στην Κύπρο, ένφ έγώ για εύνόπτους λόγους δέν θέλησα νά μάθω λεπτομέρειες για τισ ένέργειες αυτές.

Πάντως, και ή δική μου συμμετοχή δέν ήταν χωρίς κινδύνους. Θυμάμαι μιá φορά που πήγα με τόν φίλο μου Άλκη Καζαμία νά πάρουμε μιá μεγάλη ποσότητα δυναμίτιδας. Τή μεταφέραμε σ' ένα μεγάλο κουτί στο δωμάτιό μου και, όταν άνοιξαμε τó κουτί, είδαμε ότι έβγαζε καπνούς και είχε μεγάλη θερμοκρασία. Τότε έκανα τόν σταυρό μου πολλές φορές, και ό Άλκης με ρώτησε γιατί τó έκανα αυτό. Του άπάντησα ότι, άν πηγαίναμε λίγο άκόμα με τó αυτοκίνητο, ή θερμοκρασία θα πυροδοτούσε τήν πυρίτιδα, και θα είχαμε σκοτωθεί και οί δύο.

Μιá άλλη δραστηριότητα για τήν Κύπρο ήταν ή διαφώτιση τής διεθνούς κοινής γνώμης. Τó 1956 ύπήρχε μιá Πανελλήνια Έπιτροπή Αυτόδιάθεσης Κύπρου (ΠΕΑΚ), και πρόεδρος ήταν ό μητροπολίτης Λίμνου Διονύσιος, άργότερα μητροπολίτης Τρίκκης και Σταγών. Ό σεβασμιώτατος Διονύσιος είχε φυλακισθεί από τούς Γερμανούς στο Νταχάου τής Γερμανίας, έπειδή είχε βοηθήσει Άγγλους στρατιώτες και άξιωματικούς νά φύγουν από τήν κατεχόμενη Έλλάδα. Μόλις που γλίτωσε τόν θάνατο. Οί Άγγλοι άργότερα του έδωσαν διάφορα βραβεία και μετά-

λια. Μετά όμως τὴ βάρβαρη στάση τους στὴν Κύπρο, τοὺς ἐπέστρεψε τὰ βραβεῖα καὶ τὰ παράσημα καὶ ἀφιερώθηκε στὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Ἡ ΠΕΑΚ εἶχε ἀσήμαντο ἔργο πρὶν τὴν ἀνάληψη τῆς προεδρίας ἀπὸ τὸν σεβασμιώτατο Διονύσιο. Ἐκεῖνος ἔδωσε νέα ζωὴ στὴν ΠΕΑΚ. Κάλεσε ἐμᾶς νὰ βοηθήσουμε ἐτοιμάζοντας φυλλάδια, τὰ ὁποῖα ἀπεστέλλοντο σὲ διάφορες χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ πιὸ σημαντικό ἦταν ἕνας ἔγχρωμος τόμος Ἑλληνικά, Ἀγγλικά, Γερμανικά, Ἰσπανικά καὶ Ἀραβικά, ποὺ κυκλοφόρησε λίγο πρὶν τὴν προσφυγὴ τῆς Ἑλλάδος στὰ Ἠνωμένα Ἔθνη στὰ τέλη τοῦ 1956. Ἔπρεπε ὅμως νὰ βροῦμε κατάλληλες διευθύνσεις, γιὰ νὰ στείλουμε τὰ τεύχη αὐτὰ στὸ ἐξωτερικό, Βρήκαμε διευθύνσεις κυβερνήσεων, ὁργανώσεων, φοιτητικῶν συλλόγων κλπ. Ἕνας φοιτητῆς εἶχε τὴν πρωτοβουλία νὰ πάει στὸ British Council καὶ νὰ ἀντιγράψει τὶς διευθύνσεις τῶν Ἀγγλῶν βουλευτῶν. Ἐγραφε ἐπὶ ὄρες, μέχρις ὅτου κάποιος τὸν πλησίασε καὶ τὸν ρώτησε τί γράφει, καὶ τότε ἐκεῖνος ἔφυγε διακριτικά, πρὶν γίνει ἐπεισόδιο.

Οἱ διευθύνσεις ἔπρεπε νὰ γραφοῦν μὲ τὸ χέρι σὲ χιλιάδες φακέλους καὶ νὰ κολληθοῦν γραμματόσημα. Αὐτὸ ἔγινε στὸ οἰκοτροφεῖο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Τέλος, πήγαμε τοὺς φακέλους στὸ ταχυδρομεῖο παραμονὲς Χριστουγέννων τοῦ 1956, σὲ ἕνα δωμάτιο ποὺ τὸ ταχυδρομεῖο εἶχε διαθέσει γιὰ τὴν ΠΕΑΚ. Ἐγὼ τότε ἔφυγα τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων γιὰ τὴν πατρίδα μου, τὸ Αἴγιο. Τὴν ἐπομένη ὅμως μοῦ τηλεφώνησαν ὅτι οἱ φάκελοι δὲν εἶχαν φύγει, καὶ ἔπρεπε νὰ γυρῶ ἐσπευσμένα πίσω. Τί εἶχε γίνει; Ἡ ΠΕΑΚ εἶχε τοποθετήσει ἕναν ὑπάλληλό της στὸ ταχυδρομεῖο, γιὰ νὰ προωθεῖ τὶς ἀποστολές της, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἔκανε τίποτα. Ἔβαζε μόνον μερικὰ γραμματόσημα κάθε μέρα καὶ πήγαινε μερικοὺς φακέλους στὰ εἰδικὰ κουτιά, ἐνῶ οἱ δικοὶ μας φάκελοι

σχημάτιζαν βουνὰ ὀλόκληρα. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι εἶχε ἐντολὲς νὰ καθυστερήσει τὸ ἔργο μας.

Τότε πῆγα στὸν διευθυντὴ τοῦ ταχυδρομεῖου καὶ ἔκανα ἔντονα παράπονα. Ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ἔφταιγε σὲ τίποτα. Ἄλλωστε, εἶχε κάνει ὅ,τι καλύτερο μποροῦσε, διαθέτοντας ἕνα εἰδικὸ δωμάτιο γιὰ τὴν ΠΕΑΚ. Τότε μᾶς ἔδωσε σφραγίδες νὰ σφραγίσουμε ἐμεῖς τὰ γραμματόσημα καὶ μεγάλους σάκους, ὅπου βάλαμε τοὺς φακέλους γιὰ κάθε χῶρα καὶ τοὺς στείλαμε στὸ ἀεροδρόμιο καὶ στὰ τραῖνα. Ἔτσι βεβαιωθήκαμε ὅτι ἔφυγαν ἐγκαίρως.

Κατόπιν εἶπαμε τί συνέβη στὸν προέδρο τῆς ΠΕΑΚ σεβασμιώτατο Διονύσιο, καὶ αὐτὸς πῆγε νὰ διαμαρτυρηθεῖ στὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Ἀλλὰ εἶχαν προλάβει οἱ ἄλλοι καί, ὅταν πῆγε νὰ τὸν δεῖ ὁ σεβασμιώτατος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ εἶπε: «Ἐσεῖς κουραστήκατε ἀρκετὰ μὲ τὴν ΠΕΑΚ, γι' αὐτὸ καὶ θὰ σᾶς ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὰ καθήκοντά σας καὶ θὰ βάλουμε ἄλλον διευθυντὴ». Ἀπίστευτο! Ἔτσι τελείωσε τὸ ἔργο μας μὲ τὴν ΠΕΑΚ, ἡ ὁποία ἔκτοτε συνέχισε νὰ μὴν κάνει σχεδὸν τίποτα.

Ἀλλὰ ἐμεῖς, παράλληλα μὲ τὴν ἔκδοση καὶ τὴν ἀποστολὴ ἐντύπων, εἶχαμε ἀρχίσει καὶ μιὰ ἄλλη δραστηριότητα. Εἶχαμε μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ προέδρου τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (ΧΕΕ) καθηγητῆ κ. Ράμμου πρὸς διάφορες κυβερνήσεις γιὰ τὸ θέμα τῆς Κύπρου. Τὴ μεταφράσαμε σὲ διάφορες γλώσσες, Ἀγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά καὶ Ἰσπανικά, καὶ τὴ στείλαμε σὲ διάφορες χῶρες. Ἐγὼ εἶχα ἀναλάβει τὶς χῶρες τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἐγραφα συνέχεια στὴ γραφομηχανὴ ἰσπανικὲς ἐπιστολές. Δὲν ὑπῆρχε βεβαίως Fax ἢ Internet ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Τὶς ἐπιστολές ὑπέγραφε ὁ κ. Ράμμος καὶ τὶς στέλναμε. Καὶ εἶχαν ἀποτελέσμα. Μερικὲς κυβερνήσεις ἀπάντησαν καὶ ἔγραψαν ὅτι θὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπόψη τὶς ἀπόψεις μας. Μιὰ μάλιστα χῶρα

ἀπάντησε ὅτι ἔδωσαν ἐντολὴ στὸν ἀντιπρόσωπό τους στὰ Ἴνωμένα Ἔθνη νὰ ψηφίσει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Δυστυχῶς ἡ προσπάθεια αὐτὴ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως στὰ Ἴνωμένα Ἔθνη δὲν ἔφερε σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Τὰ Ἴνωμένα Ἔθνη στὴ συζήτηση τῆς Ἑλληνικῆς προσφυγῆς στὶς ἀρχὲς τοῦ 1957 περιορίσθηκαν σὲ μερικὲς εὐχές, καὶ τίποτε ἄλλο. Ἔτσι, τελικά, φτάσαμε στὶς συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου (τὸ

1959), μὲ τὶς ὁποῖες οἱ Ἄγγλοι ἔδιναν ἴσα δικαιώματα στὴν Τουρκία ὅπως καὶ στὴν Ἑλλάδα γιὰ ἐπέμβαση στὴν Κύπρο. Πάντως, ὁ Μακάριος θεώρησε ὅτι νίκησαμε. Ἡ Κύπρος ἔγινε τότε (1960) ἀνεξάρτητο κράτος μὲ πρόεδρο τὸν Μακάριο καὶ Τουρκοκύπριο ἀντιπρόεδρο. Ἀλλὰ ἡ τουρκικὴ πλευρὰ εἶχε δικαίωμα veto καὶ κωλυσιεργοῦσε σὲ ὅλα τὰ θέματα. Τότε κατάλαβε ὁ Μακάριος ὅτι ἡ κυβερνήσή του δὲν λειτουργοῦσε καὶ προσπάθησε νὰ ἀλλάξει τὶς συμφωνίες, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχία.

Ἐγὼ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1956 εἶχα πάει στὴ Στοκχόλμη, γιὰ νὰ ἐργαστῶ μαζί μὲ τὸν καθηγητὴ Lindblad. Τότε εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ συναντήσω ἓνα δημοσιογράφο τῆς πιὸ σημαντικῆς σουηδικῆς ἐφημερίδας, τῆς *Dagens Nyheter*. Τοῦ μίλησα γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς Κύπρου νὰ ἔχει τὴν ἐλευθερία της καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸς συμφώνησε μαζί μου, ἀλλὰ μοῦ εἶπε ὅτι ὁ Μακάριος θὰ προτιμοῦσε ὄχι Ἑνωσι μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μιὰ ἄλλη λύση, π.χ. ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου. «Γιατί;», τὸν ρώτησα, καὶ μοῦ ἀπάντησε ὅτι ἔτσι θὰ εἶχε τὴν ἐξουσία, ἐνῶ, ἂν ἐγίνετο ἡ Ἑνωσι, θὰ περιόρχετο σὲ μιὰ πολὺ δευτερεύουσα θέσι. Τοῦ ἀπάντησα ὅτι πολλὲς φορὲς ὁ Μακάριος εἶχε ὑποστηρίξει τὴν Ἑνωσι μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι εἶχα τὴ βεβαιότητα ὅτι ἦταν εὐλοκρινής.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ συνομιλητὴς μου εἶχε δίκιο, γιατί, ὅταν ὁ Μακάριος συνελήφθη καὶ ἐξορίστηκε στὶς ΣεϿχέλλες τὸ 1958, πρότεινε ὁ ἴδιος τὴ λύση τῆς ἀνεξαρτησίας ἀντὶ τῆς Ἑνωσις μὲ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἐπισημοποιήθηκε μὲ τὴ συμφωνία Ζυρίχης-Λονδίνου τὸ 1959.

Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου τὸ 1959 ἦρθε ὁ Διγενὴς στὴν Ἀθήνα καὶ εἶχε ἐνθουσιώδη ὑποδοχή. Ἡ Ἑλληνικὴ βουλὴ τὸν ἀνακήρυξε «Ἄξιον τῆς πατρίδος», καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τοῦ ἀπένευμε χρυσοῦ μετᾶλλιο. Κατόπιν, ἐκεῖνος ἀποφάσισε νὰ μπεῖ στὴν πολιτική, μετὰ ἀπὸ συμφωνία μὲ τὸν Σοφοκλῆ Βενιζέλο.

Τότε ὁ Ρένος Κυριακίδης κανόνισε μιὰ συνάντηση δική μου μὲ τὸν Διγενή. Ὅταν συναντηθήκαμε οἱ τρεῖς μας, ὁ Ρένος τοῦ εἶπε γιὰ τὴ δική μου συμβολὴ στὸν Κυπριακὸ ἀγῶνα. Ἐκεῖνος εἶπε κάτι σάν «μπράβο», ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ μὲ ρώτησε τί θὰ κάνουν τὰ πανεπιστήμια καὶ οἱ ἐπιστήμονες γιὰ τὴ δική του ἐθνοσωτήρια κίνηση. Τοῦ ἀπάντησα ὅτι ἐγὼ δὲν ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν πολιτική, καὶ αὐτὸ δὲν τοῦ

ἄρεσε. Καὶ ὁ Ρένος εἶχε μεγάλη ἀντίρρηση στὴν πολιτικοποίηση τοῦ Διγενῆ καὶ γιὰ ἓνα διάστημα διέκοψε τὶς σχέσεις του μαζί του. Ἀλλὰ ὁ Διγενῆς ἀπέτυχε πλήρως στὴν πολιτική. Ὁ Σοφοκλῆς Βενιζέλος ἔκανε κάτι πρωτοφανές. Ἔδωσε γιὰ ἓνα διάστημα τὴν κοινοβουλευτική του ομάδα στὸν Διγενῆ (κάτι παράλογο καὶ ἀνόητο), ἀλλὰ σὲ λίγο διάστημα τὴν ξαναπῆρε πίσω, καὶ ὁ Διγενῆς ἀποχώρησε.

Ἀργότερα ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Μακάριος εἶχαν πολλές διαφωνίες. Τότε ὁ Διγενῆς ἔκανε τὸ μεγαλύτερο σφάλμα τῆς ζωῆς του. Πῆγε στὴν Κύπρο καὶ ὀργάνωσε τὴν ΕΟΚΑ Β' ἐναντίον τοῦ Μακαρίου. Ὁ Ρένος Κυριακίδης, ὁ Θάσος Σοφοκλέους καὶ τὰ ἄλλα σοβαρὰ στελέχη τῆς ΕΟΚΑ διαφώνησαν πλήρως μὲ τὸν Διγενῆ καὶ δὲν συμμετείχαν στὴν ΕΟΚΑ Β'. Τότε ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς Χούντας στὴν Ἑλλάδα (1967-1974), καὶ ὁ Μακάριος εἶχε πολλές δυσκολίες μὲ τὴν Ἑλληνικὴ κυβέρνηση.

Ἀλλὰ τὸ μεγάλο κακὸ ἔγινε, ὅταν τὴν ἐξουσία στὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβε ὁ Δ. Ἰωαννίδης. Αὐτὸς ὀργάνωσε τὸ πραξικόπημα στὴν Κύπρο γιὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ Μακαρίου. Ἀλλὰ ὁ Μακάριος διέφυγε, καὶ κανεὶς δὲν δεχόταν νὰ τὸν ἀντικαταστήσει. Ἔτσι ἔβαλαν ὡς πρόεδρο τὸν Ν. Σαμψών, ἓνα ἀσήμαντο στέλεχος τῆς ΕΟΚΑ Β', καὶ τότε οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλαν στὴν Κύπρο.

Ὁ Μακάριος εἶχε φυγαδευτεῖ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἀγγλων στὸ Λονδίνο, ὅπου συνάντησε τὸν Τοῦρκο πρῶθυπουργὸ Μ. Ἐτζεβίτ. Προφανῶς ζήτησε τὴ βοήθειά του, γιὰ νὰ ἐπανέλθει ἡ νομιμότητα στὴν Κύπρο, ἀλλὰ δὲν πιστεύω ὅτι ζήτησε τὴν τουρκικὴ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο, ὅπως τὸν κατηγοροῦν. Πάντως, ὁ Μακάριος μίλησε στὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας τοῦ ΟΗΕ στὶς 19 Ἰουλίου 1974, μίαν μέρα πρὶν ἀπὸ τὴν τουρκικὴ εἰσβολή, καὶ στὴν ὁμιλία του αὐτὴ κατηγοροῦσε τὴν Ἑλλάδα γιὰ εἰσβολὴ στὴν Κύπρο καὶ κατέληξε μὲ τὴ φράση: «Τὰ γεγονότα στὴν Κύπρο δὲν ἀποτελοῦν

ἐσωτερικὴ ὑπόθεση τῶν Ἑλληνοκυπρίων. Ἀφοροῦν καὶ ἐπηρεάζουν καὶ τοὺς Τουρκοκυπρίους. Τὸ πραξικόπημα τῆς Ἑλληνικῆς χούντας ἀποτελεῖ εἰσβολή, καὶ οἱ συνέπειές της πλήττουν ὁλόκληρο τὸν Κυπριακὸ λαό, Ἕλληνες καὶ Τούρκους».

Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστή. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν εἰσβολὴ στὴν περιοχὴ τῆς Κυρήνειας καὶ τελικὰ κατέλαβαν τὸ 35% τῆς Κύπρου. Ἡ τουρκικὴ εἰσβολὴ αἰφνιδίασε ἐντελῶς τὸν Ἰωαννίδη, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίστηκε ὅτι εἶχε τὴν ἔγκριση τῶν ΗΠΑ νὰ ἀνατρέψει τὸν Μακάριο καὶ ἦταν βέβαιος ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ θὰ ἀπέτρεπαν τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων, ὅπως εἶχαν κάνει καὶ στὸ παρελθόν. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν πολιτικὴ τῆς Ἀμερικῆς τὴ διύθυνε ὁ Κίσινγκερ, ὁ ὁποῖος ἦταν καταφανῶς ὑπὲρ τῆς Τουρκίας. Ἔτσι, ἄφησε ἐλεύθερο τὸν Ἐτσεβίτ νὰ κάνει τὴν εἰσβολὴ καὶ ὑποστήριξε ἀναφανδὸν τὰ δικαιώματα τῆς Τουρκίας.

Ὅταν ἔγινε ἡ εἰσβολή, οἱ στρατιωτικοὶ στὴν Ἑλλάδα (ὁ Γκιζίκης, πρόεδρος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι) εἶχαν ἓνα πολεμικὸ συμβούλιο στὶς 20 Ἰουλίου 1974. Ὁ Ἰωαννίδης πρότεινε νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο στὴν Τουρκία καὶ τὴν ἔνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ οἱ προτάσεις του δὲν ἔγιναν δεκτές. Στὶς 23 Ἰουλίου οἱ στρατιωτικοὶ προσκάλεσαν τοὺς πολιτικούς, καὶ τελικὰ ἀποφάσισαν νὰ καλέσουν τὸν Καραμανλῆ, ὁ ὁποῖος ἤρθε ξημερώματα τῆς 24^{ης} Ἰουλίου μὲ τὸ προσωπικὸ ἀεροπλάνο τοῦ προέδρου τῆς Γαλλίας Giscard d'Estaing καὶ ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργία. Στὴν Κύπρο ὁ Σαμψών παραιτήθηκε, καὶ ἀνέλαβε ἀναπληρωτῆς πρόεδρος ὁ Γ. Κληρίδης μέχρι τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Μακαρίου.

Στὴν Ἑλλάδα ἔγινε γενικὴ ἐπιστράτευση, ἀλλὰ ὁ στρατὸς μας ἦταν ἐντελῶς ἀνέτομος γιὰ δράση. Εἶναι χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ποῦ μοῦ εἶπε ἓνας βοηθός μου, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη ὡς ἀξιωματικὸς στὴ Θράκη, στὰ Ἑλληνοτουρκικὰ σύνο-

ρα. Μόλις έφθασαν, τούς έδωσαν από ένα όπλο και δύο μόνο σφαιρες στον καθένα, και κοιμήθηκαν στην ύπαιθρο, γιατί πιθανόν να τούς έκαναν επίθεση οι Τούρκοι τη νύχτα. Άλλα πώς να πολεμήσουν με δύο μόνο σφαιρες; Η Χούντα είχε καταστρέψει πρώτα απ' όλα τον στρατό. Έτσι, οι στρατηγοί βεβαίωσαν τον Καραμανλή ότι δεν ήταν έτοιμοι για πόλεμο. Οι Τούρκοι, μετά την πρώτη έκεχειρία, έκαναν μια δεύτερη επίθεση και κατέλαβαν την Αμμόχωστο και όλο το βόρειο μέρος της Κύπρου.

---

*Σήμερα ή Κύπρος
έξακολουθεί να είναι
διχασμένη. Παρά τις
άποφάσεις του ΟΗΕ
για μια όμοσπονδία
Έλληνοκυπρίων και
Τουρκοκυπρίων, ο
Erdogan ζητεί να
γίνουν δύο ξεχωριστά
κράτη. Πάντως διεθνώς
αναγνωρίζεται μία μόνον
δημοκρατία στην Κύπρο,
ένω το Τουρκοκυπριακό
«κράτος» αναγνωρίζεται
μόνο από την Τουρκία.*

Στην Ελλάδα υπήρχε ένας ένθουσιασμός λόγω της αποκαταστάσεως της δημοκρατίας, αλλά και αγανάκτηση εναντίον του Kissinger, που μας πρόδωσε με τον χειρότερο τρόπο.

Πολλές διαμαρτυρίες έγιναν και στο έξωτερικό. Στην Washington έγινε μια καταπληκτική συγκέντρωση 30.000 ατόμων μπροστά στον Λευκό Οίκο εναντίον του Kissinger και της πολιτικής του. Στη συ-

γκέντρωση αυτή συμμετείχα κι εγώ, γιατί κατά σύμπτωση ήμουν στην Αμερική, και σε συνεργασία με τον Κ. Άλυσανδράκη πήγαμε με πλακάτ μπροστά στον Λευκό Οίκο. Ο κόσμος φώναζε «Δολοφόνε Κί-σινγκερ» (“Killer Kissinger”).

Στη συνέχεια, το 1974 οι Έλληνες των ΗΠΑ όργάνωσαν μια καμπάνια στο Κογκρέσο των ΗΠΑ, για να διακοπεί ή ενίσχυση της Τουρκίας, ή οποία είχε χρησιμοποιήσει τα όπλα που της χάριζαν οι Άμερικανοί, για να εισβάλει στην Κύπρο. Στην προσπάθεια αυτή του εμπάργκο εναντίον της Τουρκίας σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Σταμάτης Κριμιτζής, ο οποίος είχε στενές σχέσεις με όρισμένα μέλη του Κογκρέσου, όπως ο Sarbanes και ο Brademas. Οι Έλληνες πέτυχαν ένα αυστηρό εμπάργκο εναντίον της Τουρκίας, παρά τη λυσσώδη αντίδραση του Κίσινγκερ, το οποίο κράτησε μέχρι το 1978.

Κατά τη διάρκεια του Κυπριακού αγώνα, είχα πάει στη Γενική Συνέλευση της Διεθνούς Αστρονομικής Ένωσεως στη Μόσχα. Τότε απαγορεύονταν τα ταξίδια στη Σοβιετική Ένωση, αλλά μου έδωσαν ειδική άδεια. Μάλιστα, όταν πήγα στη Γενική Ασφάλεια να ζητήσω την άδεια, ο αρμόδιος αξιωματικός μου είπε: «Πρέπει πρώτα να δώ τον φάκελό σας στα αρχεία...». Τότε του είπα: «Μπορώ να έρθω κι εγώ μαζί σας;». Περιέργως μου είπε: «Έλατε». Πήγαμε σε μια τεράστια αίθουσα με τα αρχεία και βρήκαμε τον φάκελό μου. Ο αξιωματικός τον είδε και είπε: «Είχατε κάνει πολύ καλή θητεία στον στρατό». Πράγματι, εκτός των διακρισέών μου είχα κάνει πολλές όμιλίες στους συναδέλφους μου για κοσμοθεωρητικά ζητήματα. Ζήτησα κι εγώ να δώ τον φάκελο και είδα τις «καλές» παρατηρήσεις. Άλλα υπήρχε και ένα απόκομμα εφημερίδας, που είχε μια επιστολή μου όπου επέκρινα έντονα τη στάση της Αστυνομίας, όταν έτοιμά-

ζαμε ένα συλλαλητήριο για την Κύπρο. Είχαν συγκεντρώσει τα πάντα στον φάκελό μου, «καλά» και «κακά». Πάντως, μου έδωσαν την άδεια, και το συνέδριο ήταν πολύ ενδιαφέρον. Τότε έκανα μια απίθανη σκέψη. Ζήτησα από τον Ρώσο υπεύθυνο του συνεδρίου να με φέρει σε έπαφή με το Ρωσικό Υπουργείο Ύψωτερικων. Πράγματι, ήρθαν δυο πράκτορες και τους μίλησα για την Κύπρο. Με ρώτησαν ποιόν αντιπροσωπεύω, και τους απάντησα: «Κανέναν, αλλά ως Έλληνας πατριώτης ενδιαφέρομαι για την Κύπρο». Φαίνεται όμως ότι εκείνοι άρχισαν να με παρακολουθούν. Παρατήρησαν ότι είχα ένα μπλόκ όπου έγραφα κάθε μέρα παρατηρήσεις. Έτσι, την ημέρα που έφευγα από τη Ρωσία με ένα καράβι από την Όδησσο, διαπίστωσα ότι μου είχαν πάρει το μπλόκ μου. Τίποτε άλλο από τη βαλίτσα μου, εκτός από το μπλόκ.

Στη συνέχεια, για αρκετά χρόνια, λίγοι ήταν αυτοί που μιλούσαν θετικά για τον ρόλο της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Όμως με τον καιρό τα πράγματα άλλαξαν. Έτσι, το 2004 πήρα μια πρόσκληση να πάω στην Κύπρο για την 50ή επέτειο του Κυπριακού αγώνα. Πρόεδρος τότε ήταν ο Χριστόφιας του ΑΚΕΛ, που ήταν αρχικά έντελως αντίθετος προς τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Άλλα στην εκδήλωση αυτή των 50 χρόνων της ΕΟΚΑ έγινε μια επίσημη δοξολογία και μίλησε ο πρόεδρος Χριστόφιας, ο οποίος τόνισε πολύ θετικά τον αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο.

Τέλος, το 2013 έγινε μια βράβευση της Ακαδημίας Αθηνών από τις Κυπριακές οργανώσεις της ΕΟΚΑ για τη συμπαράστασή της στον Κυπριακό αγώνα. Έδωσαν ένα χρυσό μετάλλιο στην Ακαδημία και ένα αργυρό μετάλλιο σε μένα για την εκπαίδευση των πρώτων φοιτητών μαχητών της ΕΟΚΑ στα έθνη και τις ανατινάξεις. Τα μετάλλια έδωσε ο πρόεδρος της Κύπρου κ. Γ. Γιωσήφ.

Σήμερα η Κύπρος εξακολουθεί να

είναι διχασμένη. Παρά τις αποφάσεις του ΟΗΕ για μια όμοσπονδία Έλληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, ο Erdogan ζητεί να γίνουν δύο ξεχωριστά κράτη. Πάντως διεθνώς αναγνωρίζεται μία μόνον δημοκρατία στην Κύπρο, ενώ το Τουρκοκυπριακό «κράτος» αναγνωρίζεται μόνο από την Τουρκία.

Η Κυπριακή δημοκρατία επέτυχε πολλά. Εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και η οικονομία της είχε μια έντυπια ανάκαμψη μετά τη διεθνή κρίση. Άρχισε τις έρευνες στα χωρικά ύδατα της Κύπρου για αέριο και πετρέλαιο, κάτι που έποφθαλμιούν οι Τούρκοι και φέρνουν εμπόδια.

Η Ελλάδα, εξ άλλου, έχει επιτύχει σημαντικές συμμαχίες με τις ΗΠΑ, τη Γαλλία κλπ. Άλλα η υποστήριξη των άλλων «συμμάχων» μας περιορίζεται σε μερικές μόνο φραστικές απειλές κατά της Τουρκίας. Έπομένως, ο αγώνας πρέπει να συνεχιστεί.

Βιβλιογραφία

- Βιβλία σχετικά με τον αγώνα της Κύπρου έχουν γραφτεί πολλά. Σημειώνω εδώ μερικά που μου έκαναν εντύπωση.
- Γ. Γρίβας-Διγενής, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1961.
- Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου, *Η μαρτυρία μου. Πώς έζησα την προπαρασκευή και τον αγώνα της ΕΟΚΑ*, Λευκωσία 1995.
- Θ. Σοφοκλέους, *Πόθος έλευθερίας*, Λευκωσία 1989.
- Φ. Δημητριάδης, *ή ήρωική απόδραση*, Λεμεσός 2010.
- Φ. Δημητριάδης, *Βασανιστήρια*, Λεμεσός 2008.
- Γ. Μηνάς, *Η έθνική αυτοματαιώση του Έλληνισμού στην Κύπρο. Ιστορική επισκόπηση 1950-1974*, Έκδόσεις Άρμός, Αθήνα 2007 (Α' τόμος, Β' τόμος).
- Ρ. Κυριακίδης, *Ο Ρωμανός της Πιτσιλιās*, Λευκωσία 2002.
- Α. Παπαχελάς, *Ένα σκοτεινό δωμάτιο 1967-1974*, Έκδόσεις Μεταίχμο, Αθήνα 2021.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Άκαδημαϊκός

ΚΒΑΝΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΒΑΝΤΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ

Εισαγωγή

Μια θεωρία που άμφισβητήθηκε από διάσημους και όνομαστούς επιστήμονες, μια θεωρία με παράδοξα και φαινομενικά παράλογα συμπεράσματα, μια θεωρία που οι διάφορες έρμηνειές της αποτελούν έναν τόπο συνάντησης της Φιλοσοφίας και της Φυσικής, μια θεωρία στην οποία, κατά διάφορες έρμηνειές της, τα πειραματικά αποτελέσματα προκαλούνται από τη συνείδηση του πειραματιστή, σύντομα θα μας οδηγήσει σε ένα νέο είδος Πληροφορικής, με τέτοιες δυνατότητες, που θα κάνουν τους σημερινούς υπολογιστές να μοιάζουν με παιχνιδάκια.

Η θεωρία αυτή είναι η Κβαντομηχανική. Στο άρθρο μας αυτό θα εξηγήσουμε πώς οι ιδιότητες των κβαντικών συστημάτων δημιουργούν τεράστιες δυνατότητες στην ανάπτυξη της Πληροφορικής. Για τόν σκοπό αυτό, θα χρειαστεί να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο δουλεύουν οι σημερινοί υπολογιστές. Στη συνέχεια θα κάνουμε μια εισαγωγή στην Κβαντομηχανική και θα εστιάσουμε στις διαφορές που αυτή έχει με την Κλασική Φυσική και στο πώς ορισμένες από τις ιδιότητες της Κβαντομηχανικής θα αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο δουλεύουν οι σημερινοί Υπολογιστές.

Ο τρόπος με τον οποίο δουλεύουν οι σημερινοί Υπολογιστές

Ο Υπολογιστής έχει τεχνητή μνήμη, που αποθηκεύει δεδομένα και μεθόδους για επεξεργασία αυτών των δεδομένων, σε πλήρη αντιστοιχία με την ανθρώπινη μνήμη. Η επεξεργασία των δεδομένων γίνεται μέσω εντολών. Η μνήμη του Υπολογιστή αποτελείται από κυκλώματα που δίνουν

μία από δύο δυνατές καταστάσεις. Αυτές οι καταστάσεις μπορεί να είναι, π.χ., αν περνάει ρεύμα από ένα κύκλωμα ή αν δεν περνάει. Άλλες καταστάσεις μπορεί να είναι αν ένα κύκλωμα είναι μαγνητισμένο ή δεν είναι μαγνητισμένο. Η αντιστοιχία μεταξύ δύο σαφώς διακεκριμένων φυσικών καταστάσεων γίνεται μέσω του 0 και του 1 και ορίζει τη βασική μονάδα της πληροφορίας στους υπολογιστές, το λεγόμενο bit. Π.χ., λέμε ότι το bit έχει την τιμή 0, αν το κύκλωμα είναι μαγνητισμένο, ή την τιμή 1, αν το κύκλωμα δεν είναι μαγνητισμένο, κ.ο.κ. Οι διαδικασίες που

επιτελούνται σε έναν υπολογιστή είναι ένας κύκλος επεξεργασίας και αποθήκευσης των bit. Ουσιαστικά, δηλαδή, όλα όσα βλέπουμε στις οθόνες μας και όσα έχουμε αποθηκευμένα στον Υπολογιστή μας είναι ατελείωτες ακολουθίες από bits.

Σε πλήρη αναλογία με την καθημερινότητα, όπου, για να λύσουμε ένα πρόβλημα, καταστρώνουμε ένα σχέδιο ενεργειών, το οποίο ακολουθούμε πιστά, έτσι και στην Πληροφορική χρησιμοποιούμε τα προγράμματα. Ένα πρόγραμμα είναι μια σειρά εντολών, που λέει στον Υπολογιστή τι ακριβώς πρέπει να κάνει, βήμα

πρὸς βῆμα. Ἔτσι, ὅταν λέμε ὅτι ὁ Ὑπολογιστὴς ἐκτελεῖ προγράμματα, ἐννοοῦμε ὅτι ὁ Ὑπολογιστὴς ἐκτελεῖ τὶς ἐντολὲς τοῦ προγράμματος, μία μία.

Χρόνος ἐκτέλεσης τῶν ἐντολῶν ἐνὸς προγράμματος

Ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μας ξέρομε ὅτι, γιὰ νὰ ἐκτελέσει ὁ Ὑπολογιστὴς ἕνα πρόγραμμα ἢ μιὰ ἐργασία (ποὺ συνήθως ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ προγράμματα), χρειάζεται κάποιον χρόνο, ποὺ λέγεται χρόνος ἐκτέλεσης. Ὁ χρόνος ἐκτέλεσης ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὸν χρόνο ποὺ χρειάζονται τὰ κυκλώματα, γιὰ νὰ πάρουν τὴν τιμὴ 0 ἢ τὴν τιμὴ 1 κατὰ τὶς ἐπιμέρους πράξεις, καὶ ὁ ὅποιος εἶναι κατὰ κανόνα πολὺ μικρὸς,

θεὶ ἕνα σῆμα εἶναι αὐτὴ τοῦ φωτὸς στὸ κενό. Κατὰ συνέπεια, ὅλες οἱ διαδικασίες ἐπεξεργασίας καὶ μετάδοσης τῆς πληροφορίας στὰ κυκλώματα τῶν Ὑπολογιστῶν ὑπόκεινται στὸν παραπάνω περιορισμό.

Ἡ ἀναγκαιότητα δημιουργίας τῆς Κβαντομηχανικῆς

Ἡ Κλασικὴ Μηχανικὴ, ἡ ὁποία θεμελιώθηκε ἀπὸ τὸν Isaac Newton καὶ ἐρμηνεύει τὶς κινήσεις τῶν μικροσκοπικῶν φυσικῶν συστημάτων γιὰ αἰῶνες, χρειάστηκε νὰ ὑποστῆ ἀλλαγὴ μετὰ τὸ 1905, ὅταν ὁ Einstein δημοσίευσε τὴν «Εἰδικὴ Θεωρία τῆς Σχετικότητας», καὶ στὴ συνέχεια τὴ «Γενικὴ Θεωρία τῆς Σχετικότητας». Οἱ ἀλλαγὲς αὐτὲς ἀφοροῦσαν τὴ

Γιὰ νὰ ἐκτελέσει ὁ Ὑπολογιστὴς ἕνα πρόγραμμα ἢ μιὰ ἐργασία (ποὺ συνήθως ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ προγράμματα), χρειάζεται κάποιον χρόνο, ποὺ λέγεται χρόνος ἐκτέλεσης. Ὁ χρόνος ἐκτέλεσης ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὸν χρόνο ποὺ χρειάζονται τὰ κυκλώματα, γιὰ νὰ πάρουν τὴν τιμὴ 0 ἢ τὴν τιμὴ 1 κατὰ τὶς ἐπιμέρους πράξεις, καὶ ὁ ὅποιος εἶναι κατὰ κανόνα πολὺ μικρὸς, μερικὰ ἑκατομμυριοστὰ ἢ δισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου. Παρὰ ταῦτα, μπορεῖ νὰ καθυστερήσει σημαντικὰ τὴν ἐκτέλεση προγραμμάτων ποὺ περιέχουν δισεκατομμύρια πράξεις.

μερικὰ ἑκατομμυριοστὰ ἢ δισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου. Παρὰ ταῦτα, μπορεῖ νὰ καθυστερήσει σημαντικὰ τὴν ἐκτέλεση προγραμμάτων ποὺ περιέχουν δισεκατομμύρια πράξεις.

Μὲ τὴν πρόοδο τῆς τεχνολογίας, ὁ χρόνος ἐκτέλεσης μπορεῖ νὰ μειώνεται, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ μείωση ἔχει κάποιον φυσικὸ ὄριο. Τὸ ὄριο αὐτὸ εἶναι ἡ ταχύτητα τοῦ φωτός. Πράγματι, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας τοῦ Einstein, ἡ μέγιστη ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ μεταδο-

συμπεριφορὰ τῶν σωμάτων σὲ μεγάλες ταχύτητες, συγκρίσιμες μὲ αὐτὴ τῆς ταχύτητας τοῦ φωτὸς στὸ κενό (Εἰδικὴ Θεωρία Σχετικότητας) καὶ στὴ συμπεριφορὰ τῶν σωμάτων παρουσία πολὺ ἰσχυρῆς βαρύτητας (Γενικὴ Θεωρία Σχετικότητας). Ἡ ἐπαυξημένη μὲ τὴ Θεωρία τῆς Σχετικότητας Κλασικὴ Μηχανικὴ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν Κλασικὸ Ἠλεκτρομαγνητισμὸ καὶ τὴ Θερμοδυναμικὴ, ἀποτελοῦν τὴ λεγόμενη Κλασικὴ Φυσικὴ, ἡ ὁποία περιγράφει ἱκανοποιητικὰ τὴ συντριπτικὴ πλειοψη-

φία τῶν φαινομένων πού παρατηροῦμε στὸν μακρόκοσμο.

Παρὰ ταῦτα, στὶς ἀρχές τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα ὑπῆρχαν πολλὰ πειραματικά δεδομένα, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ μέλανος σώματος, τὸ φωτοηλεκτρικὸ φαινόμενο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ δομὴ τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦσαν νὰ περιγραφοῦν ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ τὴν Κλασικὴ Φυσικὴ, πέραν ἀπὸ κάποιους νόμους τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων. Ἦταν λοιπὸν ἀναγκαῖο νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ νέα Μηχανικὴ γιὰ τὴν ἐξέταση ἀντικειμένων πολὺ μικρῶν μεγεθῶν, ὅπως μῦρια, ἄτομα καὶ ὑποατομικὰ σωματίδια.

---

*Μὲ τὴν πρόοδο
τῆς τεχνολογίας, ὁ χρόνος
ἐκτέλεσης μπορεῖ
νὰ μειώνεται, ἀλλὰ αὐτὴ
ἢ μείωση ἔχει κάποιο
φυσικὸ ὄριο. Τὸ ὄριο αὐτὸ
εἶναι ἡ ταχύτητα
τοῦ φωτός.*

Ἡ πορεία πρὸς τὴν τελικὴ δημιουργία τῆς ἐπιστήμης τῆς Κβαντομηχανικῆς

Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ νέα πειραματικά δεδομένα γιὰ τὰ φαινόμενα τοῦ μικροκόσμου ὀδήγησε στὴ γέννηση τῆς Κβαντικῆς Φυσικῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖα ἡ ἀπορρόφηση καὶ ἡ ἐκπομπὴ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας σὲ ἀτομικὸ ἐπίπεδο δὲν γίνεται συνεχῶς, ὅπως προβλέπει ἡ Κλασικὴ Φυσικὴ, ἀλλὰ κατὰ ὀρισμένα ποσὰ ἐνέργειας. Αὐτὰ περὶ τὸ 1901 ὀνομάστηκαν *quanta* ἀπὸ τὸν Max Planck, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς Κβαντικῆς Θεωρίας. Πολλοὶ φυσικοὶ συνεργάστηκαν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Κβαντομηχανικῆς, καὶ δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ πού ἀναγκάστηκαν νὰ τὴν ἀποδεχθοῦν,

διότι δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ πειραματικὰ δεδομένα. Μάλιστα, πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι μερικοὶ φυσικοὶ συνέχισαν νὰ τὴν ἀμφισβητοῦν μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους, ὅπως ὁ Einstein.

Μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ 1925 ἡ Κβαντομηχανικὴ δὲν εἶχε κάποιο μαθηματικὸ ὑπόβαθρο, ἀλλὰ ἦταν ἀπλῶς ἓνα σύνολο ἀπὸ ἐμπειρικοὺς κανόνες καὶ μεθόδους ὑπολογισμῶν. Ὁ μαθηματικὸς φορμαλισμὸς τῆς Κβαντομηχανικῆς ὀφείλεται: α) στὸν Werner Heisenberg (Βέρνερ Χάιζενμπεργκ), ὁ ὁποῖος διετύπωσε τὴν Κβαντομηχανικὴ ὡς μιὰ θεωρία πινάκων καὶ ἔδειξε ὅτι, σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν Κλασικὴ Μηχανικὴ, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ταυτόχρονη μέτρηση τῆς θέσης καὶ τῆς ὀρμῆς ἐνὸς κβαντικοῦ σωματιδίου (Ἀρχὴ τῆς Ἀπροσδιοριστίας τοῦ Heisenberg)· β) στὸν Erwin Schrödinger (Ἐρβιν Σρέντιγκερ), ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὴν ἐξίσωση τῆς χρονικῆς ἐξέλιξης τῶν κβαντικῶν συστημάτων. Πρόκειται γιὰ μιὰ κυματικὴ ἐξίσωση, πού φέρει τὸ ὄνομά του καὶ εἶναι κεντρικὴ γιὰ τὴν Κβαντομηχανικὴ. Ἡ κατάσταση ἐνὸς σωματιδίου ἢ ἐνὸς συστήματος περιγράφεται ἀπὸ μιὰ κυματικὴ συνάρτηση (ἢ κυματοσυνάρτηση), πού εἶναι λύση τῆς ἐξίσωσης τοῦ Schrödinger. Οἱ φορμαλισμοὶ τῶν Schrödinger καὶ Heisenberg ἀναπτύχθηκαν ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, ἀλλὰ ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ἰσοδύναμοι.

Κβαντομηχανικὴ καὶ Ἡλεκτρονικὴ

Ἡ Κβαντομηχανικὴ ὑπῆρξε καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν συσκευῶν πού χρησιμοποιοῦμε τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἀφοῦ ἀποτελέσσε τὴ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἡλεκτρονικῆς. Χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ εἶχαμε ἠλεκτρονικὲς συσκευές, ἀλλὰ μόνο ἠλεκτρικές, ὅπως ψυγεία, φούρνους, κουζίνες, μίξερ, ἀναλογικὰ τηλέφωνα κλπ. Δὲν θὰ ὑπῆρχαν κινητὰ τηλέφωνα, οὔτε φούρνοι μικροκυμάτων, οὔτε κἂν ραδιό-

φωνα «τρανζίστορ»! Διότι τὰ ραδιόφωνα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 λειτουργοῦν χάριστη συσκευή πού λέγεται «τρανζίστορ», ἢ «ἡμιαγωγός». Οἱ ἡμιαγωγοὶ εἶναι οἱ θεμελιώδεις μονάδες ἀπὸ τίς ὁποῖες φτιάχνονται τὰ «τσιπάκια» τῶν ὑπολογιστῶν, καὶ ἡ βάση τῆς λειτουργίας τους εἶναι καθαρά

ἢ τὴν καθημερινὴ ἐμπειρία. Ὅμως, ἐπειδὴ ἔχουν πειραματικὴ ὑποστήριξη, πρέπει νὰ τὰ δεχθοῦμε καὶ ἀπλῶς νὰ συμφωνήσουμε ὅτι ὁ κβαντικὸς κόσμος, ὁ μικρόκοσμος, ἔχει τοὺς δικούς του νόμους, πού διαφέρουν ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ περιβάλλοντος ὅπου ζοῦμε, τοῦ μακρόκοσμου.

*Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ νέα πειραματικὰ δεδομένα γιὰ τὰ φαινόμενα τοῦ μικροκόσμου ὀδήγησε στὴ γέννηση τῆς Κβαντικῆς Φυσικῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀπορρόφηση καὶ ἡ ἐκπομπὴ τῆς ἠλεκτρομαγνητικῆς ἀκτινοβολίας σὲ ἀτομικὸ ἐπίπεδο δὲν γίνεται συνεχῶς, ὅπως προβλέπει ἡ Κλασικὴ Φυσικὴ, ἀλλὰ κατὰ ὀρισμένα ποσὰ ἐνέργειας. Αὐτὰ περὶ τὸ 1901 ὀνομάστηκαν *quanta* ἀπὸ τὸν *Max Planck*, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς Κβαντικῆς Θεωρίας. Πολλοὶ φυσικοὶ συνεργάστηκαν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Κβαντομηχανικῆς, καὶ δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ πού ἀναγκάστηκαν νὰ τὴν ἀποδεχθοῦν, διότι δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ πειραματικὰ δεδομένα. Μάλιστα, πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι μερικοὶ φυσικοὶ συνέχισαν νὰ τὴν ἀμφισβητοῦν μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους, ὅπως ὁ *Einstein*.*

κβαντομηχανική. Συνεπῶς, οὔτε Ὑπολογιστὲς θὰ εἶχαμε, παρὰ μόνο αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς τεχνολογίας τῶν λυχνιῶν.

Κατὰ συνέπεια, οἱ σημερινοὶ Ὑπολογιστὲς ἀπαρτίζονται σὲ βασικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ μονάδες τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας εἶναι καθαρά κβαντομηχανικά. Ἐν τούτοις, οἱ Ὑπολογιστὲς λέγονται κλασικοὶ, διότι δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅλες τίς δυνατότητες πού τοὺς ἐπιτρέπει θεωρητικὰ ἡ Κβαντομηχανικὴ, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια.

Χαρακτηριστικὰ τῆς Κβαντομηχανικῆς

Κάποια ἀπὸ τὰ συμπεράσματα τῆς Κβαντομηχανικῆς φαίνονται παράδοξα καὶ ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ

Ἡ κβαντικὴ ὑπέρθεση

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Κλασικὴ Φυσικὴ, ὅπου ἡ κατάσταση ἑνὸς συστήματος εἶναι σαφῶς καθορισμένη, ἂν γνωρίζουμε τίς θέσεις καὶ τίς ὀρμές τῶν ὑποσυστημάτων πού τὸ ἀπαρτίζουν, στὴν Κβαντομηχανικὴ ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἀπροσδιοριστίας, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν γραμμικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐξίσωσης τοῦ *Schrödinger*, ἀλλάζουν κατὰ πολὺ τὸν ὀρισμὸ τῆς ἔννοιας φυσικῆ κατάστασης. Ἐνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Κβαντικῆς Μηχανικῆς εἶναι ὅτι ἕνα κβαντικὸ σύστημα μπορεῖ νὰ βρεθεῖ σὲ μὴ ὑπέρθεση δύο ἢ καὶ περισσοτέρων καταστάσεων, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν λύση τῆς ἐξίσωσης *Schrödinger*. Ὑπέρθεση σημαίνει

ὅτι, ἐὰν ἓνα σύστημα μπορεῖ νὰ βρίσκεται σὲ μία ἀπὸ δύο καταστάσεις, τότε μπορεῖ νὰ βρίσκεται καὶ σὲ ἓναν συνδυασμὸ τῶν δύο καταστάσεων. Ἄρα, ἓνα κβαντικὸ σωματίδιο μπορεῖ νὰ ὑφίσταται σὲ ἓναν συνδυασμὸ δύο ἢ καὶ περισσοτέρων καταστάσεων τὴν ἴδια στιγμῇ. Ἡ κβαντικὴ ὑπέρθεση δὲν σημαίνει ταυτόχρονη συνύπαρξη τῶν ἐπιμέρους κβαντικῶν καταστάσεων. Ἀντιθέτως, ἡ ἴδια ἢ ὑπέρθεση εἶναι ἡ κατάσταση τοῦ συστήματος.

καταστάσεων τὴν ἴδια στιγμῇ. Καὶ αὐτό, ἀκόμη καὶ ἂν μᾶς φαίνεται ἀδιανόητο, ἰσχύει καὶ ἔχει ἐπαληθευθεῖ πειραματικά. Ἄρα, πρέπει νὰ δεχθοῦμε τὴν κβαντικὴ ὑπέρθεση ὡς μιὰ ιδιότητα γνησίως κβαντικὴ, στὴν ὁποία, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, θὰ στηρίζεται ἡ λειτουργία τῶν κβαντικῶν ὑπολογιστῶν.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ μέτρηση, ἡ ἀρχικὴ κβαντικὴ ὑπέρθεση θὰ καταρρεύσει σὲ μία ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους καταστάσεων. Στὴν

Ἡ Κβαντομηχανικὴ ὑπῆρξε καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν συσκευῶν ποὺ χρησιμοποιοῦμε τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἀφοῦ ἀποτελέσει τὴ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἡλεκτρονικῆς. Χωρὶς αὐτὴν δὲν θὰ εἶχαμε ἠλεκτρονικὲς συσκευές, ἀλλὰ μόνο ἠλεκτρικές, ὅπως ψυγεῖα, φούρνους, κουζίνες, μίξερ, ἀναλογικὰ τηλέφωνα κλπ. Δὲν θὰ ὑπῆρχαν κινητὰ τηλέφωνα, οὔτε φοῦρνοι μικροκυμάτων, οὔτε κἂν ραδιόφωνα «τρανζίστορ»! Διότι τὰ ραδιόφωνα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970 λειτουργοῦν χάρη στὴ συσκευὴ ποὺ λέγεται «τρανζίστορ», ἢ «ἡμιαγωγός». Οἱ ἡμιαγωγοὶ εἶναι οἱ θεμελιώδεις μονάδες ἀπὸ τὶς ὁποῖες φτιάχνονται τὰ «τσιπάκια» τῶν ὑπολογιστῶν, καὶ ἡ βάση τῆς λειτουργίας τους εἶναι καθαρὰ κβαντομηχανικὴ. Συνεπῶς, οὔτε Ὑπολογιστὲς θὰ εἶχαμε, παρὰ μόνο αὐτοὺς τῆς παλιᾶς τεχνολογίας τῶν λυχνιῶν.

Ἡ ἔννοια τῆς ὑπέρθεσης φαντάζει ἐξωπραγματικὴ – καὶ εἶναι ἐξωπραγματικὴ! Διότι δὲν ἔχουμε παρόμοια ἐμπειρία στὸν πραγματικὸ κόσμον ὅπου ζοῦμε, στὸν λεγόμενον μακρόκοσμον. Στὸν μακρόκοσμον, ἡ κατάσταση ἑνὸς φλυτζανιοῦ καφέ εἶναι μία: ζεστὸς ἢ κρύος. Δὲν μπορεῖ ὁ καφὲς νὰ βρίσκεται σὲ ἓναν συνδυασμὸ τῶν δύο καταστάσεων, νὰ εἶναι καὶ ζεστὸς καὶ κρύος. Ὅμως στὴν Κβαντομηχανικὴ, ἓνα κβαντικὸ σωματίδιο μπορεῖ νὰ ὑφίσταται σὲ ἓναν συνδυασμὸ δύο ἢ περισσοτέρων

Κβαντομηχανικὴ λοιπὸν ἔχουμε τὶς καταστάσεις καὶ τὶς μετρήσεις οἱ ὁποῖες ὀδηγοῦν τὸ σύστημα ἀπὸ τὴν προ-μετρητικὴν κατάστασιν εἰς τὴν μετα-μετρητικὴν κατάστασιν. Ἐνα σύνθημα παραδείγμα ὑπέρθεσης εἶναι αὐτὸ τῶν καταστάσεων spin ἑνὸς ἠλεκτρονίου. Ἀποδείχθηκε πειραματικὰ ὅτι τὸ ἠλεκτρόνιον χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ιδιότητα, γνησίως κβαντικὴ, ποὺ ὀνομάζεται spin. Τὸ spin μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ φανταστεῖ σὰν μιὰ κβαντικὴ εἶδος στροφορμῆς, ἂν καὶ στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι. Τὸ

διάνυσμα της στροφορμής μπορεί να έχει κατεύθυνση προς τα πάνω ή κατεύθυνση προς τα κάτω, ως προς έναν άξονα z. Το δέ μέτρο του ηλεκτρονικού spin είναι 1/2. Άν έχει κατεύθυνση προς τα πάνω (προς τον θετικό άξονα z), λέμε ότι έχουμε spin 1/2, ενώ αν έχει κατεύθυνση προς τα κάτω, λέμε ότι έχουμε spin -1/2. Ένα ηλεκτρόνιο λοιπόν μπορεί να βρεθεί σε μια κατάσταση υπέρθεσης των καταστάσεων 1/2 και -1/2, ή οποία θα καταρρεύσει μετά από μια σχετική μέτρηση στην τιμή του spin 1/2 ή -1/2.

Ἡ Κβαντική Σύμπλεξη

Ο Einstein δὲν ἀποδεχόταν τὰ συμπεράσματα τῆς Κβαντομηχανικῆς καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἐπινοήσῃ νοητικὰ πειράματα, γιὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴ μὴ ὀρθότητά της. Σὲ μιὰ τέτοια προσπάθεια, μαζί μὲ τοὺς Podolsky καὶ Rosen διατύπωσε τὸ περίφημο νοητικὸ πείραμα τῶν Einstein-Podolsky-Rosen, ποὺ πῆρε τὴν ὀνομασία EPR ἀπὸ τὰ ἀρχικά τους.

Ἔστω λοιπὸν μιὰ πηγὴ ποὺ παράγει ζεύγη ἠλεκτρονίων καὶ ποζιτρονίων. Σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς Φυσικῆς, τὰ δύο αὐτὰ σωματίδια τοῦ κάθε ζεύγους θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ἀντίθετα spin, ὥστε τὸ συνολικὸ spin τοῦ κάθε ζεύγους νὰ εἶναι ἴσο μὲ 0.

Θεωροῦμε τὰ σωματίδια τοῦ ζεύγους ἠλεκτρονίου-ποζιτρονίου ποὺ ἐκπέμφθηκαν ἀπὸ κάποιο φυσικὸ σύστημα σὲ μεγάλη ἀπόσταση μεταξύ τους. Τότε, ἀν μετρήσουμε τὴν τιμὴ τοῦ spin π.χ. στὸ ἠλεκτρόνιο, αὐτόματα γνωρίζουμε τὴν τιμὴ τοῦ spin καὶ τοῦ ἀπομακρυσμένου ποζιτρονίου, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν τὴ μετρήσουμε: αὐτὸ θὰ ἔχει ἀντίθετη τιμὴ. Σύμφωνα μὲ τὴν Κβαντομηχανικὴ, μὲ τὴ μέτρηση τοῦ spin τοῦ ἠλεκτρονίου γίνεται «κατάρρευση τῆς κυματοσυνάρτησής» του, ποὺ σημαίνει πὼς «ἐπιλέξαμε» τὴ μία ἀπὸ τὶς δύο τιμὲς τοῦ spin του. Ταυτόχρονα, ὅμως, «ἐπιλέγεται» καὶ ἡ τιμὴ τοῦ spin τοῦ ἀπομακρυσμένου ποζιτρονίου.

Δηλαδή, μὲ τὴν «κατάρρευση τῆς κυματοσυνάρτησης» στὸ ἠλεκτρόνιο, συνέβη καὶ «κατάρρευση τῆς κυματοσυνάρτησης» στὸ ποζιτρονιο, κάτι ποὺ σύμφωνα μὲ τοῦ Einstein-Podolsky-Rosen σημαίνει ἀκαριαία μετάδοση τῆς πληροφορίας ἀνάμεσα σὲ πολὺ μακρινὲς ἀποστάσεις, ὅποτε παραβιάζεται ἡ Θεωρία τῆς Σχετικότητας, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει ταχύτητες μεγαλύτερες ἀπὸ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός. Κατὰ συνέπεια, σύμφωνα μὲ τοὺς Einstein-Podolsky-Rosen, ἡ Κβαντομηχανικὴ δὲν εἶναι πλήρης θεωρία. Ἴσως ὑπάρξουν κάποιοι ἄγνωστες κρυμμένες μεταβλητές, οἱ ὁποῖες εἶναι ὑπεύθυνες γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ παραδόξου αὐτοῦ.

Τὸ EPR παράδοξο ἀναδεικνύει τὸν μὴ τοπικὸ χαρακτήρα τῆς Κβαντομηχανικῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπόρροια τῆς ἰκανότητας τῶν κβαντικῶν συστημάτων νὰ βρίσκονται σὲ κατάσταση υπέρθεσης. Ὄταν δύο (ἢ καὶ περισσότερα) συστήματα ἀλληλεπιδράσουν καὶ στὴ συνέχεια ἀπομακρυνθοῦν σὲ τεράστιες ἀποστάσεις μεταξύ τους, τότε βρίσκονται ὡς σύνολο σὲ μιὰ κατάστασης κβαντικῆς σύμπλεξης. Ἡ κβαντικὴ σύμπλεξη (quantum entanglement) εἶναι τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν κβαντικῶν συστημάτων ποὺ δὲν ἀπαντᾶται στὸν μικρόκοσμο τῆς Κλασικῆς Φυσικῆς. Πολλὲς συζητήσεις ἔγιναν καὶ γίνονται γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ παραδόξου EPR. Ἡ πρώτη πειραματικὴ ἐπιβεβαίωση τοῦ μὴ τοπικοῦ χαρακτήρα τῆς Κβαντομηχανικῆς ἔγινε τὸ 1982 ἀπὸ τὸν Alan Aspect καὶ τοὺς συνεργάτες του, ἐπιβεβαιώνοντας τὸν John Bell, ποὺ ἀπέδειξε μὲ αὐστηρὸ τρόπο ὅτι καμμία θεωρία τοπικῶν κρυμμένων μετα-

βλητῶν δὲν ἔχει ἐναρμονιστεῖ μὲ τὴν καθ-
ντικὴ συμπεριφορὰ. Ἡ Κβαντομηχανικὴ
εἶναι γνησίως μὴ τοπικὴ θεωρία. Παρὰ
λοιπὸν τὸ γεγονός ὅτι ὁ Einstein ἔσφαλε,
συνεισέφερε σημαντικὰ στὴν πρόοδο τῆς
ἐπιστήμης, διότι ὑπέβαλε τὴν Κβαντομη-
χανικὴ σὲ σκληρὲς δοκιμὲς, ποὺ ἀνάγκα-
σαν τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς νὰ ἐμβαθύνουν
στὶς ἰδέες τῆς καὶ νὰ ξεκαθαρίσουν πολλὰ
ἀμφιλεγόμενα θέματα.

κλώματα. Ἐπίσης, μὲ bits λειτουργοῦν καὶ
οἱ σημερινοὶ Ὑπολογιστὲς τῆς 4ης Γενιᾶς
(1971-σήμερα), ὅπως τοὺς γνωρίζουμε.

Μιὰ ἐπανάσταση συντελεῖται τώρα
μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν κβαντικῶν Ὑπολο-
γιστῶν. Στοὺς κβαντικοὺς Ὑπολογιστὲς,
τὰ bits θὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ τὰ λεγόμε-
να qubits. Τὸ ὄνομα qubit εἶναι συντόμευ-
ση τοῦ κβαντικοῦ bit (quantum bit), ποὺ
εἶναι σὰν τὸ κανονικὸ bit, δηλαδὴ παίρ-

---

*Ἡ ἔννοια τῆς ὑπέρθεσης φαντάζει ἐξωπραγματικὴ –
καὶ εἶναι ἐξωπραγματικὴ! Διότι δὲν ἔχουμε παρόμοια
ἐμπειρία στὸν πραγματικὸ κόσμον ὅπου ζοῦμε, στὸν
λεγόμενον μακρόκοσμον. Στὸν μακρόκοσμον, ἡ κατάστασις
ἐνὸς φλυτζανιοῦ καφῆ εἶναι μία: ζεστὸς ἢ κρύος. Δὲν
μπορεῖ ὁ καφῆς νὰ βρίσκεται σὲ ἕνα συνδυασμὸ τῶν
δύο καταστάσεων, νὰ εἶναι καὶ ζεστὸς καὶ κρύος. Ὅμως
στὴν Κβαντομηχανικὴ, ἕνα κβαντικὸ σωματίδιο μπορεῖ
νὰ ὑφίσταται σὲ ἕνα συνδυασμὸ δύο ἢ περισσοτέρων
καταστάσεων τὴν ἴδια στιγμὴ. Καὶ αὐτό, ἀκόμη καὶ ἂν
μᾶς φαίνεται ἀδιανόητον, ἰσχύει καὶ ἔχει ἐπαληθευθεῖ
πειραματικά. Ἄρα, πρέπει νὰ δεχθοῦμε τὴν κβαντικὴ
ὑπέρθεσι ὡς μιὰ ἰδιότητα γνησίως κβαντικὴ, στὴν ὁποία,
ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, θὰ στηρίζεται ἡ λειτουργία
τῶν κβαντικῶν ὑπολογιστῶν.*

Οἱ κβαντικοὶ Ὑπολογιστὲς

Ἀναφέραμε παραπάνω ὅτι οἱ σημε-
ρινοὶ Ὑπολογιστὲς λειτουργοῦν μὲ κυ-
κλώματα ποὺ λέγονται bits, τὰ ὁποῖα δί-
νουν μιὰ ἀπὸ δύο καταστάσεις, οἱ ὁποῖες
παριστάνονται μὲ τὸ 0 ἢ τὸ 1. Μὲ bits
λειτούργησαν οἱ Ὑπολογιστὲς τῆς 1ης
Γενιᾶς (1943-1956) μὲ εἰδικὲς λυχνίες, μὲ
bits λειτούργησαν οἱ Ὑπολογιστὲς τῆς
2ης Γενιᾶς (1956-1963), στοὺς ὁποῖους
οἱ λυχνίες ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τραν-
ζίστορες, καὶ τῆς 3ης Γενιᾶς (1964-1971),
ποὺ χρησιμοποίησαν Ὀλοκληρωμένα Κυ-

νει τιμὲς 0 ἢ 1, ἀλλὰ ὄχι μόνο αὐτές. Τὸ
qubit μπορεῖ νὰ βρεθεῖ σὲ μιὰ ὑπέρθεσι
τῶν καταστάσεων 0 καὶ 1, κάτι ποὺ τοῦ
προσδίδει τεράστιες δυνατότητες, τόσο
στὴν ἀποθήκευσι, ὅσο καὶ στὴν ἐπεξεργ-
ασία καὶ τὴ μετάδοσι τῆς πληροφορίας.
Ἀναμένεται λοιπὸν νὰ συντελεστεῖ μιὰ
μεγάλῃ τεχνολογικὴ ἐπανάστασι, διότι
ἕνας κβαντικὸς Ὑπολογιστὴς θὰ μπορεῖ
νὰ πραγματοποιεῖ μὲ ἀπίστευτη ταχύτη-
τα ὑπολογισμοὺς ποὺ κανένας ἀπὸ τοὺς
συνήθεις Ὑπολογιστὲς δὲν θὰ μποροῦσε
νὰ κάνει σὲ ἀντίστοιχον χρόνον.

Δυνατότητες που προσφέρει ή κβαντική υπέρθεση στους κβαντικούς υπολογιστές

Όπως αναφέραμε πιο πριν, ή τιμή ενός κλασικού bit πληροφορίας είναι τὸ 0 ή τὸ 1. Τὸ qubit μπορεί νὰ λάβει αὐτὲς τὲς τιμές, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὴ δυνατότητα, σὰν κβαντικὸ σύστημα που εἶναι, νὰ βρεθεῖ σὲ υπέρθεση τῶν καταστάσεων 0 καὶ 1. Αὐτὴ ἡ ιδιότητα ἐπιτρέπει νὰ πραγματοποιοῦνται παράλληλοι ὑπολογισμοί, καὶ ἔτσι μειώνεται κατὰ πολὺ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος ἐκτέλεσης ἐνὸς προγράμματος. Ἡ κβαντικὴ υπέρθεση δίνει στὰ qubits τὴ δυνατότητα παράλληλων ὑπολογισμῶν. Μὲ τὴν υπέρθεση, δηλαδή, εἶναι σὰν νὰ ἔχουμε πολλοὺς ἐπεξεργαστὲς που ἔκτελούν τὸ ἴδιο εἶδος πράξης ταυτόχρονα.

Ἄν μιλήσουμε μὲ μαθηματικά, ἓνα qubit μπορεί νὰ καταχωρήσει 2 συνδυασμοὺς ταυτόχρονα, ἢ $2^1 = 2$. Δύο qubits μπορούν νὰ καταχωρήσουν 4 συνδυασμοὺς ταυτόχρονα, ἢ $2^2 = 4$. Τρία qubits μπορούν νὰ καταχωρήσουν 8 συνδυασμοὺς ταυτόχρονα, ἢ $2^3 = 8$. Τέσσερα qubits μπορούν νὰ καταχωρήσουν 16 συνδυασμοὺς ταυτόχρονα, ἢ $2^4 = 16$. Ν qubits μπορούν νὰ καταχωρήσουν 2^N συνδυασμοὺς ταυτόχρονα. Ἄν $N = 300$, αὐτὸ σημαίνει ὅτι 300 qubits μπορούν νὰ καταχωρήσουν 2^{300} συνδυασμοὺς ταυτόχρονα! Αὐτὸ σημαίνει περισσότερους ἀπὸ 10^{90} ἀριθμοὺς ταυτόχρονα. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι τεράστιος! Οἱ φυσικοὶ λένε ὅτι εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων που ὑπάρχουν στὸ ὄρατὸ Σύμπαν! Ἄρα, ἂν ἔχουμε 300 qubits (που ὑλοποιοῦνται μὲ 300 φωτόνια ἢ 300 ἄλλα σωματίδια), αὐτὰ μπορούν νὰ καταχωρήσουν περισσότερους ἀριθμοὺς ἀπὸ ὅσα ἄτομα ὑπάρχουν στὸν κόσμος!

Πέραν τῆς μεγάλης ταχύτητας στὸς ὑπολογισμοὺς, ἡ κβαντικὴ υπέρθεση ἀποδεικνύεται πολὺ χρήσιμη καὶ στὴν ἀσφάλεια τῆς μετάδοσης πληροφοριῶν. Πράγματι, τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν

ἀναπτυχθεῖ διάφορα κβαντικὰ πρωτόκολλα ἐπικοινωνίας, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν πολὺ ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀσφαλείας σὲ σχέση μὲ τὰ ἀντίστοιχα κλασικά.

Ἑλοποίηση τῶν qubits

Ἑπάρχουν ἀρκετὲς φυσικὲς ὀντότητες ἢ φυσικὰ συστήματα που μπορούν νὰ ὑλοποιήσουν τὰ qubits. Γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, πρέπει νὰ λυθοῦν πρακτικὰ προβλήματα, που σχετίζονται κυρίως μὲ τὴν ἀλληλεπίδρασή τους μὲ τὸ περιβάλλον. Σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο, κάθε φυσικὸ σύστημα τὸ ὁποῖο μπορεί νὰ βρεθεῖ σὲ δύο σαφῶς καθορισμένες κβαντικὲς καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ σὲ υπέρθεση αὐτῶν, μπορεί νὰ παίξει τὸν ρόλο τοῦ qubit. Γιὰ παράδειγμα, τὸ spin τοῦ ἠλεκτρονίου εἶναι ἓνα σύνηθες παράδειγμα ὑλοποίησης qubit, ὅπου ἡ κατάσταση spin-πάνω εἶναι τὸ 0 καὶ ἡ κατάσταση spin-κάτω εἶναι τὸ 1. Ἑπάρχει μιὰ μεγάλη ποικιλία ἀπὸ συστήματα, τόσο φυσικὰ ὅσο καὶ τεχνητὰ, τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποψήφια qubits, ὅπως τὰ φωτόνια, οἱ κβαντικὲς κουκίδες, τὰ ὑπεραγώγιμα ὑλικά, τὰ ἐνεργειακὰ ἐπίπεδα παγιδευμένων ἰόντων κλπ.

Δημιουργία κβαντικῶν Ἑπολογιστῶν.

Προβλήματα που ὑπάρχουν γιὰ μετάβαση ἀπὸ τὴ θεωρία στὴν πράξη.

Ἄν καὶ σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο τὰ qubits υπερέχουν πολὺ τῶν bits, ἡ φυσικὴ ὑλοποίησή τους ἀποτελεῖ δύσκολο πρόβλημα. Κατὰ συνέπεια, ἡ κατασκευὴ τῶν κβαντικῶν ὑπολογιστῶν εἶναι ἔξαιρετικὰ δύσκολη ἐργασία.

Μιὰ βασικὴ δυσκολία εἶναι ὅτι τὰ κβαντικὰ συστήματα εἶναι ἀνοικτὰ, δηλαδή ἀνταλλάσσουν ἐνέργεια καὶ πληροφορία μὲ τὸ περιβάλλον. Αὐτὸ σημαίνει πὼς εἶναι ἔξαιρετικὰ δύσκολη ἡ πλήρης ἀπομόνωσή τους ἀπὸ αὐτό. Ἡ βασικὴ συνέπεια τῆς ἐπίδρασης τοῦ περιβάλλοντος στὰ κβαντικὰ συστήματα εἶναι ἡ ἀπώλεια

τῆς δυνατότητας τῶν συστημάτων αὐτῶν νὰ συμπεριφέρονται μὲ κβαντικὸ τρόπο. Τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖο εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα σύνολο ἀπὸ κβαντικὰ συστήματα, δρᾷ ἐν γένει ὡς θόρυβος, δηλαδὴ ὡς μιὰ ἀκανόνιστη ἀκολουθία χτυπημάτων στὸ σύστημα, ἢ ὁποῖα καταστρέφει τὴ λεγόμενη κβαντικὴ συνοχή. Ἡ διαδικασία αὐτή, ἢ ὁποῖα λέγεται κβαντικὴ ἀποσυ-

πρέπει νὰ λειτουργοῦν μὲ διαφορετικούς καὶ πολὺ πιὸ περίπλοκους ἀλγόριθμους ἀπὸ αὐτοὺς τῶν σημερινῶν ὑπολογιστῶν. Ὁ τρόπος προγραμματισμοῦ θὰ ἀλλάξει ριζικά, καὶ θὰ χρειαστεῖ ἀρκετὸς χρόνος, μέχρι νὰ μποροῦν νὰ δημιουργοῦνται σωστὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ προγράμματα γιὰ κβαντικούς ὑπολογιστές.

Μιὰ ἐπανάσταση συντελεῖται τώρα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν κβαντικῶν Ὑπολογιστῶν. Στους κβαντικούς Ὑπολογιστές, τὰ bits θὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ τὰ λεγόμενα qubits. Τὸ ὄνομα qubit εἶναι συντόμευση τοῦ κβαντικοῦ bit (quantum bit), ποὺ εἶναι σὰν τὸ κανονικὸ bit, δηλαδὴ παίρνει τιμὲς 0 ἢ 1, ἀλλὰ ὄχι μόνο αὐτές. Τὸ qubit μπορεῖ νὰ βρεθεῖ σὲ μιὰ ὑπέρθεση τῶν καταστάσεων 0 καὶ 1, κάτι ποὺ τοῦ προσδίδει τεράστιες δυνατότητες, τόσο στὴν ἀποθήκευση, ὅσο καὶ στὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴ μετάδοση τῆς πληροφορίας. Ἀναμένεται λοιπὸν νὰ συντελεστεῖ μιὰ μεγάλη τεχνολογικὴ ἐπανάσταση, διότι ἓνας κβαντικὸς Ὑπολογιστὴς θὰ μπορεῖ νὰ πραγματοποιεῖ μὲ ἀπίστευτη ταχύτητα ὑπολογισμοὺς ποὺ κανένας ἀπὸ τοὺς συνήθεις Ὑπολογιστές δὲν θὰ μπορούσε νὰ κάνει σὲ ἀντίστοιχο χρόνο.

νοχή (quantum decoherence), εἶναι ἐξαιρετικὰ γρήγορη (συνήθως συντελεῖται σὲ δισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου) καὶ μὴ ἀντιστρεπτή. Καταστρέφει δὲν τὴν ἱκανότητα τῶν qubits νὰ βρίσκονται σὲ ὑπερθέσεις καταστάσεων. Μὲ ἄλλα λόγια, τὰ «μεταμορφώνει» σὲ κλασικὰ bits.

Οἱ παραπάνω ἰδιαιτερότητες τῶν κβαντικῶν συστημάτων δημιουργοῦν καὶ τὸ ἐρώτημα πῶς θὰ πρέπει νὰ προγραμματίζονται οἱ κβαντικοὶ ὑπολογιστές. Πράγματι, ἓνα πρόβλημα ποὺ θὰ καθυστερήσει τὴν παραγωγή τῶν κβαντικῶν ὑπολογιστῶν εἶναι ὅτι αὐτοὶ θὰ

Ἡ ἔρευνα γιὰ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν κλασικὴ στὴν κβαντικὴ ἐποχὴ

Οἱ κβαντικοὶ ὑπολογιστές ποὺ ἔχουν δημιουργηθεῖ ἕως τώρα εὐρίσκονται μᾶλλον σὲ πειραματικὸ στάδιο καὶ μποροῦν νὰ ἐκτελοῦν περιορισμένες μόνο λειτουργίες, ἐνῶ εἶναι ἐπίσης δύσκολο νὰ προγραμματισθοῦν. Χρειάζεται πολλὴ ἔρευνα ἀκόμα, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ λύνουν προβλήματα πολὺ πιὸ γρήγορα ἀπὸ τοὺς σημερινούς ὑπολογιστές. Πολλὲς ἐρευνητικὲς ομάδες σὲ διάφορες χῶρες ἐργάζονται, γιὰ νὰ ὀδηγήσουν τὴν Πληροφορικὴ, τὴς τηλεπικοινωνίες καὶ τὸ διαδίκτυο

Ἄν καὶ σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο τὰ qubits ὑπερέχουν πολὺ τῶν bits, ἡ φυσικὴ ὑλοποίησή τους ἀποτελεῖ δύσκολο πρόβλημα. Κατὰ συνέπεια, ἡ κατασκευὴ τῶν κβαντικῶν ὑπολογιστῶν εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη ἐργασία. Μιὰ βασικὴ δυσκολία εἶναι ὅτι τὰ κβαντικὰ συστήματα εἶναι ἀνοικτά, δηλαδὴ ἀνταλλάσσουν ἐνέργεια καὶ πληροφορία μὲ τὸ περιβάλλον. Αὐτὸ σημαίνει πὼς εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη ἡ πλήρης ἀπομόνωσή τους ἀπὸ αὐτό. Ἡ βασικὴ συνέπεια τῆς ἐπίδρασης τοῦ περιβάλλοντος στὰ κβαντικὰ συστήματα εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς δυνατότητας τῶν συστημάτων αὐτῶν νὰ συμπεριφέρονται μὲ κβαντικὸ τρόπο.

στὴν κβαντικὴ ἐποχί. Πρὸς τὸ παρόν, παραμένει δύσκολο νὰ προβλέψει κανεὶς πότε αὐτὲς οἱ προσπάθειες θὰ εὐοδοθοῦν, ἀλλὰ εἶναι μᾶλλον σίγουρο ὅτι θὰ χρειασθεῖ ἀκόμη ἀρκετὸς χρόνος, μέχρι οἱ κβαντικοὶ ὑπολογιστὲς νὰ φθάσουν στὸ πλήρες δυναμικὸ τους.

Πολλὲς ἐρευνητικὲς ομάδες σὲ Ἑλληνικὰ πανεπιστήμια (ὅπως π.χ. τὸ Πανεπιστήμιο Πατρῶν, τὸ Πολυτεχνεῖο Κρήτης κλπ.) καὶ ἐρευνητικὰ κέντρα (ὅπως π.χ. τὸ Ἴδρυμα Τεχνολογίας καὶ Ἔρευνας, ΙΤΕ, στὴν Κρήτη) δραστηριοποιοῦνται σὲ περιοχὲς ποὺ ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τὶς κβαντικὲς τεχνολογίες. Μάλιστα, ἡ Διεύθυνση Σχεδιασμοῦ καὶ Προγραμματισμοῦ Πολιτικῶν καὶ Δράσεων Ἐρευνας καὶ Καινοτομίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας χρηματοδοτεῖ τέτοιες προσπάθειες.

Κατὰ τὴν προετοιμασία τοῦ παρόντος ἄρθρου, ἐπισκεφθίκαμε τὸ Κέντρο Ἐρευνῶν Ἀστρονομίας καὶ Ἐφηρμοσμένων Μαθηματικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΚΕΑΕΜ), στὸ ὁποῖο διεξάγεται ἔρευνα τόσο στὰ θεμέλια τῆς Κβαντομηχανικῆς, ὅσο καὶ στὴν Κβαντικὴ Πληροφορικὴ. Θὰ θέλαμε νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν Δρα Ἀθανάσιο Χρ. Τζέμο, μεταδιδακτορικὸ ἐρευνητὴ τοῦ ΚΕΑΕΜ, γιὰ τὶς πληρο-

φορίες ποὺ μᾶς παρέσχε καὶ γενικὰ γιὰ τὴ βοήθειά του.

Βιβλιογραφία

- *Κβαντικὴ Φυσικὴ καὶ Πραγματικότητα*. John Gribbin, 1984, Ἐκδόσεις ΩΡΟΡΑ.
- *Κβαντικὸς ἐναγκαλισμὸς (Τὸ μεγαλύτερο μυστήριο στὴ Φυσικὴ)*. Aczel D. Amir, 2008, Ἐκδόσεις ΕΝΑΛΙΟΣ.
- *Ἐπίδραση Κλασικοῦ Θορύβου σὲ Ἀνοικτά Συστήματα Συζευγμένων Qubits*. Διδακτορικὴ Διατριβή. Ἀθανάσιος Χρ. Τζέμος, 2013, Πανεπιστήμιο Πατρῶν.
- *Lectures on Physics*, Vol. III. Richard P. Feynman, 1966, Addison-Wesley publishing company.
- *Quantum Mechanics Fundamentals*. Kurt Gottfried, 2013, Springer Science-Business Media N.Y.
- *Φυσικὴ καὶ Φιλοσοφία*. Werner Heisenberg, 1978, Ἐκδόσεις Κάλβος.
- *Κβαντικὰ Παράδοξα*. Jim Al-Khalili, 2005, Ἐκδοτικός Οἶκος ΤΡΑΥΛΟΣ.
- «Τὸ μέλλον τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν», περιοδικὸ Ἀκτίνες 760 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016), σ. 203-214, Γεώργιος Κοντόπουλος, Ἀθανάσιος Χρ. Τζέμος.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΛΙΒΑΝΗΣ

ΝΕΑ ΑΤΖΕΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ!

Ενα περιστατικό το οποίο συνέβη προ ολίγου καιρού φανερώνει τα νέα ήθη τα οποία επικρατούν πλέον στον χώρο της Εκπαίδευσης. Μία εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας (Φ.2.1/ΕΧ/101346/149068/Δ7/19-11-2021) έδινε άδεια-έγκρισια στα σχολεία (Γυμνάσια) να χρησιμοποιήσουν, όσα το επιθυμούσαν, ένα εκπαιδευτικό υλικό (βίντεο) το οποίο είχε δημιουργήσει η Έλληνική Έταιρεία Προγεννητικής Αγωγής σχετικώς με το «άγέννητο παιδί». Το υλικό αυτό εστόχευε στο να διδάξει τους μαθητές ότι η ζωή του ανθρώπου αρχίζει από την σύλληψή του ως έμβριου και ότι υπάρχουν επιδράσεις σε ολόκληρο την προγεννητική περίοδο της ζωής του ανθρώπου, οι οποίες επηρεάζουν το έμβρυο. Η εγκύκλιος, παρ' ότι ήταν τυπικώς υπηρεσιακή και όχι δεσμευτική για την εφαρμογή της από τα σχολεία, διέρρευσε στα χέρια του Τύπου, και άρχισαν άμέσως τα επικριτικά σχόλια για «έπιστροφή στον Μεσαίωνα», για «αντιεπιστημονικές απόψεις», για «άμφισβήτηση του νομίμου δικαιώματος στην άμβλωση» κ.λπ. Επειδή συνεδρίαζε η Βουλή των Ελλήνων για την πρόταση μομφής, έλαβε θέσι και η Υπουργός Παιδείας, η οποία αψημέρον ανέκαλεσε την προηγουμένη εγκύκλιο, αφού προηγουμένως κατηγόρησε τον ΣΥΡΙΖΑ ότι επί της κυβερνήσεώς του είχε επιδοτήσει την συγκεκριμένη εταιρεία (Μ.Κ.Ο.) με το ποσό των 100.000 ευρώ. Η

αναφορά στο «άγέννητο παιδί» δεν ήμπόρεσε ούτε μία ημέρα να αντέξει τα βέλη του Τύπου και των λεγομένων «κοινωνικών δικτύων» του διαδικτύου, όπως άλλοτε ή αφίσσα για το άγέννητο παιδί, η οποία αφηρέθη αψημέρον από τους χώρους του Μετρού Αθηνών. Μάλιστα, κατά δημοσίευμα της *Εστίας* (31.1.2022), το μη κερδοσκοπικό Σωματείο Έλληνική Έταιρεία Προγεννητικής Αγωγής έχει χαρακτηριστεί ως αίρεσις από την Έκκλησία της Ελλάδος.

Από την άλλη πλευρά, όμως, μέσα στον χώρο της Εκπαίδευσης προωθούνται και επιβάλλονται διά νόμου προγράμματα και εκπαιδευτικό υλικό του Υπουργείου Παιδείας για την σεξουαλική αγωγή, ήδη από την πρώιμη ηλικία των μαθητών του Νηπιαγωγείου. Εκεί προωθείται η νέα ατζέντα των ΛΟΑΤΚΙ για την ομοφυλοφιλία, την αλλαγή φύλου, την σεξουαλική ικανοποίηση άνευ ήθικων φραγμών κ.λπ. Εκεί ο Τύπος και τα «κοινωνικά δίκτυα» όχι μόνον δεν αντιδρούν, αλλά συγχαίρουν και επαινούν, διότι αυτό επιβάλλει η λεγόμενη πολιτική ορθότης. Μονόπλευρος αγωγή κατά συνέπεια σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης για τα ζητήματα της σεξουαλικής αγωγής.

Τόν ίδιο καιρό με το συμβάν στην χώρα μας, στον μακρινό Καναδά ένας διαπρεπής και τολμηρός Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Jordan Peterson, παρητήθη από την θέσι του διαφωνών με την επιβολή στο Πανεπιστήμιο του ποσοστού της «ποικιλομορφίας, της συμπερίληψης

και της ισότιμης μεταχείρισης». (Βλ. <https://enromiosini.gr/arthrografia/i-ysteria-tis-politikis/>). Συμφώνως με νόμο για την προώθησι των ΛΟΑΤΚΙ και άλλων φυλετικών, θρησκευτικών και σεξουαλικών μειονοτήτων, ως μεταπτυχιακοί φοιτητές, υποψήφιοι διδάκτορες και μεταδιδακτορικοί έρευνητές θα πρέπει να επιλέγονται όχι μόνον οί έχοντες τὰ τυπικά και ουσιαστικά προσόντα, αλλά και άλλα άτομα με ολιγώτερα προσόντα, τὰ

φέρουμε μᾶς προβληματίζουν για τὸ ποῦ πορεύεται ἡ Ἐκπαίδευσις στὸν δυτικὸ κόσμο. Ἡ ἰδεολογία τῆς «πολιτικῆς ὀρθότητος» ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται διὰ νόμου στὶς βαθμίδες τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ἐπηρεάζει τὶς νέες γενεές με τὶς μονόπλευρες καὶ μονοδιάστατες ἀντιλήψεις περὶ φύλου, μειονοτήτων, δικαιωμάτων κ.λπ. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια οἱ αὐριανοὶ ἀπόφοιτοὶ τῶν Πανεπιστημίων νὰ θεωροῦν ὡς ἀληθεῖς καὶ δεδομένες

Ἡ ἰδεολογία τῆς «πολιτικῆς ὀρθότητος» ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται διὰ νόμου στὶς βαθμίδες τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ ἐπηρεάζει τὶς νέες γενεές με τὶς μονόπλευρες καὶ μονοδιάστατες ἀντιλήψεις περὶ φύλου, μειονοτήτων, δικαιωμάτων κ.λπ. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια οἱ αὐριανοὶ ἀπόφοιτοὶ τῶν Πανεπιστημίων νὰ θεωροῦν ὡς ἀληθεῖς καὶ δεδομένες αὐτὲς τὶς ἀπόψεις καὶ νὰ τὶς μεταφέρουν στὴν ζωὴ καὶ στὴν ἐργασία τους.

ὁποῖα ὅμως θὰ ἀνήκουν σὲ κάποια μειονότητα με ποσόστωσι. Δὲν ὑπάρχει περίπτωσις, ὅπως γράφει στὴν παραίτησί του, νὰ ἐπιλεγῆ ἕνας λευκὸς ἑτεροφυλόφιλος ἄνδρας με ἰκανότητες καὶ προσόντα, ὅταν συναγωνίζεται ἄτομα τῶν μειονοτήτων, τὰ ὁποῖα διὰ νόμου πλέον προωθοῦνται στὶς θέσεις αὐτὲς με ποσοστά, ἀνεξαρτήτως ἐὰν ὑστεροῦν σὲ προσόντα. Καὶ τὰ Πανεπιστήμια ἐφαρμόζουν τὸν νόμο, γιὰ νὰ μὴν ἀπολέσουν τὶς ἐπιδοτήσεις καὶ τὶς χρηματοδοτήσεις τοῦ κράτους. Γιὰ λόγους δῆθεν ἀντιρατσιστικοὺς ἐξοβελίζονται ἀπὸ τὶς θέσεις αὐτὲς οἱ ἰκανότεροι καὶ οἱ ἄριστοι, ἐπεὶδὴ δὲν ἀνήκουν σὲ κάποιου τύπου μειονότητα.

Τὰ περιστατικὰ τὰ ὁποῖα ἀνα-

αὐτὲς τὶς ἀπόψεις καὶ νὰ τὶς μεταφέρουν στὴν ζωὴ καὶ στὴν ἐργασία τους. Κατὰ τὴν καταγγελία τοῦ Καθηγητοῦ Peterson, ἡ ἰδεολογία αὐτὴ ἔχει εἰσχωρήσι καὶ στὸν χῶρο τοῦ θεάματος, ὅπου τὰ σενάρια καὶ ἡ ποσόστωσις τῶν χαρακτήρων ἀπὸ κάθε μειονότητα ἐλέγχονται καὶ ἐγκρίνονται ἀπὸ Ὅργανώσεις καὶ Ἐπιτροπές, ἐνθυμίζοντας τοὺς ἐπιτρόπους καὶ λογοκριτὲς τῶν κομμουνιστικῶν συστημάτων τοῦ παρελθόντος. Κάθε ὑγιὴς φωνή, κάθε ἀντίδρασις, πρέπει νὰ καμφθῆ ὡς ἀναχρονιστικὴ, μεσαιωνικὴ, σκοταδιστικὴ, ὀπισθοδρομικὴ κ.λπ.

Ἀκόμη καὶ ἡ συντηρητικὴ μερὶς τοῦ Τύπου, συχνὰ ἀνεπαισθήτως, ἐγκλωβίζεται στὰ κλισιὰ τῆς πολιτικῆς ὀρθότητος καὶ συμπλέει με

τούς ύπολοιπούς. Ἐπὶ παραδείγματι, στὴν ἡμερησίδα Ἐστία τῆς 30.1.2022 μία μικρὰ εἴδησις ἀπὸ τὴν Φινλανδία ἔλαβε τὸν τίτλο «Ὁ σεξουαλικὸς ρατσισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτός». Ἡ εἴδησις ἀνεφέρετο σὲ μία γυναῖκα βουλευτὴ, πολύτεκνο μπέρα, ἡ ὁποία κατηγορήθη γιὰ ὑποκίνησι σὲ ρατσιστικὴ βία (κάτι σὰν τὸν δικὸ μας ἀντιρατσιστικὸ νόμο), ἐπειδὴ ἐδημοσίευσε ὅτι «ἡ ὁμοφυλοφιλία εἶναι ἁμαρτία» καὶ «διαταρα-

καὶ ἁμαρτία» στὸ Twitter τὸ 2019, ἀνεκοίνωσε ὁ εἰσαγγελεὺς...». Καὶ σὲ αὐτὴν τὴν εἴδησι ἡ συντηρητικὴ Ἐστία βάζει τὸν τίτλο «ὁ σεξουαλικὸς ρατσισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτός!»! Τὰ αὐτονόητα γιὰ ἕναν πιστὸ χριστιανὸ θέματα ὀνομάζονται ρατσισμὸς καὶ ὑποκινήσεις βίας.

Στὸ Εὐαγγέλιο ὁ Κύριος χαρακτηρίζει τοὺς μαθητὲς Του, κάθε ἐποχῆς, ὡς φῶς καὶ ἄλας τοῦ κόσμου. Καὶ θὰ πρέπει ἰδιαίτερος στὶς ζοφερὲς

Στὸ Εὐαγγέλιο ὁ Κύριος χαρακτηρίζει τοὺς μαθητὲς Του, κάθε ἐποχῆς, ὡς φῶς καὶ ἄλας τοῦ κόσμου. Καὶ θὰ πρέπει ἰδιαίτερος στὶς ζοφερὲς ἡμέρες τοῦ παρόντος νὰ διαφωτίζωμε τοὺς συνανθρώπους μας μὲ τὸ τί εἶναι ἀρετὴ καὶ τί ἁμαρτία. Τί προξενοῦν τὰ πάθη στὸν ἄνθρωπο καὶ ποῦ τὸν ὀδηγεῖ ἡ ἀγιότης. Καὶ νὰ μὴ φοβούμεθα τὸ πολιτικὸ ἢ κοινωνικὸ κόστος, γιὰτὶ μᾶς ζητεῖται ἀπὸ τὸν Χριστὸ ὡς ὁμολογία τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ. «Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. 10: 32)!

χή». Δεῖτε τὸ κείμενο τῆς ἡμερηίδος: «Φινλανδὴ βουλευτὴς τῶν Χριστιανοδημοκρατῶν καὶ πρῶν ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν παρεπέμφθη σὲ δίκην γιὰ ὑποκίνηση βίας ἐναντίον ὁμοφυλοφίλων ἀναφορικὰ μὲ σχολία τῆς μὲ τὰ ὁποῖα περιέγραφε τὴν ὁμοφυλοφιλία ὡς ἀναπτυξιακὴ διαταραχὴ καὶ ὡς ἁμαρτία. Ἡ Πάιβι Ράσανεν, ἰατρός καὶ βουλευτὴς ἐνὸς μικροῦ χριστιανοδημοκρατικοῦ κόμματος ἀπὸ τὸ 1995, χαρακτηρίσε “ἀναπτυξιακὴ διαταραχὴ” τὴν ὁμοφυλοφιλία σὲ ἕνα διαδικτυακὸ ἄρθρο γνώμης τὸ ὁποῖο ἐδημοσιεύθη τὸ 2004 καὶ “ντροπιῆ

ἡμέρες τοῦ παρόντος νὰ διαφωτίζωμε τοὺς συνανθρώπους μας μὲ τὸ τί εἶναι ἀρετὴ καὶ τί ἁμαρτία. Τί προξενοῦν τὰ πάθη στὸν ἄνθρωπο καὶ ποῦ τὸν ὀδηγεῖ ἡ ἀγιότης. Καὶ νὰ μὴ φοβούμεθα τὸ πολιτικὸ ἢ κοινωνικὸ κόστος, γιὰτὶ μᾶς ζητεῖται ἀπὸ τὸν Χριστὸ ὡς ὁμολογία τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ. «Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. 10: 32)!

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Κριτική ματιά

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ

Καθώς οι συγκλονιστικές ειδήσεις και εικόνες από την Ουκρανία έκαναν τον κόσμο να κρατάει την αναπνοή του, πολλοί είναι βέβαιο ότι ξαφνιασθηκαν, ακούγοντας για τούς συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς που κατοικούν σε ουκρανικά εδάφη. Τί να πει κανείς και για τα ελληνικώτατα ονόματα των πόλεων που τόσο βίαια και δραματικά εισέβαλαν στην επικαιρότητα: Μαριούπολη, Μελιτόπολη, Χερσώνα, Συμφερόπολη, Νικόπολη, και πιδ κάτω, στην Κριμαία, ή Σεβαστούπολη. Η παρουσία Ελλήνων στην περιοχή χρονολογείται από αρχαιοτάτων χρόνων. Στη σημερινή Ουκρανία οι αρχαίοι Έλληνες είχαν ιδρύσει αποικίες, όπως την Όλβια, αποικία των Μιλησίων κοντά στην Όδησσο. Στην Ταυρίδα, τη σημερινή Κριμαία, μετέφερε ή θεά Ἄρτεμη την Ίφιγένεια, όταν τη διέσωσε από την ανθρωποθυσία στην Αυλίδα. Στη μικρή νήσο Λευκή, αλλιώς Φιδονήσι, που ισοπεδώθηκε από το ρωσικό ναυτικό μετά την ἄρνηση των λίγων υπερασπιστών της να παραδοθούν, ἔδειχναν στην Αρχαιότητα τὸν τάφο τοῦ Ἀχιλλέα, καθὼς ἐκεῖ ἔλεγε ὁ μῦθος ὅτι μετέφερε ἡ μητέρα του Θέτιδα τὸ πτώμα τοῦ ἥρωα, ἀρπάζοντάς το ἀπὸ τῆ νεκρική πυρά. Ἐκεῖ ἀναπτύχθηκε λατρεία τοῦ Ἀχιλλέα, τὸν ὁποῖο ἄλλωστε ὁ Ἄλκαῖος ὀνομάζει «ἥρωα τοῦ Πόντου». Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ Αρχαιότητα. Ἀκόμα πιδ ἔντονη ἦταν ἡ παρουσία Ἑλλήνων στὰ εδάφη τῆς σημερινῆς Ουκρανίας στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ πόλη που δοκιμάζεται περισσότερο τῆ στιγμή που γράφονται αὐτὲς ἐδῶ οἱ γραμμές, ἡ Μαριούπολη,

ιδρύθηκε τὸ 1788 ἀπὸ τοὺς 30.000 Ἑλληνες που κινήθηκαν πρὸς τὰ βόρεια, πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας, καὶ τελικὰ ἐγκαταστάθηκαν ἐδῶ, σὲ γῆ που τοὺς παραχώρησε ἡ Αἰκατερίνη Β΄ τῆς Ρωσίας, ὅπου καὶ ἴδρυσαν τὴ Μαριούπολη καὶ 24 ἑλληνικὰ χωριά. Ὅτι στὴν Ὀδησσο ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης μετὴν ἴδρυση σὲ αὐτὴν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, αὐτὸ πιδ τὸ γνωρίζουμε ὅλοι. Στὴ σημερινὴ ουκρανικὴ πρωτεύουσα, τὸ Κίεβο, κατοικοῦσε ἡ οἰκογένεια τοῦ Ὑψηλάντη, ὁ δὲ πατέρας τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ τοῦ Δημητρίου, ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ἀπεβίωσε ἐκεῖ τὸ 1816, καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ταφικὸ τοῦ μνημεῖο κοσμεῖ τὴν ἐσωτερικὴ αὐλὴ μοναστηριακοῦ συγκροτήματος τῆς Λαύρας τῶν Σπηλαίων τοῦ Κιέβου, που βρίσκεται σὲ ὕψωμα στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Δνεύπερου. Καὶ Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ λίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ που θὰ μπορούσε νὰ γράψει κανείς, τὰ ὁποῖα ἡ συγκλονιστικὴ επικαιρότητα τοῦ φοβεροῦ πολέμου μᾶς κάνει νὰ θυμηθοῦμε ἢ τώρα, γιὰ πρώτη φορὰ, νὰ μάθουμε. Δὲν πρέπει, δὲν δικαιούμαστε νὰ λησμονοῦμε ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι μόνον ὅ,τι περικλείεται ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους...

Η ΨΕΥΔΩΝΥΜΗ «ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ» ΤΗΣ ΑΡΝΗΣΗΣ

Τὴν ἴδια στιγμή που ἡ σειρά που προβάλλεται στὴν ἑλληνικὴ τηλεόραση με θέμα τὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Παΐσιου σημειώνει πρωτοφανῆ ἐπιτυχία, ἰδιαίτερη αἴσθηση προκαλεῖ τὸ μένος μετὸ ὁποῖο ἐπιτίθε-

νται έναντίον της πρόσωπα γνωστά για τις έμμονικές επιθέσεις τους ενάντια στην πίστη και την Εκκλησία. Ένας εξ αυτών σέ τηλεοπτική του συνέντευξη επέμεινε με πάθος ότι η στάση του είναι πέρα για πέρα αντικειμενική και απροκατάληπτη, καθώς, όπως είπε, έξις του θά έπετίθετο και σέ σειρά με θέμα τή ζωή του Μωάμεθ, του Βούδδα ή οποιου άλλου. Ίδού, για μία ακόμη φορά, ό τυπικός εκπρόσωπος τής Άρνησης: "Αν δέν έχει πεισθεί και ό ίδιος, πάντως σίγουρα παλεύει νά πείσει τους πάντες ότι κάθε θρησκευτική παραδοχή είναι αυθαίρετη άνοπσία, ένφ ή Άρνηση είναι τό... έπιστημονικά θεμελιωμένο άπαύγασμα τής αντικειμενικότητας. Είναι καιρός νά θυμηθοῦμε ξανά τή μεγάλη άλήθεια πού άνέδειξε με έμφαση ή περίφημη Διακήρυξις τής Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων: ότι ή άρνηση τής ύπαρξης του Θεού είναι έξις του μεταφυσική παραδοχή με τήν άναγνώριση τής ύπαρξης του Θεού· ότι ό άπιστος είναι, τελικά, έξις του «πιστός» με τόν εύσεβή χριστιανό· ότι δηλαδή, όπως ακριβώς ό πιστός πιστεύει ότι ύπάρχει Θεός, έτσι και ό άρνητής πιστεύει, ακριβώς έξις του πιστεύει, ότι δέν ύπάρχει Θεός. Η μόνη διαφορά είναι ότι ό πιστός είναι συνεπής και ειλικρινής, καθώς άναγνωρίζει ότι ή τοποθέτησή του είναι πίστη, ένφ ό άπιστος τό άρνείται. Θεωρεί άνοήτως ότι ή επίθεσή του ενάντια στην κάθε πίστη είναι τό άπαύγασμα τής αντικειμενικότητας, χωρίς ίσως νά υποψιάζεται καν ότι και ή δική του τοποθέτηση είναι ακριβώς... πίστη. Τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο!

Η ΜΕΓΑΛΗ ΛΑΘΡΟΧΕΙΡΙΑ

Η πρωτοφανής έπιτυχία τής σειράς πού προβάλλεται στην έλληνική τηλεόραση με θέμα τή ζωή του Άγίου Παΐσιου έχει προκαλέσει τή μνήνη των

άρνητων τής πίστης. Χαρακτηριστική ή περίπτωση του γνωστού από παρόμοιες τοποθετήσεις του συγγραφέα Πέτρου Τατσόπουλου, ό οποίος, σέ μια προσπάθεια νά τεκμηριώσει τή μνήνη του, προέβαλε τόν έξης ισχυρισμό: ότι δέν θά ένοχλείτο μεν από μια οποιαδήποτε θρησκευτική αφήγηση, αλλά τόν ένοχλεί και τόν έξοργίζει ότι στην προκειμένη περίπτωση διαπράττεται... λαθροχειρία, καθώς μια θρησκευτική αφήγηση εμφανίζει έαυτήν ως ιστορία. Μά, άπανταμε, αυτό ακριβώς είναι πού κάνει, μεθοδικά και όργανωμένα, ή Άρνηση: Μια πέρα για πέρα μεταφυσική παραδοχή, ή μεταφυσική παραδοχή ότι δέν ύπάρχει Θεός, προβάλλει έαυτήν ως έπιστήμη, ως ιστορία. Αυτή ακριβώς είναι ή μεγάλη λαθροχειρία τής Άρνησης. Ό δέ άρνητής ιστορικός δέν διστάζει νά κλείνει τά μάτια μπροστά σέ μεγάλες άλήθειες, πού είναι καιρός έπιτέλους νά ποῦμε άνοικτά: "Ότι, άν τό 1821 οί ραγιαδες ξεσηκώθηκαν, διεκδίκησαν και κατέκτησαν τήν έλευθερία τους, αυτό έγινε, επειδή επί τέσσερις αιώνες άρνήθηκαν πεισματικά και επίμονα νά άπαλλαγούν από όλα τά δεινά τής τουρκικής σκλαβιάς προσχωρώντας στον μουσουλμανισμό, όποτε θά έπαυαν αυτομάτως νά είναι ραγιαδες και θά γίνονταν άγαδες! Και άν τό 1922 οί χριστιανοί τής Άνατολίας πήραν τόν δρόμο τής προσφυγιάς, αφήνοντας πίσω τους πατρίδα, περιουσία και ζωή, αυτό έγινε, επειδή δέν διανοούνταν νά άρνηθούν τήν πίστη και τήν ταυτότητά τους, όποτε, ως μουσουλμάνοι, θά έμεναν στις πατρίδες και τις περιουσίες τους και θά γλίτωναν τά δεινά τής προσφυγιάς. Είναι τύφλωση νά μη βλέπεις τέτοιες μεγάλες άλήθειες. Άλλά είναι άτιμία, είναι λαθροχειρία, αυτή ή τύφλωση νά εμφανίζει έαυτήν ως έπιστήμη και ιστορία.

Γ.Τ.

Εἰς μνημόσυνον

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ

(1953-2021)

Συμπληρώνεται φέτος ένας χρόνος από την προς Κύριον έκδημία του Ιωάννη Καραχάλιου τον Μάρτιο του 2021, εν ενεργεία, τη στιγμή της αδόκητης έκδημίας του, Προέδρου της Χριστιανικής Ἐνώσεως Ἀκτίνων (του

Σωματείου που ἐκδίδει αὐτὸ τὸ περιοδικό, τὶς Ἀκτίνες, καθὼς καὶ τὸ περιοδικὸ Ὁ Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος), μέλους τοῦ ΔΣ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν, ἀνθρώπου με ἀνεκτίμητη προσφορὰ στὸ Χριστιανικὸ Ἔργο.

Ὁ Ἰωάννης Καραχάλιος γεννήθηκε στὸ Ἄργος στὶς 7 Αὐγούστου 1953. Φοίτησε με ὑποτροφία στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο, στὴ σχολὴ Μηχανολόγων Μηχανικῶν. Ἀκολούθως, ἔκανε μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὸ Imperial College of London (Ἐπικοινωνιακὸς Μηχανικὸς MSc, DIC).

Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ δουλειά του μεταφράσθηκε σὲ ζηλευτὴ ἐπαγγελματικὴ ἐπιτυχία. Μεταξὺ ἄλλων, ἐργάσθηκε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμυνας, στὸ Γ.Ε.Ν., σὲ ἔργα που χρηματοδοτοῦσε τὸ Ν.Α.Τ.Ο., ὑποστηρίζοντας στὶς Βρυξέλλες με θέρημ (καὶ με δικά του ἔξοδα κάποιες φορές) τὰ ἔργα που ἔπρεπε νὰ γίνουν στὴν Ἑλλάδα.

Παράλληλα, ὁ Θεὸς τὸν ἀξίωσε νὰ στίσει μιὰ εὐλογημένη οἰκογένεια. Ἄν ὁ γάμος εἶναι, ἰδανικά, «συγκλήρωσις τοῦ

βίου παντός», δύσκολα αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ καλύτερη ἐφαρμογή: Ὁ Ἰωάννης Καραχάλιος γνώρισε τὴ μελλοντικὴ του σύζυγο, Ἰουλία Μπακογιάννη, τὸ 1967, στὴ Β΄ Γυμνασίου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὅταν οἱ δύο τους ἦταν σὲ ἡλικία 14 ἐτῶν. Παντρεύτηκαν τὸ 1980 καὶ ἀξιώθηκαν νὰ ἀποκτήσουν τρεῖς ἀξιγάπητα παιδιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶδαν καὶ ἐγγόνια, πού τὰ τελευταῖα χρόνια ἔδωσαν νέα χαρὰ στὴ ζωὴ τους.

Ὁ Ἰωάννης Καραχάλιος γνώρισε καὶ ἀγάπησε τὸ Χριστιανικὸ Ἔργο, συντρέχοντας ἀρχικὰ στὸ ἔργο τῆς συζύγου του Ἰουλίας στοὺς Κύκλους Νέων Μπτέρων. Σύντομα ἔγινε ἀνεκτίμητος συνεργάτης γιὰ τὶς πολύτιμες γνώσεις καὶ τὶς σπάνιες ἰκανότητές του. Ποτὲ δὲν ἄφηνε κάποιον νὰ νιώσει, ἢ ἀκόμα καὶ νὰ ὑποψιασθεῖ, ὅτι κάποια ἀπὸ τὶς πολλὲς δουλειὲς που ἀναλάμβανε ἀντιπροσώπευε γι' αὐτὸν βάρος καὶ πηγὴ καταπόνησης. Αὐτὸς, ὁ τόσο ἐπιτυχημένος στὴν ἐπαγγελματικὴ του σταδιοδρομία, ἦταν ὁ ἀφανὴς στυλοβάτης πίσω καὶ κάτω ἀπὸ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ που θεωρούσαμε αὐτονόητα.

Ὅσο ὅμως πολλὰ καὶ ἂν λέγαμε καὶ γράφαμε ἐδῶ γιὰ τὴν προσφορὰ καὶ τὸ ἔργο του, θὰ κινδυνεύαμε νὰ τὸν ἀδικήσουμε, ἂν δὲν στεκόμασταν στὶς σπάνιες ἀρετὲς που συνδύαζε στὸ πρόσωπό του. Πρᾶος καὶ μειλίχιος, διαλλακτικὸς ἀλλὰ καὶ ἀποφασιστικὸς, πνευματικὸς ἀλλὰ καὶ πνευματώδης, πάντα εὐχάριστος, με βαθιὰ καὶ ποιοτικὴ αἴσθησις τοῦ χιουμορ, ἦταν περιζήτητος στὴ συναναστροφή. Ἡ ἀδόκητη έκδημία του δὲν σίμανε τὴν

ἀπώλεια μόνον ἑνὸς πολύτιμου συνεργάτη, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς ἀνεκτίμητου φίλου, ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ ὁμόρφαινε τὴ ζωὴ ὄσων βρισκόνταν δίπλα του. Παρηγορία μας ἡ πεποίθησή μας ὅτι θὰ ἀξιώθηκε νὰ ἀκούσει τό: «*Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πι-*

στέ! ἐπὶ ὀλίγα ἢς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.».

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΡΙΕΣ

ΠΡΟΣΟΧΗ!!! Παρὰ τὰ σχετικὰ σημειώματα ποὺ ἔχουμε βάλει στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ, ἐξακολουθοῦμε νὰ βλέπουμε στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ πολλὲς πληρωμὲς ποὺ ἀδυνατοῦμε νὰ ταυτίσουμε, νὰ καταλάβουμε δηλαδὴ ἀπὸ ποιὸν προέρχονται καὶ ποιά συνδρομὴ ἀφοροῦν. Γιὰ τὶς ἠλεκτρονικὲς πληρωμὲς καὶ τὶς καταθέσεις, τὸ μόνον ποὺ μποροῦμε νὰ δοῦμε στὴν ἐνημέρωση λογαριασμοῦ ποὺ λαμβάνουμε εἶναι οἱ 30 πρῶτοι χαρακτῆρες ἀπὸ τὸ πεδίο ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ. Σὲ αὐτοὺς τοὺς 30 χαρακτῆρες πρέπει νὰ μποροῦμε νὰ δοῦμε τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ ἢ τῆς συνδρομητριάς (καὶ μάλιστα ὅπως ἀναγράφονται στὴν ἐτικέτα, γιὰτὶ ἔχει συμβεῖ νὰ δηλώνεται ἐκεῖ ἐπώνυμο... ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἔχουμε ἐμεῖς!). Αὐτό, ἐπαναλαμβάνουμε, στοὺς 30 πρῶτους χαρακτῆρες! Ἐὰν λοιπὸν γράψετε ἀπλῶς: «ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΚΤΙΝΕΣ 2022», ἀδυνατοῦμε νὰ γνωρίζουμε ποιά συνδρομὴ ἀφορᾷ ἢ πληρωμὴ, καὶ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει, ἂν γράψετε, γιὰ παράδειγμα: «ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΚΤΙΝΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 2021-2022 ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ» (καὶ ἐδῶ, ὅσο καὶ ἂν ἐσεῖς γράψετε τὰ στοιχεῖά σας, ἐμεῖς ἀδυνατοῦμε νὰ τὰ δοῦμε, γιὰτὶ εἶναι πέρα ἀπὸ τοὺς 30 χαρακτῆρες ποὺ βλέπουμε). Ἐτσι, μπορεῖ νὰ δεῖτε ὅτι ἐμφανίζεστε νὰ ὀφείλετε συνδρομὴ ποὺ ἔχετε ἐξοφλήσει. Λοιπὸν, ΠΡΟΣΟΧΗ!

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ῥητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεύχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

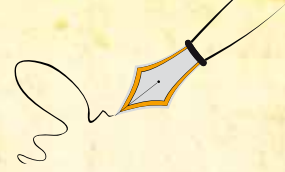
Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιὰτὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081

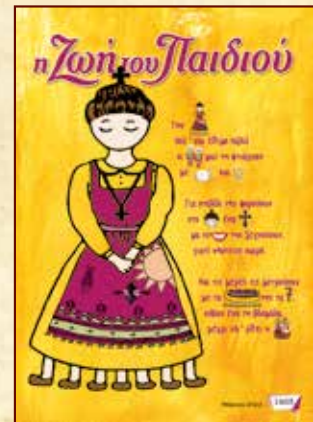
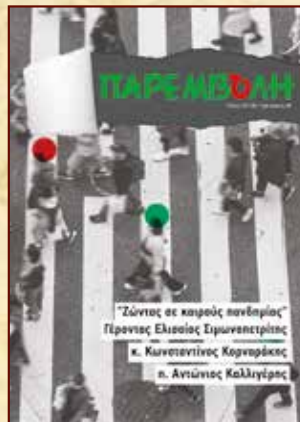
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

Άξίζει νά διαβάσετε

Τò μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τὴν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντὰ στὸν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στὴ γυναῖκα, στὴν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

Ἐνα περιοδικό – πολὺτιμος συμπαραστάτης γιὰ ἐκπαιδευτικούς καὶ γονεῖς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητος καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

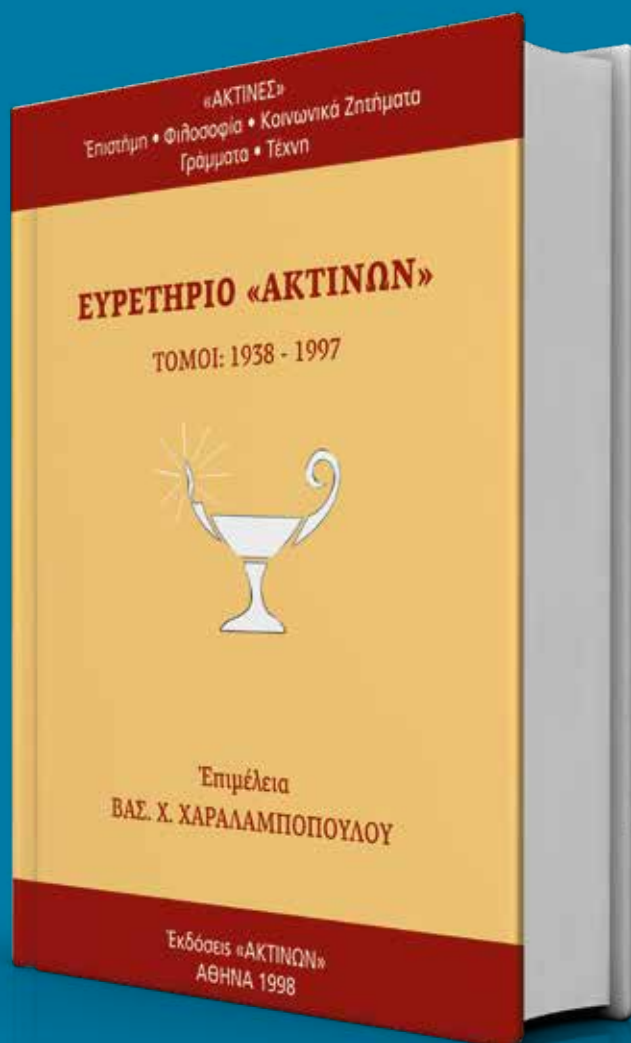
Τò μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολὺτιμος πνευματικός φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:
όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες»
καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023